

Onze Taal. Jaargang 21

bron

Onze Taal. Jaargang 21. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1952

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014195201_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Mejuffrouw Dr. J.H. van Lessen †

Het Genootschap 'Onze Taal' heeft wederom een zwaar verlies geleden door het overlijden van het lid van den Raad van Deskundigen, mejuffrouw Dr. J.H. van Lessen, hoofdredacteur van het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Zij heeft van de oprichting af, maar vooral na den dood van onzen eersten redacteur, den heer Smit, het Genootschap met raad en daad bijgestaan. Na den oorlog heeft zij vrijwel geen bestuursvergadering gemist, tot ziekte haar daarin verhinderde. Haar gezag in onzen kring was groot, door haar wetenschappelijke positie en door haar vriendelijke, bescheiden persoonlijkheid.

Onze voorzitter, de heer Duyvis, heeft namens het bestuur deelneming betuigd aan de familie. Een krans van het Genootschap dekte met vele andere de baar bij de teraardebestelling in Groningen, waarbij velen tegenwoordig waren. Namens het Genootschap heeft ons bestuurslid, de heer Van de Pol, aan de groeve de dode herdacht als een goede vriendin, die hare liefde voor onze taal op ons heeft overgebracht en in ons versterkt. Aan het graf heeft namens de redacteuren van het Woordenboek - en wegens gedwongen afwezigheid van de

oudste - gesproken de heer F. de Tollenaere, wiens levensschets van mej. Van Lessen zo mooi en zo boeiend was, dat wij haar in de annalen van het Genootschap bewaard willen zien en haar daarom hieronder afdrukken.

‘Gedurende bijna een kwart eeuw heeft ze het beste van haar tijd en werkkracht geschonken aan een taak, waarmee ze zich geheel en al verbonden gevoelde. Toen Boekenoogen, die met het artikel *Plezier* was opgehouden, in Augustus 1930 overleed, heeft ze diens taak als redacteur overgenomen. Zelf heeft ze, op haar beurt, haar aandeel met het artikel *Rede* besloten. Kan men met de woorden *Plezier* en *Rede* haar bijdrage tot de Nederlandse lexicografie begrenzen, het plezier en de rede zelf kan men noemen de cardinale punten, waar haar leven zich om heeft bewogen, de eigenschappen, die aan haar bestaan warmte en licht hebben gegeven. Hoewel lichamelijk lijden haar herhaaldelijk en waarlijk niet in geringe mate werd toebedeeld, heeft lijden noch ziekte ooit in belangrijke mate vat gekregen op haar geest of op haar gemoed. Het plezier, de vreugde in het leven en in het werk heeft ze nooit verloren. In de allerswaarste periode van lichamelijk lijden was haar geestelijke weerbaarheid en veerkracht zo groot, dat zij toch nog tot een gulle lach vermocht te komen. Aan de andere kant werd haar leven geheel beheerst door de rede, d.w.z. - en ik gebruik hier de definities, die zij zelf van dit woord gegeven heeft - door helder denkvermogen, door gezond verstand, door redelijkheid en billijkheid. Voor sentimentaliteit was bij deze vrouw geen plaats. Aan warm en echt gevoel daarentegen heeft het haar nooit ontbroken. Gedreven door een diep sociaal bewustzijn, heeft zij een bevredigende regeling van de sociale positie der woordenboeksassistenten nagestreefd en bereikt. En wanneer ik hier verklaar, dat geen van haar jongere collega's, in geestelijke nood, in benarde omstandigheden, of in zakelijke moeilijkheden ooit tevergeefs bij haar is komen aankloppen, dan zeg ik dat werkelijk niet alleen op grond van mijn eigen persoonlijke ervaring.

Toen zij in 1943 met de leiding van het Woordenboek werd belast, heeft zij niet alleen in de bange oorlogsjaren, doch ook daarna haar woordenboek als het ware met moederlijke zorg omringd. Er ging geen vacantie voorbij of een opgewekt en plezierig schrijven kwam haar medewerkers er aan herinneren, hoe haar hart en haar geest bij de mensen waren, die aan haar leiding en zorg waren toevertrouwd.

Mej. Van Lessen heeft zichzelf eens genoemd “de jongste van het derde geslacht en de oudste van het vierde”. Met evenveel recht zou men echter kunnen zeggen, dat ze eigenlijk geen van beide is geweest, doch veel meer de overgang, de verbindingsschakel heeft gevormd tussen het derde en het vierde Woordenboekgeslacht, terwijl ze ook nog de opkomst van weer een jonger geslacht, het vijfde, heeft mogen meemaken. Bovendien was ze als leerlinge van haar vereerde leermeester en promotor, Kluyster, en door haar lexicografische opleiding bij Beets, ook nog verbonden met de z.g. “gouden tijd” van het Woordenboek, de tijd van Kluyster, Muller, Beets en De Vreese. Zij betekende voor ons een kostbare band met het verleden. Echter, bij al haar eerbied voor de traditie van het Woordenboek, was zij alles behalve conservatief. Haar respect voor de traditie beperkte zich tot de zinvolle, redelijke en schone bestanddelen er van. De beeldenstormerij van het vierde geslacht, nu al tien jaar geleden, heeft ze enerzijds met begrijpende sympathie begroet, anderzijds echter ook in redelijke banen weten te leiden en te houden. Haar betekenis voor de opleiding tot redacteur van Kruyskamp, Heeroma en mezelf zal men niet licht overschatten. Elementaire didactiek had niet haar belangstelling, doch dit werd in zeer ruime mate gecompenseerd, niet alleen door een frisse, heldere, originele, onconventionele en persoonlijke visie, maar bovenal door haar eerbied voor het werk van de leerling. Aan schoolmeesterij of betutteling heeft ze

zich nooit, zelfs niet in de geringste mate, bezondigd. Zelfvertrouwen daarentegen wist ze in rijke mate te wekken.

Mej. Van Lessen is de eerste vrouw geweest, die ooit aan het hoofd van het Woordenboek der Nederlandsche Taal heeft gestaan. Ik zeg welbewust "aan het hoofd" gestaan, want dat heeft ze gedaan op een wijze, als sinds het begin van het Woordenboek, sinds de tijd van Matthijs de Vries, niet meer was voorgekomen. Na een lange onderbreking kwam het Woordenboek weer geheel onder één leiding te staan. De redacteurs werkten nu niet meer los van en naast elkaar, maar onder haar. Met het oog en met de pen ging ze over alle drukproeven van alle medewerkers. Hoe vaak en hoe dikwijls hebben wij niet geprofiteerd van haar discrete, voorzichtige, nooit kwetsende, doch meestal rake opmerkingen? Doch zelf beschouwde ze zich meer als gelijke, niet als chef, wanneer ze op haar beurt haar proeven door een van de redacteurs liet doorlezen. Wanneer, zoals ik daareven zei, de redacteurs onder haar hebben gestaan, dan is dat niet zozeer het gevolg geweest van het Koninklijk Besluit, waarbij haar, met ingang van 1 Aug. 1946, de titel van hoofdredacteur werd toegekend, laat staan van een persoonlijke eerezucht harerzijds, doch van haar onbetwistbaar gezag en meesterschap, dat door ons vrijwillig en gaarne werd aanvaard. We voelden ons pas veilig wanneer haar oog over ons werk was gegaan.

Als men de korte periode van haar leiding - van 1943 tot 1951 - overziet, dan kan men in alle oprechtheid getuigen, dat ze het Woordenboek tot grote zegen heeft gestrekt. Het Woorden-

boek zelf heeft in vrijwillige samenwerking een veel gaver en homogener karakter gekregen. Deze resultaten waren niet mogelijk geweest zonder de gevoelens van saamenhorigheid, vriendschap en samenwerking, die ze op een voortreffelijke manier heeft weten te stimuleren.

Moge wat zij het Woordenboek der Nederlandsche Taal, moge wat zij ons, haar medewerkers, heeft geschonken, niet verloren gaan: Zij ruste in vrede.'

Ledenvergadering op 15 December 1951 in 'den Hout' te 's-Gravenhage.

Aanwezig van het bestuur: de heren Duyvis, Krul, v.d. Pol, Smits, Wehrens, de redactrice Mej. Van Essen, en later de heer Muller.

Zes leden gaven voorts door hun komst van bijzondere belangstelling blijc.

Na de opening worden de notulen van de vergadering van November 1950 voorgelezen en goedgekeurd.

De voorzitter doet mededeling over het contract met de Ned. Uitg. Mij. te Leiden, inzake de uitgave van het orgaan, de acquittie en administratie. Het contract wordt door de vergadering aanvaard.

Een uiteenzetting van Mej. Griep, die om particuliere redenen niet aanwezig kon zijn, over taalverwaarlozing wordt in hoofdpunten medegedeeld. De leden zullen het gehele stuk eerlang in het orgaan vinden. Het bestuur zal onderzoeken hoe met Mej. Griep tot nauwere samenwerking te komen. Het verslag van den wnd. secretaris blijkt bij ongeluk niet aanwezig te zijn. Besloten wordt het aan de aanwezige leden toe te zenden, die daardoor de gelegenheid zullen hebben er hun goed- of afkeuring over uit te spreken. (Het volgt hieronder.)

Het verslag van den penningmeester wordt onder veel instemming aanvaard. We hebben het er finantiëel gunstig afgebracht, zodat we een eventuele tegenvaller met de nieuwe uitgeverij op kunnen vangen en voor redactioneel werk wat gunstiger betaling in het vooruitzicht kunnen stellen. De penningmeester memoreert in het bijzonder de activiteit van Mej. Van Burken en den heer Ubbels, die kans hebben gezien f600, - achterstallige contributie te inkasseren.

De aanvankelijke verwachting, dat Mej. Van Burken tot bestuurslid zou zijn te benoemen, moet worden prijsgegeven, daar Mej. Van Burken dit lidmaatschap niet wenst te aanvaarden. Met het voorstel tot benoeming van den heer Smits tot secretaris en van den heer v.d. Pol tot gedelegeerd lid bij de Ned. Uitg. Mij. kan de vergadering instemmen.

Rondvraag. De heer v.d. Pol komt nog eens terug op het stuk van Mej. Griep. Haar uiteenzetting versterkt hem in het plan een soort taalcongres te organiseren, waartoe hij in eerste instantie belangstelling wil wekken bij de pers en de radio.

De heer Diephuis komt terug op zijn voorstel van verleden jaar: de onderwijskrachten van lagere en middelbare school op te wekken tot grotere belangstelling voor de taal om aldus de leerlingen wakker te maken. De voorzitter antwoordt, dat dit plan niet uitgewerkt is geworden, omdat het bestuur al zijn kracht en tijd besteed heeft aan een betere administratieve organisatie van de uitgave van het orgaan en het genootschap zelf. De taak werd voor vrijwilligers te veel omvattend. Nu met een uitgever een contract aanstaande is, komt meer tijd beschikbaar voor suggesties uit de ledenvergadering. Het voorstel-Diephuis zal in het nieuwe werkjaar op de mogelijkheid van uitvoering worden onderzocht.

De heer v.d. Pol roert de ondeskundigheid van het bestuur aan, voelt zich zelf bij redactioneel werk te veel leek en zou prijsstellen op de medewerking van bijvoorbeeld een neerlandicus uit de leerkrachten. Prof. Krul meent dat ondeskundigheid ons behoedt tegen afdrijven of meeslepen in een bepaalde richting. Hij vindt ons werk zo slecht nog niet en ziet niet zo veel reden zich te beklagen over de ongevoeligheid voor de taal. Hij wijst op het privaat-docentschap in Delft over voordrachtstechniek en de samenstelling van 47 technische woordenlijsten, waarvoor veel belangstelling bestaat.

De heer v.d. Pol stelt voor in Februari pers- en radiomensen bij elkaar te roepen om in het najaar een landdag te kunnen organiseren. Prof. Krul zou als onderwerp aanbevelen: het M.O. en de taal en het L.O. en de taal.

De kascommissie stelt voor den penningmeester décharge te verlenen, hetgeen onverwijld geschiedt. Een nieuwe kascommissie zal bestaan uit de heren Ubbels en Diephuis. Er wordt gevraagd naar een boekje over oud-Nederlandse zegswijzen. De heer v.d. Pol noemt Stoet en K. ter Laan. De heer Ubbels vraagt of het moedwillig taalverknoeien om de aandacht te trekken, zoals dit bij de radio voorkomt, is tegen te gaan. De heer v.d. Pol meent, dat hier uit taalkundige overwegingen niet tegen te ageren is, omdat die verknoeierij als spel dient te worden beschouwd.

De heer Meyerink wil barbarismen meer en bij herhaling gesignaleerd zien. In Engeland bestaat een boekje, dat zich richt tegen ambtelijke gemeenplaatsen.

Nu er weer een periode van vijf jaar achter ons ligt, wil de heer v.d. Pol een boekje uitgeven overeenkomstig de eerste klapper. Hiervoor zal echter een taalkundige gezocht moeten worden en zal een f 500,- beschikbaar moeten zijn, omdat het werk van den heer Smit op dit gebied door niemand van ons is over te nemen. Het plan zal door het bestuur onderzocht worden.

De voorzitter bedankt de leden voor hun aanwezigheid en voor de geanimeerde belangstelling, waarmee de agendapunten zijn aangehoord en behandeld, en sluit de vergadering.

Jaarverslag over de laatste maanden van 1950 en bijna het gehele jaar 1951.

De aftredende secretaris heeft ook thans gemeend het jaarverslag te moeten uitstrekken over den vollen duur van zijn zittingstijd, teneinde het zijn opvolger gemakkelijk te maken bij het uitbrengen van het verslag over de rest van het lopende jaar. Het vorig jaarverslag, uitgebracht in de ledenvergadering, gehouden 18 November 1950, strekte zich uit over het gehele jaar 1949 en tien maanden van 1950. Dit jaarverslag zal zich uitstrekken over twee maanden van 1950 en elf-en-een-halve maand van 1951. Dat het jaarverslag zich nu tot twee malen toe niet beperkt heeft tot één kalenderjaar, is te wijten aan het feit, dat de ledenvergadering niet op tijd kon worden uitgeschreven, te weten in het eerste gedeelte van het kalenderjaar, volgende op dat, over hetwelk het jaarverslag handelt. De ledenvergadering moest twee malen later, zelfs op het eind van een kalenderjaar, worden gesteld, omdat de werkzaamheden van het bestuur niet toelieten haar eerder uit te schrijven in een voortdurenden overgangstijd, die nog altijd het gevolg is van het overlijden van den oprichter van het Genootschap en den eersten redacteur van het orgaan, wijlen den heer Smit. Tegenover het nadeel, dat het jaarverslag over een belangrijke periode vele maanden te laat is, staat nu het voordeel, dat het daarentegen over een andere belangrijke periode vele maanden te vroeg is.

Weliswaar heeft de thans aftredende secretaris eerst het werk voor het orgaan opgevangen, voorzover zijn tijd dat toeliet, maar pas door het optreden van mej. J.L. van Essen, doctoranda Nederlands, als redacteur, werd de redactionele verzorging weer in deskundige handen gelegd. Stond de aftredende secretaris haar

aanvankelijk nog bij, tijdens het grootste gedeelte van deze verslagperiode moest zij alle werkzaamheden voor het orgaan alleen verrichten, hetgeen

zij op bekwame en zorgvuldige wijze deed, zoveel mogelijk in den geest van wijlen den heer Smit. De boodschap, op het einde van deze verslagperiode van haar ontvangen, dat zij met het oog op haar studie voor en het schrijven van een dissertatie, zich weer moet terugtrekken, althans tijdelijk, is een te groter slag voor het bestuur, omdat dit juist een andere taak, in den overgangstijd van zijn werkzaamheden zichzelf gesteld, tot een goed einde kon brengen, te weten de centralisering van de administratie en expeditie van het orgaan en de activering van de werving van leden en (of) abonné's, door de uitgave in haar geheel op te dragen aan de Nederlandsche Uitgevers Maatschappij, te Leiden.

Het contract met de N.U.M. ligt ter tekening gereed.

Het zal 1 Januari 1952 in werking treden en, als het tot tevredenheid werkt van beide partijen, van jaar tot jaar voortduren. Het bestuur heeft in het contract bedongen, dat de N.U.M. Van Markens Drukkerij te Delft, van de oprichting af de gewaardeerde drukker van het orgaan, met het drukken blijft belasten. Advertenties zullen in de toekomst mogen worden opgenomen, mits zij niet geacht kunnen worden in strijd te zijn met de standing van het Genootschap, hetgeen uitsluitend ter beoordeling van het bestuur zal staan. De redactie krijgt voor ruimte, welke aan advertenties verloren mocht gaan, tweemaal zoveel ruimte terug voor redactionele tekst.

Meent het bestuur door deze overeenkomst aan de uitgave een meer stabielen grondslag in de toekomst te hebben gegeven, de opzegging van mej. Van Essen brengt nu weer de redactionele verzorging van het orgaan, voornaamste taak van het Genootschap, op losse schroeven. Aan deze opzegging heeft mej. Van Essen gelukkig geen datum verbonden. Het bestuur hoopt in overleg met haar te zoeken naar een nieuwe oplossing, waardoor ook in de werkzaamheden der redactie een zekere stabiliteit in een verre toekomst wordt verzekerd. Eerst dan zal de overgangstijd, na het overlijden van den heer Smit aangevangen, waarin het bestuur met vele zorgen te kampen heeft gehad, tot het verleden behoren en een nieuwe periode van ontwikkeling van het orgaan kunnen worden ingeluid.

Het bestuur heeft vele malen vergaderd in de verslagperiode. De overeenkomst met de N.U.M. heeft de meeste aandacht in de vergaderingen gevraagd. De besprekingen daarover hebben vele maanden geduurd. De plannen, in de vorige ledenvergadering beraamd, konden daardoor niet tot uitwerking komen in de verslagperiode. Zij blijven aan de orde.

De aftredende secretaris gelooft, dat de tijd rijp is, nu de zorg voor het orgaan niet meer in eersten aanleg, en ten volle, op de schouders van de bestuursleden zal drukken, het Genootschap actief ook in het openbaar te laten optreden, een beroep doende op het Nederlandse volk in al zijn geledingen, te komen tot een beter verzorgde taal. Daar is in de eerste plaats nog altijd het plan voor een taalcongres, met inleiders en een gedachtenwisseling, onder leiding van het Genootschap. Zal het in 1952 tot verwezenlijking kunnen komen? Dan heeft de aftredende secretaris het contact weder opgevat met mej. H.A.J. Griep, lerares middelbaar Nederlands, die op de vorige ledenvergadering haar denkbeelden heeft ontwikkeld over een grotere zorg voor het taalgebruik bij het middelbaar onderwijs. Zij heeft door ziekte in een groot deel van de verslagperiode haar werkzaamheden moeten laten rusten, waardoor ook de actie bij de overheid, door haar opgezet, is verlopen. In het overleg met haar is de gedachte opgekomen, welke op de ledenvergadering van 15 December 1951 aan de orde zal worden gesteld, een bijeenkomst van het bestuur te beleggen met vertegenwoordigers van radio en pers, om na te gaan hoe het kwaad van een verkeerd taalgebruik in den wortel kan worden aangepakt. Mej.

Griep heeft zich bereid verklaard, haar aandacht in de toekomst aan het werk van het Genootschap te geven.

In deze verslagperiode valt nog te vermelden het optreden van prof. dr. L.C. Michels, hoogleraar aan de R.K. Universiteit te Nijmegen, in den Raad van Deskundigen. Met groot leedwezen moet voorts vermeld, dat mej. dr. J.H. van Lessen, lid van den Raad van Deskundigen, in het grootste gedeelte van de verslagperiode aan het ziekbed was gekluisterd, waardoor het haar onmogelijk was de bestuursvergaderingen bij te wonen, hetgeen zij anders nimmer verzuimde. Het bestuur wenst haar toe een krachtig en blijvend herstel, opdat haar hoogst belangrijk werk, als hoofdredacteur van het W.N.T., voor de Nederlandse taal nog lang bestendig moge kunnen worden.

's-Gravenhage, 11 December 1951.

(H.H.J. van de Pol, waarnemende secretaris)

Palatalen en velaren

In het hoofdartikel van het Decembern timer van 'Onze Taal' is een ernstige fout binnengeslopen. Niet de velaren worden meer voor in den mond gevormd dan de palatalen, maar juist het omgekeerde is het geval: de palatalen, die gevormd worden door de tong tegen het harde verhemelte te drukken, worden meer naar voren, de velaren, waarbij de tong tegen het zachte verhemelte gedrukt wordt, worden meer naar achteren gevormd. Het zachte verhemelte ligt immers achter het harde. Het woord palatalen moet dus overal in velaren, het woord velaren in palatalen veranderd worden. Verder zijn eu en oe ten onrechte bij de tweeklanken gerekend. Hoewel wij deze klanken met twee letters weergeven, zijn het klinkers. Lange tweeklanken zijn: aai, ooi, oei, aau, eeu en ieu; korte tweeklanken zijn: ai, ei, ij, au, ou en ui.

Wat in het artikel over scherp en zacht, oneigenlijk scherp en oneigenlijk zacht wordt gezegd, vinden wij bevestigd in een artikel van wijlen Prof. Dr. W.L. van Helten, Over verscherping en verzachting van mutae, in het Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, dl. 28, blz. 295 vgl. Mogelijk geven wij nog eens plaats aan een artikel, waarin jongere opvattingen worden gehuldigd. Want ook over letters en klanken, hun ontstaan en hun ontwikkeling zijn de taalgeleerden het niet altijd eens.

Doorvoeren

(Mu.) Doorgevoerd in plaats van ingevoerd, b.v. van een nieuw systeem, een bepaalde instructie, m.i. een lelijk germanisme, maar nog veel gebruikt.

(Red.) Inderdaad. Ook wel gebezigd voor doorzetten, volvoeren, ten uitvoer brengen, tot stand brengen. Het is in al deze betekenissen door den Raad van deskundigen afgekeurd.

Routineren

(Mu.) Ledig fust, dat 'geroutineerd' wordt. Dit leek me geen drukfout voor geretourneerd, maar een 'mooi' woord voor 'mise en route', op weg gebracht, betekende vervoerrisico voor de ontvanger. Juist? Mooi?

(Red.) Niet juist en niet mooi!

[Nummer 2]

De oorzaken der taalverwaarlozing

Mej. H.A.J. Griep, lerares middelbaar onderwijs Nederlands, te 's-Gravenhage, behandelt in dit artikel de oorzaken der taalverwaarlozing, voor welke wij uwe bijzondere aandacht vragen.

Het is verheugend, dat het bestuur van het Genootschap 'Onze Taal' pogingen zou willen doen om in bredere kring dan tot nu toe de taalverwaarlozing te bestrijden. De lezers van het genootschapsblad vormen immers een kleine groep goedwillenden en belangstellenden. Door taalkundige lectuur aan hen te leveren komt men niet tot een doeltreffende bestrijding van het grote euvel.

De opmerking, dat de Nederlanders in het algemeen te nonchalant¹⁾ met hun moedertaal omspringen, is bijna een gemeenplaats geworden. En wanneer men na die opmerking een oorzaak of een schuldige tracht aan te wijzen, is het bijna zeker, dat de onderwijssdienaren de meeste klappen krijgen. Door hen te veroordelen doet men echter voor een gering deel recht. Het onderwijssysteem en de methoden van doceren²⁾ zijn tot op zekere hoogte een gevolg van een diepere oorzaak.

De eigenlijke oorzaak nauwkeurig te omschrijven is moeilijk. Wanneer men de taalverwaarlozing met alle aspecten ervan³⁾ wil overzien en doorgronden, krijgt men de indruk, dat men op een onoplosbaar probleem⁴⁾ zwoegt. De vicieuze toestand schijnt te ingewikkeld geworden om een uitweg te vinden.

Het lijkt me het eenvoudigst omtrent de eigenlijke oorzaak te zeggen, dat die ligt in de geest van ons volk. Taal is immers een psychologisch en sociaal verschijnsel. Van de wieg af beoefent ieder z'n gehele leven z'n taal en de wijze van beoefening wordt door heel wat meer factoren bepaald dan het onderwijs alleen.

Op het onderwijs wil ik straks nog terugkomen. Eerst zou ik willen constateren⁵⁾, dat ons volk op een gering percentage na slordig is met z'n taal, zoals het bv. slordig is met z'n omgangsvormen. Men is geneigd het een en ander gauw goed te vinden en wordt niet zelden bevangen door een zekere valse schaamte, als men gedwongen wordt het beter te doen. Bovendien spant men zich niet graag in voor dingen van de geest en zorg voor de taal kost juist een voortdurende inspanning. In het algemeen houden de Nederlanders niet bijzonder van discipline en dus zeker niet van een strenge geestelijke discipline, die men zichzelf opleggen moet. Vrijwillige geestelijke discipline nu is een eerste vereiste om helder te leren denken, hetgeen we identificeren⁶⁾ kunnen met helder formuleren, met het streven naar ontwikkeling van het taalvermogen, het verwerven van een taalvaardigheid, die vrij is van slordigheden. Maar de meesten voelen zich stellig niet geroepen om zich in te spannen voor dergelijke zaken.

De techniek o.a. lacht hen meer toe; die belooft tenminste grotere materiële winst. Misschien moeten we ook een gebrek aan artistieke belangstelling constateren, een gebrek, dat eveneens belemmerend werkt.

Prof. Kloeke uit Leiden heeft in een recent werkje de volgende uitspraak gegeven: 'Het streven naar verzorgde taal hebben alle beschaafden gemeen, omdat het een der wezenskenmerken is van cultuur'.

Deze stelling acht ik juist en is m.i. h e l a a s juist, want de toestand zou mij pas bevredigend lijken, als we konden zeggen: 'Het streven naar verzorgde taal hebben allen gemeen, die men o n t w i k k e l d noemt'.

Ontwikkeling en beschaving blijken niet identiek te zijn. Het is hierbij niet nodig over het begrip beschaving te discussiëren⁷⁾. Geen enkele geleerde heeft er tot nog toe een alles omvattende definitie van gegeven, die iedereen tevreden zou kunnen stellen. Maar wanneer ik zeg: 'Ontwikkeling is niet gelijk aan beschaving', bedoel ik met beschaving de innerlijke gesteldheid van een persoon, die hem steeds naar het beste en het hoogste doet streven; de drang naar het volmaakte - al bereiken we de volmaaktheid nooit.

Hier kan ik meteen op enige eigenaardigheden van het onderwijs overgaan, die in verband staan met ons probleem.

We kunnen waarnemen, dat tijdens de laatste decennia, in tegenstelling met vroeger, ook heel wat kinderen uit minder ontwikkelde en gecultiveerde⁸⁾ milieu's voortgezet onderwijs ontvangen. Dit is in veel opzichten goed en verheugend, maar er valt niet weg te redeneren, dat ze het moeilijk hebben, want in de meeste gevallen past hun huiselijk decor in het geheel niet bij de nieuwe rol, die ze moeten spelen. De meesten brengen het dan ook niet zo ver, dat ze met voldoende succes van de huiselijke planken loskomen. Op d i e planken wordt hun beschaving in de zojuist gegeven betekenis gevormd en d a a r wordt de aard van hun persoonlijke cultuur voor een zeer groot gedeelte bepaald. (Terloops merk ik in dit verband op: wanneer men met heilige overtuiging spreekt over de karaktervorming, die de school o o k geven moet, dan ziet men vaak de onweerstaanbare invloed van de karaktervorming thuis over het hoofd. De ouders dragen in de eerste en laatste plaats de verantwoording voor hun kinderen en anderen kunnen slechts zeer weinig van die verantwoording overnemen.) In het huiselijk milieu van de oudere leerlingen is dikwijls de grootste eerbied bestemd voor het diploma. Dit begerenswaardig papier geldt als bewijs, dat men voor anderen niet hoeft onder te doen; het is het brevet voor maatschappelijke volwaardigheid. Het besef ontbreekt, dat het slechts getuigen kan van een zekere hoeveelheid kennis, die verworven wordt op zoveel verschillende manieren als er personen zijn, en dat het diploma, objectief beschouwd, ongeveer de waarde heeft van het bordje 'Vol' op een autobus. De imponderabilia, de ondefinieerbare dingen, die studielust en liefde voor goed werk bepalen, kortom: een zekere beschaving, worden door het diploma niet zichtbaar gemaakt. Was dit wel het geval, hoeveel kandidaten zouden dan niet moeten worden afgewezen!

Nogmaals: de leerlingen, die minder bevoorrecht zijn door hun milieu en een buitengewone aanleg missen, hebben het moeilijk!

Maar ze komen met hun diploma's in de maatschappij, die, tussen haakjes gezegd, de fout begaat ook voor onnozele werkzaamheden einddiploma H.B.S. te eisen, en die in veel gevallen meer verwacht dan ze kunnen geven om de eerder genoemde redenen. Het ontbreekt hun dan gewoonlijk vooral aan zorg voor de taal. Om niet al te veel aandacht op te eisen laat ik hier onbesproken, dat in talloze takken van dienst de dwang opgelegd wordt zich te bedienen van een onveranderlijke papieren cliché-taal, die een natuurlijk levend en denkend mens wel verfoeien moet.

Wat het lager onderwijs betreft, kunnen we nagaan, dat een belangrijk percentage der onderwijzers tot de zoëven beschreven categorie van minder bevoorrechten behoort. Z i j hebben zeker moeite met de taal, bij mondeling zowel als schriftelijk gebruik. Het is ook geen uitzondering, dat ze van het platteland komen en in hun streek blijven werken. Dan beleven ze niet zelden, dat ze als verwaand beschouwd worden, wanneer ze buiten de school alleen algemeen Nederlands spreken. Het spreekt wel vanzelf, dat ze dus met veel belemmeringen te kampen hebben en dat

ze onvermijdelijk in hun taalonderwijs tekort zullen schieten, indien ze geen bijzondere gaven bezitten. Zorg aan te kweken voor alle taalgebruik is immers toch al zo moeilijk, omdat het niet alleen van de gaven en vermogens van de onderwijzer afhangt. Op dit punt aangeland, zijn we geneigd van een onoplosbaar probleem te spreken.

Bij middelbaar en hoger onderwijs is de situatie⁹⁾ enigszins anders, omdat de hierbij betrokkenen eerder erkennen, dat het de moeite waard is te streven naar een keurig taalgebruik. Maar het is een merkwaardig feit, dat men tot in de hoogste regionen¹⁰⁾ van ons onderwijs de taal niet behandelt als een onvervangbaar kostbaar instrument, het voornaamste cultuurinstrument, dat een volk kenmerkt en tot een natuurlijke eenheid maakt. Waar de eigen taal verloren gaat, verliest als bijzondere eenheid het volk zijn eigen aard. Daarom zijn we verplicht de moedertaal met zorg te gebruiken. Maar zelfs bij de universitaire studie der letteren leert men de studenten niet het kostbare instrument goed te bespelen. Men doet aan taalgeschiedenis, aan vergelijkende taalstudie, aan etymologie en betekenisleer, aan dialectstudie en fonetiek en nog meer onderdelen, men gaat onder in de letterkunde en pluisst de stijl van sommige auteurs uit - maar zelf oefent men zich zelden bewust om het geliefde studieonderwerp, de taal, zo goed mogelijk te leren gebruiken. En daarmee miskent men het wezen van de taal, nl. de taal als onvervangbaar instrument, niet alleen vroeger en voor bepaalde schrijvers, maar ook nu en voor ieder-

een, zeker voor de studenten in de letteren. Deze studenten worden leraren. Wat kan men hun nu kwalijk nemen, als men bovendien het onderwijsprogramma van het V.H.M.O. beschouwt? Niet veel, dunkt me. Ze doen hun plicht, behandelen in de hogere klassen literatuurgeschiedenis, lezen min of meer belangrijke voortbrengselen met hun leerlingen en beoordelen dezen aan de hand van opstellen over vacantiereisjes, Sinterklaasfeestjes en voetbalwedstrijden. Laat ik bij het laatste wat overdrijven, maar het eindexamen eist toch iets dergelijks en de resultaten zijn niet om te juichen. Op het Gymnasium en de H.B.S.-B eist men sinds kort ook een tekstverklaring of -samenvatting, waarmee tot nog toe het gestelde doel niet bereikt is; op de H.B.S.-A moeten de kandidaten brieven, rapporten of ingezonden stukken schrijven, die de leraar zelf nooit heeft leren schrijven, althans niet opzettelijk tijdens z'n opleiding.

Dat de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam onlangs een geleerde heeft benoemd om taalbeheersing te doceren, kan verheugend lijken, maar spant men hiermee het paard niet achter de wagen? Men dient met dit zonderlinge vak te beginnen op de lagere school en niet in een apart uur, maar altijd door, onophoudelijk!

Alweer lijken de moeilijkheden van het ingewikkelde probleem onoverkomelijk en er zijn stellig meer moeilijkheden dan ik hier naar voren heb gebracht.

Toch proberen we middelen tot verbetering te vinden. De zo wenselijke verandering van onderwijs-eisen zou voorlopig slechts voor een gering deel bewerkstelligd kunnen worden, al is het mogelijk om voortdurend en bij alle vakken te wijzen op de waarde van de moedertaal. Voor ingrijpendere verbetering op grotere schaal denk ik aan pers en radio. Ik waag het pers en radio als bruikbare organen te beschouwen en optimistisch te overwegen, dat het naast een ongeluk een geluk kan zijn dat ze het hele volk bereiken. Tot nu toe behoren ze beide tot de ergste taalknoeiers. De gevolgen laten geen twijfel over, des te minder als men bedenkt, dat het grootste deel van het volk geestelijk leeft bij pers en radio alleen.

Het komt er dus op aan degenen, die het volk dagelijks beïnvloeden, te brengen tot een bewust verzorgd taalgebruik. Ze moeten afleren tevreden te zijn met slechte cliché-stijl, lelijke en on-Nederlandse modewoorden en -uitdrukkingen, foutieve zinnen, onvoldoende spraak en verkeerde klemtoon. Ze moeten hun overdreven liefde voor buitenlandse termen afzweren, zonder evenwel in een pietluttig purisme te vervallen¹¹⁾.

Ik kan niet nalaten de taalbeheersing te vergelijken met de kookkunst: op veel verschillende manieren kan men eenzelfde gerecht klaarmaken, maar het een is eetbaar, het andere niet. De meeste Nederlandse dagbladschrijvers en radiosprekers zijn slechte koks. En hun gerechten moeten we maar slikken, we mogen niet zo kieskeurig zijn! Maar ik ben zo vrij te protesteren, ik ben niet gesteld op de zegswijze: 'je moet maar eten wat de pot schaft', want dit is een verdediging van de gemakzucht. (Merkwaardig is, dat de Fransen het hoogst aangeschreven staan wat betreft de kookkunst en dat zij misschien het hoogste percentage welsprekenden hebben, die weten wat stijl is!)¹²⁾.

Greshoff, die niet voor scherpe uitspraken terugdeinst, heeft in een krantenartikel geschreven over het 'barbaarse journales' van de 'kranten-knoeiers'. Dit is volgens hem niet te wijten aan hun haast, want wie geen knoeier is en geen knoeier wil zijn, wordt het ook niet bij haastig werk. Wie op zorgvuldigheid gesteld is, verloochent ze nooit. Neen, 'de schapen van verslaggevers hebben het niet beter geleerd', zegt hij en hij beweert, dat ook de schoolmeesters niet beter weten. De fout ligt in het hele stelsel van ons onderwijs. Al slaat hij de plank niet helemaal mis, ik ben het niet geheel met hem eens, omdat hij blijkbaar aanneemt, dat de volksgeest voldoende

te veranderen is op school. Ik acht de langduriger invloed van krant en radio op z'n minst zo groot als die van het onderwijs. Wanneer we de mensen dus, om met Greshoff te spreken, willen leren wat hun taal voor hen betekent, hoe ze haar liefhebben en zich met haar vereenzelvigen moeten, dan moeten we trachten personen van hun grote noodzakelijke taak in deze te doordringen.

Het Genootschap 'Onze Taal' kan wellicht tot een uitvoerbaar programma komen om met de betrokkenen samen te werken. Het zou misschien goed zijn, dat iedere krant en radio-omroep een alleszins bevoegde functionaris in dienst nam, die op taalgebied de leiding heeft, onderzoekt en beoordeelt, streng durft afwijzen, zo mogelijk cursussen geeft of organiseert en bijgestaan wordt door bekwame correctors.

Voorburg, December 1951.

H.A.J. Griep.

Eindnoten:

- 1) Onverschillig, slordig.
- 2) Onderwijzen.
- 3) Van alle kanten.
- 4) Vraagstuk.
- 5) Vaststellen.
- 6) Gelijkstellen.
- 7) Van gedachten te wisselen.
- 8) Beschaafde.
- 9) Toestand.
- 10) Kringen.
- 11) Daarom hebben we deze aantekeningen gemaakt, uit welke blijkt, dat soms ook een ander, Nederlands woord, zonder schade, mogelijk is.
- 12) Als iemands s m a k werkelijk ontwikkeld is, dan doet die zin voor smaak zich gelden op elk gebied. - Redactie.

Afschrift dezer

(Gi.) In de beslissingen van de Pensioenraad en waarschijnlijk ook in die van sommige Departementen staat deze slotzin: 'afschrift dezer' is verzonden.... enz. Enkele jaren geleden nog luidde de uitdrukking: 'afschrift dezes' met een s.

Welke gedachtengang heeft de verantwoordelijke persoon gevolgd, toen hij de s in een r veranderde? Daar kan ik slechts naar raden, maar ik vermoed, dat deze verandering gebaseerd is op regel 5 van de 'Officiële Spelregels' van 14 Febr. 1947 (Stbl. nr. H 52) betreffende de weglating van de naamvals-n. Bij het vroegere 'afschrift dezes' dacht men aan een elliptische vorm van 'afschrift van dezen brief', waarin het mannelijke woord 'brief' weggelaten en vervolgens een genitiefvorm toegepast was. Onjuist overigens, zoals straks blijken zal, doch laat ik deze veronderstelde redenering eerst vervolgen. Toen nu de naamvals-n afgeschaft werd en 'dezen brief' overging in 'deze brief', concludeerden de Pensioenraad e.a., dat nu ook 'dezes briefs' veranderd moest worden in 'dezer brief' en met weglating van 'brief' ontstond nu 'afschrift dezer'.

Dit is echter een volkomen verkeerde gevolgtrekking. Men schrijft toch ook niet 'der' boom, maar wel 'der' plant; niet 'der' cursus, maar wel 'der' school. Indien uit de weglating van de n inderdaad de vorm afschrift 'dezer' zou volgen, zou men evengoed mogen schrijven: der melkboer of der minister enz., hetgeen dwaasheid is. Ten overvloede is 'afschrift dezes' met een s geen verkorting van 'afschrift dezes briefs'. Men heeft hier te doen met een oude genitiefvorm van het zelfstandig gebruikte aanwijzende voornaamwoord 'dit':

- 1e naamval: dit,
- 2e naamval: dezes,
- 3e naamval: dezen,
- 4e naamval: dit.

'Afschrift dezes' betekent dus niet 'afschrift van deze brief', maar 'afschrift van dit'. De vorm behoort tot de z.g. 'staande uitdrukkingen', die ongewijzigd blijven. Het oude 'afschrift dezes' moeten wij dus ongewijzigd met s blijven schrijven.

(Red.) Of de vervanging van 'dezes' door 'dezer' inderdaad op den boven veronderstelden gedachtengang berust, kunnen wij moeilijk beoordelen. In elk geval raakt de redenering kant noch wal. Want al mag de naamvals-n worden weggelaten, voor de verwaarlozing van de s en r van den tweeden naamval is nooit officieel toestemming gegeven. Evenmin voor de vervanging van s door r bij mannelijke en onzijdige woorden. Wij mogen maar niet zo mijner, dezer, der, ener, enz. in de plaats van mijns, dezes, des, eens, enz. gaan gebruiken. Wel mogen deze tweede-naamvalsvormen vervangen worden door een constructie met van, dus: van mijn, van deze(n), van de(n), van een enz.

Een stijlbloempje

(Sa.) Ik las in een artikel over den koningsmoord te Lissabon in 1908, waarbij koningin Amalia aanwezig was: 'In het galarijtuig bevond zich eveneens de tweede zoon des Konings, Manuel. Door met de bouquet bloemen, die zij even te voren aangeboden had gekregen, naar den aanrander te slaan, miste deze het schot, dat op Manuel was gericht, waardoor hij gespaard bleef'. Is het U duidelijk?

(Red.) Neen. Het schijnt, dat de aanrander (deze) zichzelf met de bloemen heeft bedreigd!

Omdat

de Redactie nog een plaatsje over had
En voor een luimig liedje een open oor had,
Kneep zij 'n oogje... nee, twee ogen dicht

En plaatste onderstaand gedicht(!)

Jaarvergadering Den Haag: 'Den Hout' December 1951.

Op de jaarvergadering van 'Onze Taal'
In de Haagse Houtse vierde zaal
Is met geestdrift en met vuur
Gepleit om onze taal zuiver en puur
Zonder uitheemse woorden, zonder gebreken
Steeds te schrijven en te spreken.

Het Bestuur, dat met veel moeilijkheden had te strijden
Wist 'Onze Taal' veilig door 't jaar henen te leiden
De Voorzitter zwaaide zijn hamer met 'n zekere zwier
De Penningmeester vocht voor zijn kas met rap rapier
De Secretaris notuleerde bedachtzaam en bekwaam
Heel het Bestuur ging uit met lof en zonder blaam.

Men bestreed elkaar met ernst en met een lach
Stoute plannen kwamen voor den dag
Om onze taal, zo machtig en zo mooi,
Te ontdoen van alle vreemde tooi
Opdat kranten-, radio- en verdere dames, heren,
Hun moedertaal met zorg en liefde zouden hanteren.

En bij de rondvraag zat zo waar
Het ene lid het andere in het haar,
Maar al trokken ze eerst wat hard,
De haren werden spoedig weer ontward.
Want uit deez' botsing van gedachten
Bleek dat ze allebei hetzelfde dachten.

Toen de Voorzitter met een laatste hamerslag
Een einde maakte aan deez' vergad'ringdag
En men onderling, zoals dat gaat,
Nog even prettig wat had nagepraat,
Hoorde ik een echt Hollandse tong
Die zei in zuiver Hollands: 'Well, so long!'

[Nummer 3]

Een poging tot verbetering van het taalgebruik

(Gl.) Uit mijn praktijk van meer dan veertig jaar, is mij bij de correspondentie met binnen- en buitenland gebleken, dat er veel onverschilligheid heerst ten opzichte van de taal. En uit de tegenwoordige briefwisseling en de dagelijkse courantberichten is over het algemeen op te maken dat we er in dat opzicht nog niet veel op vooruit gaan.

Toch stemt het tot tevredenheid als men ziet dat voor een juist taalgebruik den laatsten tijd weer wat belangstelling komt. Reeds verschillende bladen werken er aan mee, niet alleen door te zorgen, dat hun artikelen technisch in orde zijn, maar ook door hun streven om de tegenwoordig geldende taalregels zo goed mogelijk toe te passen.

Het spreekt haast vanzelf dat dit niet altijd gemakkelijk gaat, en dat de redacties van dergelijke bladen met veel onwil en onkunde op dat gebied te kampen hebben. Want al zijn ze nog zo overtuigd van het nut om de thans meest gevolgde taal- of schrijfregels toe te passen, ze moeten ook nog rekening houden met haar medewerkers, de schrijvers, die het over het algemeen niet veel kan schelen, en met de drukkers en zettters van haar blad.

Deze hebben het indertijd geleerd - de één vijf en de ander vijftig jaar geleden - dat iets zus of zo 'moest' en ze verdiepen er zich meestal niet veel verder in, of denken dat dit te lastig is. De redacteuren klagen er over dat ze de meeste moeilijkheden hebben met de auteurs die lang in het buitenland geweest zijn en met hen die veel klakkeloos overnemen uit vroegere literatuur en dan verder met hun drukkers-uitgevers, als die verschillende bladen drukken die niet alle gelijkop gaan op dat punt. Als het handschrift dan niet duidelijk is, weten de zettters soms niet welken regel ze volgen moeten. En de corrector vindt het niet nodig om voor zo'n 'kleinigheid' een helen regel opnieuw te laten zetten.

Het eenvoudigst is dan wel om bij het gecorrigeerde artikel, of bij de kopie, een verklaring te voegen op welke wijze men de verschillende regels wenst toe te passen, omdat het nodig is een vaste lijn te volgen, daar het anders een mengelmoes wordt waaruit niemand meer wijs kan worden en de onverschilligen den indruk krijgen 'dat het er tegenwoordig niet meer op aan komt hoe men schrijft, en het allemaal goed is'.

Hier volgt een lijst, zoals ik die de laatste maanden wel eens aan enkele redacties heb gezonden, speciaal ten behoeve van hun correctoren, die dan den betrokken regel maar hebben te raadplegen om in twijfelgevallen te zien wat de tegenwoordig meest gevolgde toepassing is.

1. Afkortingspunt: Vrij algemeen wordt de regel gevolgd deze niet meer te plaatsen achter afkortingen als Dr en Ir, waarvan de laatste letter dezelfde is als die van het afgekorte woord. Maar dan behoort men het ook niet te doen achter afkortingen als No. en St. e.d.

(Wij voelen er zowel op historische als op practische gronden meer voor de punt altijd te plaatsen: zij geeft aan, dat men met een afkorting te doen heeft, Red.).

2. Weglating der punt als leesteken: Men ziet veel de leespunt weglaten achter opschriften en 'onderhoofdjes' (boven een rubriek of gedeelte) en als bijschrift van een afbeelding of tabel, omdat ze daar niet bepaald nodig is en het weglaten ervan een rustigen indruk geeft.

3. Scheidings- of deeltkens: Dit (") wordt tegenwoordig meestal niet op de tweede i geplaatst bij woorden als voltooiing en ook niet meer op de dubbele e als bij 'notarieel'. Wel op de enkele e en i, ook bij oorspronkelijk vreemde woorden als patiënt, efficiënt en dergelijke, om aan te geven dat deze 'ingeburgerde vreemdelingen' volgens Nederlandse regels uitgesproken worden.

4. Genormaliseerde afkortingen: De afkortingen der namen van maten, gewichten en dergelijke, die met medewerking der Normalisatiecommissie werden vastgesteld overeenkomstig lijst N 333, die in den boekhandel verkrijgbaar is, geeft b.v. voor kilometer km en voor centiare ca (kleine letters en zonder punten). (Liever met punten, Red.).

5. Wetenschappelijke namen van planten en dieren: Op het Wetenschappelijk Congres te Stockholm, in Juli 1950, werd voorlopig vastgesteld dat men deze mag schrijven met of zonder hoofdletters, doch dat het om praktische redenen raadzaam is, alleen de eerste naam met een hoofdletter te schrijven, ook in geval vroeger de tweede of volgende naam met een hoofdletter geschreven werd. Men hoeft dit dan niet telkens op te zoeken.

6. Weglating van verbindingsstreepjes: In samenstellingen van woorden of uitdrukkingen, mogen in het Nederlands de verbindingsstreepjes niet worden weggelaten, daar deze dan soms een andere betekenis krijgen, door verandering van klemtoon, (kleine-boeren-vraagstuk, huis-aan-huis-bestelling en derg.). Wenst men die verbindingsstreepjes te ontgaan, dan kan men spreken over het 'vraagstuk der kleine boeren' en dergelijke.

7. 'Van de' mag niet steeds vervangen worden door 'der': Wanneer men bij zelfst. naamw. als 'groei' e.d., die volgens De Vries en Te Winkel taalkundig mannelijk zijn (vroeger den-woorden), dan schrijft men 'van de'! Dat is volgens de tegenwoordige taalregels goed. Doch als men schrijft 'der' groei, dan is dat geen vereenvoudiging, doch dan sticht men verwarring met taalkundig mannelijk en vrouwelijk. Want hoewel in sommige delen van Nederland het gevoel daarvoor verdwenen is, is het in sommige dialecten nog springlevend.

8. 'Meerdere' is niet hetzelfde als 'verscheidene': Nog dikwijls ziet men het germanisme 'meerdere' gebruiken, als men verscheidene of iets dergelijks bedoelt. Nederlands is het natuurlijk als men zegt: hij is mijn meerdere in kennis. Of: de sergeant is de meerdere van den korporaal.

9. 'Meest' als overtreffende trap: Het gebruik van 'meest' in den overtreffenden trap, in plaats van den uitgang 'st', wordt als een anglicisme beschouwd. Als een woord reeds op een sisklank eindigt, zodat 'st' moeilijk uit te spreken is, gebruikt men 'meest' in zo'n geval.

10. Komma als decimaalteken: Dat de komma tegenwoordig meer dan vroeger als decimaalteken wordt gebruikt, heeft zijn praktische reden. In grote getallen gebruikt men de punt namelijk veel om deze in groepjes van drie te verdelen en dan kan men op het eind niet zien of men met een decimaal- of met een afscheidingspunt te doen heeft, als er drie decimalen achter dat teken staan. Bovendien wordt de komma wellicht binnenkort als decimaalteken genormaliseerd.

11. 'Als regel' niet hetzelfde als 'in den regel': Gebruikt men dit in de plaats van 'in den regel' of 'gewoonlijk' of een dergelijk woord, dan wordt het als een anglicisme beschouwd (As a rule). Wel goed gebruikt is het, volgens 'In de doolhof van het Nederlands' in: Bij het Bridgen geldt als regel...

Een afscheid?

(v.d.P.) Mej. J.L. van Essen, doctoranda in de Nederlandse letteren, heeft enige jaren de taak van wijlen den eersten redacteur, den heer Smit, met grote liefde en toewijding vervuld. Zij is gedwongen die thans neer te leggen, op last van haar geneesheer, daar zij deze taak niet kon blijven vervullen, in hare vrije avonden, tegelijk met die, overdag, van wetenschappelijk ambtenaar, werkzaam op het Rijksarchief voor nuttig en gewichtig geschiedkundig onderzoek. Haar geneesheer verbood haar dat, kort en goed. Zij legde zich node bij zijn wil neer. Wij danken haar, namens het gehele bestuur, maar ook namens de leden, voor het werk, dat zij voor onze taal, met en zonder hoofdletters, heeft gedaan. Zij heeft ons, vaak in samenwerking met leden van den Raad van Deskundigen, grote en gewichtige diensten bewezen. Ten tijde, dat zij weer op volle kracht kan werken, zal zij eerst haar proefschrift afmaken, waaraan zij intussen ook nog werkte. En dan? Dan hopen wij het werk weer aan haar te kunnen toevertrouwen, al is het maar ten dele. Deswegen durven wij een vraagteken te schrijven achter: een afscheid? Wij dromen van een Opstelraad, waarin meer deskundigen in vrede - en in liefde voor onze taal - samenwerken. In zo'n Opstelraad zou mej. (dan doctor) Van Essen een sieraad zijn, een nijvere bij. En zeer nauwkeurig ook, want dat zijn bijen.

Enige vragen

(v.L.C.) Meer en meer hoort men tegenwoordig de m a n l i j k e betiteling bezigen in het geval, dat een bepaald beroep door een v r o u w wordt uitgeoefend. Zo juist hoorde ik b.v. door de radio: mej. P., directeur van het Kabinet der Koningin.

Een hooglerares te Groningen noemt zich zelf 'hoogleraar'!

Is het niet zaak, om zich tegen dit gebruik met kracht te verzetten?

De wrede, manlijke Byzantijnse Keizerin Irene (± 800) noemde zich 'basileus' (keizer) en 'autokratoor' (alleenheerser). Het lijkt mij zeer ongewenst, wanneer Nederland anno 1952 haar in deze gewoonte zou navolgen! Wat is hierover Uw mening?

Verder hoort men herhaaldelijk het woord 'ruling' voor 'richtlijn' bezigen. Dient ook dit gebruik niet met kracht te worden bestreden? (Nou, en of! Red.)

Tenslotte nog twee voorbeelden van fraaie uitdrukkingen:

'uitdewegruiming' (één woord!!) en 'gegoengde sambals' (verkrijgbaar in een winkel van Indische en Chinese levensmiddelen). (Dit zijn gevallen van woordkrampjes, een nieuwe ziekte. Het verschijnsel is: samentrekking, niet van de maag, in welk geval men van maagkramp spreekt, maar van woorden, weshalve men van woordkramp spreekt. Deze ziekte moet bestreden worden, zodra zij wordt opgemerkt. Red.)

En wat de eerste vraag belangt, wij gebruiken ook liever het vrouwelijk woord voor den titel, maar in de genoemde gevallen hebben wij te maken met een titel, welke in de wet is vastgelegd. De nieuwslezer en de vrouwelijke hoogleraar gebruiken dus den wettelijken titel. Daartegen willen wij ons niet verzetten, te minder daar ook wijlen onze onvergetelijke vriendin, mej. dr. Van Lessen, hoofdredacteur van het Woordenboek, den wettelijken mannelijken titel in haar practijk handhaafde. Wij spreken echter van een directrice van een kindertehuis bijvoorbeeld. De wet echter zit ons wel meer dwars....

Waarom India?

(Pl.) Waarom India? Hier te lande gebruikt men voor zeer veel vreemde landen Nederlandse namen en niet die in de taal van de bewoners er van zelf, b.v. Noorwegen en Zweden en niet Norge en Sverige.

Van Oost-Indië en Brits-Indië nam het eerste, nadat dit zelfstandige staten waren geworden, de naam Indonesië aan, die nu algemeen gebruikt wordt. (Brits)-Indië, dat voor de oorlog reeds India heette, veranderde niets en het heet nog zo. In Nederland had men dus kunnen volstaan met het schrappen van het voorgevoegde Brits (of Engels). Dit had toch voornamelijk ten doel gehad verwarring te voorkomen met Oost-Indië en was overbodig geworden. Toch heeft men het blijkbaar nodig gevonden iets te veranderen, en dat kwam daarop neer, dat men in plaats van de tot dan toe gebruikelijke Nederlandse schrijfwijze de Engelse overnam. Het werd dus India. Nu is de uitgang i a van uitheemse oorsprong, en komt in zuiver Nederlandse woorden niet voor, het Nederlandse ië is hier normaal. Er zijn b.v. veel staten, waarvan de naam op ia eindigt, maar in het Nederlands schrijft men die (en spreekt ze dus ook uit) steeds met ië, ongeacht of de a in het land zelf misschien uitgesproken wordt (vgl. Argentinië, Albanië, Tunesië, Liberië, Indonesië, Italië enz.). Van Indië de inheemse uitgang vervangen door het uitheemse ia is dus inconsequent.

Een tweede inconsequentie is de uitspraak. Er bestaat hier te lande tegenwoordig een neiging tot het gebruiken (veelal onnodig) van Engelse woorden. Wanneer men naar de radio luistert, bemerkt men ook de neiging om die woorden op z'n Engels uit te spreken. Men doet dit zelfs met niet-Engelse namen, Cairo en Ismailia hoort men herhaaldelijk uitspreken zonder de a en de i te scheiden (Kaairo). Namen van kennelijk Spaanse oorsprong als San Francisco en Los Angeles noemt men Sèn

Frèncisco en Loo Eenzjales e.d. Maar juist met de Engelse naam India doet men dat nu weer niet, daar hoort men aan het slot een duidelijke a.

Overal waar Engels gesproken wordt als landstaal is deze a evenwel t o o n l o o s . Er is dan eigenlijk geen onderscheid te horen tussen India en Indië. Maar in Nederland meent men de a te moeten laten horen. Als men het werkelijk goed uitspreekt, zou men er misschien gemakkelijker toe overgaan het dan ook maar met ië te schrijven. Ik meen, dat ik terecht begon met de vraag: Waarom India?

Wij hebben het betoog van den inzender niet korter willen maken, want het is de moeite waard, dat wij de opmerkingen, door schrijver behandeld, eens terdege tot ons laten doordringen. Waarom van India wordt gesproken in plaats van Indië, is wel te begrijpen. Indië betekent voor ons, van ouds, het Nederlandsch-Indië, dat wij gekend hebben vóór de erkenning van en de overdracht van de souvereiniteit aan Indonesië. Wij kunnen n u het woord Indië n i e t gebruiken, zonder de verdenking op ons te laden, ons - zij het innerlijk - nog altijd te verzetten tegen de erkenning van den vrijen Indonesischen staat.

Wij hebben persoonlijk op een ontvangst op de Indonesische ambassade, in een gesprek met een Indonesischen hoogwaardigheidsbekleder (nu zou 'autoriteit' toch wel korter klinken, maar niet mooier), ons vergist en van Indië gesproken, daardoor de gevoelens kwetsend van onzen gastheer, die niet verzuimde, beleefd en diplomatiek, meteen met Indonesië verder te gaan. Hier schuilt dus wel degelijk een moeilijkheid. De schrijver heeft volkomen gelijk, dat wij beter doen het woord 'Indië' te vervangen door het woord 'India', maar misverstanden met onze Indonesische vrienden zullen dan onvermijdelijk

zijn. Bijvoorbeeld: in een gesprek met een Indonesischen vertegenwoordiger ter bovengenoemde ontvangst vragen wij: 'Zijn er in Indië (en wij bedoelen dan India) ook veel kleuterscholen, of is U daarvan niets bekend?' Dan zal onze gastheer 1e stellig denken, dat wij India bedoelden, 2e zich anders beledigd gevoelen, dat wij nog steeds Indië zeggen, als wij zijn onafhankelijken staat Indonesië bedoelen. Eigenlijk zal alleen het tweede geval zich voordoen, want onze gastheer zal - teer als het nationaal gevoel, dat zich vrij mag ontwikkelen, nu eenmaal is - ongetwijfeld niet begrijpen, dat wij met Indië India bedoelen. Misschien moeten wij schrijven: nog niet begrijpen. Om uit deze moeilijkheid te komen, zou een briefwisseling over dit onderwerp nuttig kunnen zijn tussen de Ministeries van Onderwijs van Nederland en Indonesië, waarin werd vastgelegd, dat de vertegenwoordigers van beide landen met Indië India bedoelen. Wij zullen dit nummer eens onder de aandacht brengen van Minister Rutten.

U beider of uw beider?

Een lezer vraagt: moet het zijn 'in u beider belang' of 'in uw beider belang'?

We hebben hier te doen met den tweeden naamval van: u b e i d e n . Deze zou moeten luiden: u w e r b e i d e r , evenals de tweede naamval van w i j b e i d e n eigenlijk o n z e r b e i d e r moest zijn. Vroeger kwamen deze genitiefvormen dan ook werkelijk voor, evenals bij u a l l e n : u w e r a l l e r , en bij w i j a l l e n : o n z e r a l l e r . Tegenwoordig is in deze uitdrukkingen de uitgang -e r bij de persoonlijke voornaamwoorden verdwenen: u b e i d e r , o n s a l l e r , ook h u n b e i d e r en niet h u n n e r b e i d e r . Natuurlijk heeft men wel getracht een verklaring voor deze ontwikkeling te vinden. Men vatte b.v. het voornaamwoord op als bezittelijk en verbond het dan met het volgende zelfstandige naamwoord. In o n s b e i d e r v a d e r l a n d zou o n s dus een bezittelijk in plaats van een persoonlijk voornaamwoord zijn en op grond van deze verklaring wilde men ook u w b e i d e r n i c h t schrijven in plaats van u b e i d e r n i c h t . Dat deze verklaring onjuist is blijkt uit de vormen: o n s a l l e r m o e d e r , o n s b e i d e r k o n i n g , die als o n s hier een bezittelijk voornaamwoord zou zijn, moesten luiden: o n z e a l l e r m o e d e r , o n z e b e i d e r k o n i n g , welke vormen geheel onbekend zijn. Het W.N.T. geeft de volgende verklaring: 'De genitieven o n z e r , u w e r , h u n n e r , h a r e r , begonnen te deftig te klinken en raakten in onbruik. Maar nu vormde men eene nieuwe uitdrukking, door v a n o n s a l l e n , v a n u a l l e n , v a n h u n a l l e n , v a n h a a r a l l e n , (waarin o n s , u , h u n en h a a r eigenlijk datieven waren) eenvoudig te veranderen in o n s a l l e r , u a l l e r enz., het teken van den genitief dus te zetten achter de beide vereenigde woorden, in overeenstemming met de bepaalde gewoonte der nieuwere taal, die evenzoo (in strijd met de vroegere) spreekt van Koning Willems regeering, Joost van Vondels gedichten, Prins Frederik Hendriks leven, Vrouw Jacoba's lot, enz. Eveneens werd o n s a l l e n , u a l l e n als eene eenheid genomen en het genitiefteeken achteraan geplaatst. De ware schrijfwijze is dus u a l l e r v r i e n d ' . Het W.N.T. schrijft dit weliswaar bij o n s (u, hun) a l l e n , doch hetzelfde geldt voor de vormen met b e i d e n , waarbij het W.N.T. dan ook naar het bij allen gehouden betoog verwijst. Het moet dus zijn: in u b e i d e r b e l a n g .

[Nummer 4]

Is de liefde tot zijn taal ook ieder aangeboren?

Eigenlijk zou het ideaal zijn, wanneer er buiten het wetenschappelijk terrein niets over taal te zeggen viel. Dan zou iedereen in staat zijn in alle omstandigheden een juist gebruik te maken van de taal, van zijn eigen taal althans. Zo'n volmaakte toestand lijkt natuurlijk, maar de werkelijkheid is zo ingewikkeld, dat we die toestand nooit zullen bereiken.

In een Engels staatsrapport van jaren geleden wordt opgemerkt, dat taal niet enkel het middel tot uitdrukking van gedachten is, maar feitelijk het denken zelf, de denkstof en het denkproces. Nu is denken moeilijk en inspannend, tenminste helder denken. Een zuiver taalgebruik en een goede, heldere stijl worden niet in de schoot geworpen. Daarom is er zoveel te zeggen over het algemene taalgebruik.

'Taalontwikkeling is afhankelijk van geestelijke groei', zegt het rapport-Van den Ent, handelend over de moedertaal op de middelbare school. En het genoemde Engelse rapport over het onderwijs in het Engels betoogt, dat het vanzelf spreekt, dat een kind een zekere beheersing van de moedertaal moet verwerven, voordat er ontwikkeling op andere gebieden mogelijk is. Wanneer er een achterstand ontstaat in wiskunde, geschiedenis of aardrijkskunde, is dit een achterstand op beperkt terrein, die later ingehaald kan worden. 'But a lack of language is a lack of the means of communication and of thought itself'. (Maar als er iets ontbreekt aan het taalvermogen, is dat een gebrek in het vermogen tot meedelen en in het denkvermogen zelf.) In het algemeen staat het vast, dat een kind s l e c h t Engels leert, als het geen goed Engels leert, en dat veroorzaakt waarschijnlijk een slechte wijze van denken. Aldus vervolgt het rapport. Men wijst er op, dat de moedertaal geen zaak van ondergeschikt belang is, noch slechts één van de onderwijsvakken, maar de enige, onmisbare inleiding en grondslag van al het overige.

Deze uitspraken aangaande het Engels gelden, helaas, ook voor het Nederlands. De toestand in ons land is geen haar beter dan de Engelse was volgens dit rapport van 1921.

Dat ook andere landen dezelfde moeilijkheden kennen als wij, kan ons niet verheugen. Het is een ontstellend verschijnsel, dat de geroemde Westerse beschaving tegenwoordig sterk beïnvloed wordt door een grote schare met weinig verantwoordelijkheidsgevoel. Wie hiertoe behoren, zijn gauw tevreden met zichzelf en hun werk en voelen weinig voor eigen inspanning. Het is duidelijk, dat een dergelijke algemene geestesgesteldheid het goede taalgebruik afbreuk doet. Maar daar staat gelukkig tegenover, dat degenen, die naar volmaaktheid streven, zich blijven inspannen om het bederf te weren. Door dit streven alleen kan behouden worden wat waarde heeft.

We hopen vurig, dat de te kleine groep der 'taalbeschermers' binnen korte tijd onvervaard medestrijders zal krijgen in de leiders van de pers. Te veel van hun ondergeschikten en medewerkers behoren tot de 'zorgelozen'. Maar deze krantenschrijvers niet alleen! Hoeveel ongerechtigheden, d.w.z. taalfouten, stijlfouten, lelijke constructies en onduidelijkheden vinden we ook niet bij anderen! Het zou wellicht een levenswerk zijn bijvoorbeeld de ambtenarentaal en de taal van juristen en deurwaarders zo te hervormen, dat mensen met een gezond ontwikkeld taalgevoel er

ook iets aan hebben. Het spreekt vanzelf, dat gebrek aan vakkennis een goed begrip belemmeren kan, maar daarom gaat het niet. Wanneer wij afzien van de noodzakelijkheid van eenmaal aanvaarde technische termen, is het mogelijk een zodanig gebruik te maken van de oneindige taalmogelijkheden, dat de stijl niet doet denken aan het harnas van een gebochelde.

Het zou zeker bovenmenselijke inspanning kosten de zo taaie traditie van zulk 'vakjargon' te vervangen door een streven naar eenvoud en duidelijkheid, maar het zou de moeite waard zijn. De enkele uitblinkende geleerden, die duisterheid in uitdrukking gelijk stellen met waarhoofdigheid, mogen zich wat scherp uitdrukken, deze zoekers naar waarheid hebben toch niet geheel en al ongelijk!

Engeland gaat ons voor in een streven naar verbetering, dat door de overheid gesteund wordt. Kortgeleden heeft de Engelse Staatsdrukkerij twee nuttige boekjes uitgegeven, geschreven om ambtenaren en andere 'beroeps'-schrijvers te leren, hoe ze beter en eenvoudiger woorden kunnen gebruiken: 'Plain Words' en 'A B C of Plain Words', beide door Sir Ernest Gowers. Bovendien worden er lessen gegeven om ambtenaren te leren zich goed uit te drukken.

We zouden het nut van dergelijk werk in Nederland geenszins betwisten, maar willen graag opmerken, dat het mogelijk is nog doeltreffender te werk te gaan: de pers kan nl. meer bereiken! Dit kan, wanneer al haar dienaren overtuigd zijn van hun verantwoordelijkheid.

De invloed van de pers is uiteraard ontzaglijk. De verantwoordelijkheid tegenover het volk, die zij wegens haar belangrijkheid moet aanvaarden, sluit ook de verplichting in de taal goed te gebruiken.

We kunnen er niet aan twifelen, dat deze feiten erkend worden door alle hoofdredacteuren. Zij zouden echter in staat gesteld moeten worden met nieuwe middelen taalverwaarlozing te bestrijden en zelfs te voorkomen. Zou taalkundige contrôle van de dagelijkse publicaties tot de vrome wensen behoren? We hopen, dat onze pers in alle delen van het land binnen korte tijd een leerschool zal worden voor goed taalgebruik.

G.

Geslachtelijke narigheden

Hebben de geslachten der woorden iets te maken met het geslacht van de levende wezens? 'De man zit bij de haard (m), de vrouw aan de tafel (vr.), het huis (onz.) is voor beiden.' Het is een verleidelijk spelletje. Als U enige tijd in een woordenboek bladert, kunt U allerlei zinnnetjes maken, die nu eens vleiend voor de vrouw, dan weer voor de man zijn. Zo simpel is het antwoord niet. Voor het oudste Indo-germaans kunnen we een verdelingsbeginsel aannemen, dat berust op de tegenstelling: woorden voor levende - niet levende dingen (dingen in algemene betekenis). De eerste soort schijnt dan onderverdeeld geweest te zijn in een tegenstelling, die enigszins in verband kon worden gebracht met mannelijk - vrouwelijk. Dit alles ligt echter zover in de schemer van de taalgeschiedenis, dat wij er nauwelijks een uitspraak over kunnen doen. Het stelsel is reeds eeuwen vóór onze jaartelling zuiver vormelijk geworden en in elk geval kan men, uitgaande van hedendaagse Nederlandse woorden, het verschil niet vergelijken met dat van de geslachten der levende wezens.

Ten antwoord of in antwoord?

Veelgeplaagde briefschrijvers van grote kantoren sturen ons meer dan eens de Gordiaanse knoop, met het verzoek deze onverwijd door te hakken. Wij zijn laf en hakken niet en zullen U zeggen waarom. De betekenissen van het voorzetsel *te* zijn zeer uiteenlopend. Niet altijd drukt het een plaats uit ('ten kantore'), ook een doel ('ter aanduiding'), een gevolg ('ten spot'), een tijd ('te elfder ure') en nog veel meer. Men bezigt het ook bij het ontstaan van een toestand, dus 'ten antwoord geven' betekent 'dit wordt, dit is mijn antwoord'. Zo is wellicht ook 'ten antwoord mededelen' ontstaan, waarin men 'te' ook als doelaanduiding kan beschouwen. Het is in de loop der tijden uiterst vatbaar voor vermeerdering geweest, maar nu heeft het min of meer een karakter van wat deftiger stijl gegekregen. U moet beslist niet denken, dat 'in antwoord op' een Anglicisme of Gallicisme van slordige schrijvers uit de laatste tijd zou zijn. In de 17e eeuw komt de uitdrukking reeds voor. 'In' heeft ook zeer ver uiteenlopende betekenissen. Zo vormt het uitdrukkingen, die te kennen geven, dat men bezig is met iets, dus 'nu ik U antwoord...' Als U ruzie over de keuze tussen de twee goede uitdrukkingen wilt vermijden, kunt U schrijven 'als antwoord op' of 'ter beantwoording van'.

Veel spektakel!

Wij zijn gedwongen veel 'spectaculaire' zaken te lezen. Dit spektakel baart opzien, maakt gerucht, valt op, levert een spannend schouwspel, brengt opschudding, trekt onze aandacht. Gaat U zelf maar door.

De zinnige mens

Het woord 'zinnig' betekent: 1. eigenzinnig; 2. gedwee. Al geven we toe, dat het twee zeer verschillende eigenschappen zijn, in elk geval betekent het woord niet 'redelijk'. Geen zinnig mens zal dit ontkennen. Wij vermoeden, dat het woord zijn betreurd bestaan te danken heeft aan een tegenstelling met on-zinnig.

Tras

Het Franse tijdschrift 'Le Génie Civil' (15-11-1951) vertelt in een artikel over vulkanische gesteenten: '... tufs volcaniques, que l'on désigne également sous le nom de trass. Trass semble dériver du hollandais, où il signifie ciment.' Al is dat 'ciment' onjuist, de Fransman, die aan woordafleiding deed, zal wel nooit gedacht hebben, dat het woord een reisje heen-en-weer had gemaakt. 'Tras' betekent een bepaalde metselspecie en komt van... het Franse 'terrasse', dat weer afgeleid is van het Latijnse 'terra'. Tras is bij ons reeds in de 16e eeuw bekend.

Opril

Een woord in de dijkbouw, dat een oprit van een dijk aanduidt. Afkomstig van het Franse 'appareil', dus 'de inrichting, aanleg van de helling'. De vorm is een verbastering van 'april'.

Van Oirschot naar Jokohama

Droomt U nog wel eens van de spellingsoefeningen op de school? Karwei, karwij, feit, fijt... De ij is een samengesteld letterteken, dat uit twee naast elkaar geschreven i's bestaat. De tweede i werd met een mooi haaltje verlengd. De tweede i was dan het teken, dat de klank er vóór lang moest worden uitgesproken. Deze woorden hadden een lange ie-klank. Gaat U maar eens naar 'Krabbendieke'. Hetzelfde teken vindt U in 'Oirschot, Oisterwijk, heirbaan'. De ei is hetzelfde verschijnsel. Leest U maar Gezelle's kleingedichtjes. De e had ook een dergelijke verlengingstaak: Aerdenhout. De y is een Grieks teken, dat de Romeinen hebben overgenomen. In het Nederlands stelt het in vele vreemde woorden, vooral van Griekse oorsprong, een ie-klank voor. Ten onrechte gebruikt men het wel voor de j-klank, wanneer men woorden uit een taal met een vreemd letterschrift in onze spelling overbrengt: dus niet: Yokohama.

De tweede naamval

Sommigen keuren af 'de terechtstelling der moordenaars' en keuren goed 'het vonnis der rechters'. Hun bewijsvoering is aldus: in het eerste voorbeeld heeft 'moordenaars' een taak als lijd. voorw., en in het tweede 'rechters' een taak als onderwerp. De tweede naamval kan nooit een lijd. voorw. betekenen. Maar dan wel een onderwerp? En is 'van de moordenaars' nu beter door de omschrijving, die we ook kunnen gebruiken in 'van de rechters'? Men denkt dan: de rechters zijn zoveel als de bezitters van het vonnis en de moordenaars niet de eigenaars van de terechtstelling. Dit zou juist zijn, als de tweede naamval inderdaad slechts een bezitsverhouding zou weergeven. Maar deze vorm is in betekenis zeer ingewikkeld. Kenmerk, oorsprong, overtreffing, verdeling kan de vorm o.a. betekenen. U zult uiterst nauwgezet moeten zijn, wilt U daarin vaste regels voor deze uiteenlopende zaken ontdekken. Het argument, dat men zich zou vergissen, zodat de moordenaars hun rechters zouden terechtstellen, is onjuist. Daartegen is elke gesproken en geschreven taal bestand, door de situatie, waarover en waarin men vertelt. Men moet hiermee niet verwarren de fout, die dikwijls ontstaat, doordat voorzetselgroepen, als 'in afwachting van' e.d., met het volgende zelfst. naamw. een tweede naamvalsform voortbrengen. Dus niet: 'In afwachting Uwer berichten - ten gevolge der stormen - in weerwil mijner waarschuwing'.

Storing - stoornis

Waarom zeggen we 'een storing in het lichtnet e.d.' en 'een stoornis van de ingewanden, een maagstoornis e.d.'? Het kinderlijke antwoord 'daarom' is misschien niet eens zo dwaas. 'Storing' betekent: 1. de handeling van het storen; 2. de omstandigheid van het gestoord worden. De laatste betekenis vooral als er sprake is van een oorzaak. 'Stoornis' betekent precies hetzelfde. De betekenis van 'handeling' bij dit laatste woord komt niet veelvuldig voor in Noord-Nederland, hoewel Potgieter het woord zo wel kent. Er is in zoverre een schakering waar te nemen, dat 'stoornis' inderdaad veel gebruikt wordt, wanneer delen van de mens aan een 'storing' lijden. Het Wetb. van Strafr. spreekt evenwel van 'een storing der geestvermogens'.

Wat allemaal niet mag

Dat is meer dan U kan bevroeden. Op sommige wegen bestaat een 'inhaalverbod'. Inhalen is altijd nog 'bereiken door snel lopen, rijden e.d.' Voorbijrijden mogen we dus wel, al moeten we toegeven, dat het moeilijk is, wanneer we niet eerst ingehaald hebben.

Voor speurhonden

'Hij is spoorloos.' Dit is heel gewoon. Wij allen zijn spoorloos, wanneer wij niet in witte verf gebaggerd hebben of ons overgoten hebben met mest. 'Spoorloos verdwenen' zal bedoeld zijn. Het gewraakte woord is bijv. naamw., maar dan is in de meeste gevallen de eigenschap niet vermeldenswaardig. Het woord is ook bijwoord, maar dan moet toch wel het werkwoord er bij.

Wij werden bevrij-d

Onze liefvallige dochters konden dit in 1945 dubbelzinnig zeggen. Bij 'blij' behoort 'verblijden': het grondwoord is immers 'blijde'. Een woord 'vrijde' heeft evenwel nooit bestaan. Moet daarom 'bevrijden' 'bevrij-en' worden? Dit is misschien Uw geheime wens, maar taalkun-

dig is die kans wel verkeken. In de Middeleeuwen komt nog het werkwoord 'bevrien' voor. De d is er in gevoegd, omdat dit zo mooi stond. 'Blijde' is toch ook netter dan blij? Men noemt dit wel eens hypercorrectie (een overdreven verbetering). Zo kregen verscheidene woorden een d, die ze oorspronkelijk niet hadden. Andere voorbeelden zijn: 'kastijden, partijdig, wijden'. Middeleeuwse oweeërs spraken zelfs van 'carweide' i.p.v. karwei (Frans: corvée) en 'valeide' (Frans: vallée).

Een goed verstaander

'Onder standaardprijzen wordt (of: worden?) verstaan prijzen, die....' Waarom niet op de man af: 'Standaardprijzen zijn p., die....'? Dan zijn we ook die lelijke lijdende vorm kwijt. Maar heeft de verstaander toch het halve woord nodig, dan: 'Men verstaat onder....' of 'Onder s. worden verstaan p.....'. Het meervoudige onderwerp regelt de persoonsvorm van het werkwoord.

Prinselijk plezier

Al weten wij van de Prins geen kwaad, toch betekent 'hij heeft de Prins gesproken' een toestand van dronkenschap. Waarschijnlijk is de uitdrukking ontleend aan de gildefeesten. Aan het hoofd van een gilde stond een z.g. Prins, Koning of Keizer. Gildemaaltijden zullen wel geen propaganda-avonden van geheelonthouders geweest zijn.

Nogal schappelijk

De betekenis van het achtervoegsel -schap is niet zo eenvoudig te omschrijven. Het komt van een oud-germaans woord, dat ongeveer 'vorming, schepping' betekent. Ons 'scheppen' (sterke werkwoord) is daarvan familie. Het achtervoegsel kan behalve achter zelfst. en bijv. naamw. ook achter werkwoorden komen, b.v. 'wetenschap, zeggenschap'. 'Rekenenschap' zal uit overwegingen van welluidendheid geworden zijn tot 'rekenschap'. Laten we voor onschuldige baders hopen, dat het strandschap schappelijk is.

Die paar lettertjes

We noemen ze wel 'paraaf'. Gaan we nu een eigen woord zoeken, dan moeten we niet blij zijn met 'handmerk', want dit is het brandmerk, dat men niet geleerd heeft te schrijven. We bedoelen met 'handmerk' het teken (meestal kruisje), dat iemand, die niet schrijven kan, in plaats van zijn handtekening mag zetten. 'Paraaf' kunnen we zonder bezwaar gebruiken; het komt van het Franse woord 'paraphe'.

Het moet maar eens gezegd!

Inderdaad, er moet maar eens flink met de vuist op tafel geslagen: 'worden' kan niet overal er uit gelaten! Wat gedaan moet, is hiermee gedaan.

Zjeste

Neen, geen Pools woord. Het is de uitspraak van 'geste'. Het zou overdreven zijn dit zo te zeggen, want het is een Nederlands woord. Heeft de Middelbare School

ons niet de ridderroman 'Alexanders Geesten' geleerd? Dit woord is afgeleid van het Latijnse 'gesta' (daden). Ook het Franse woord komt daarvan. Het woord in zijn modern gebruik is echter via het Frans tot ons gekomen. Dan maar ook de Franse uitspraak.

Het voorrecht der vijftig-jarigen

Abraham, wiens schoot een aangename rustplaats kan zijn en wiens mosterd de pientere lieden weten te halen, kan men ook nog gewoon 'zien'. Men behoort daartoe minstens 50 jaar te zijn. Het Nieuwe Testament vertelt, dat de Joden zich verontwaardigd afvroegen, hoe Christus nog geen 50 was en toch Abraham gezien had.

Boekbespreking

Achilles Mussche: Nederlandse Poëtica. Uitg. de Boeck. Brussel 1948. Importeur: Meulenhoff, Amsterdam.

De oude verdeling: taalkunde - letterkunde is niet geheel houdbaar gebleken, al zou het alleen hierom zijn, dat de letterkundige in zijn werk voor een groot gedeelte afhankelijk is van de 'wetten' van de taal, of anders gezegd: van 'wat hij met de taal kan doen'. Dichters zijn met het verbijsterende vermogen, dat de taal bezit, om voorstellingen in de geest op te roepen, het meest vertrouwd. Uit de lessen, die de dichter Mussche aan een Middelbare School in Gent jarenlang heeft gegeven, is dit boek ontstaan over de termen, geheimen en schoonheid van het letterkundige kunstwerk. De naam 'Poëtica' is reeds van ouds gebruikelijk voor een dergelijke kunstleer. Mussche is niet de eerste, die dit voor het Nederlandse taalgebied heeft ontworpen, maar misschien is zijn boek wel het beste. Het vereist heel weinig vaardigheid aan een vierregelig vers een andere naam te geven dan aan een drieregelig; wel vraagt het grote gevoeligheid en geoefendheid het wezen van het taalgebruik in de kunst te begrijpen, al zal men dikwijls moeten erkennen, dat men staat voor onoplosbare problemen. Gelukkig bezit de schrijver zoveel dichterlijkheid, dat hij de raadselachtige taalschoonheid niet schoolmeesterlijk wil 'verklaren' met wat woorden uit een vaktaal, als metafoor, caesuur, rondeel en dergelijke. Met evenveel zelf-kritiek als gedurfdheid, voorzichtig en doortastend, kortom als een waar opvoeder leidt hij ons in een onmetelijk land vol avonturen. Vele voorbeelden uit de Nederlandse taalkunst getuigen van zijn rijke belezenheid. Ieder, die zijn taal waardeert en de macht van de dichter over de taal bewondert, kan zijn voordeel doen met het aandachtig lezen van dit werk.

[Nummer 5]

Moeten wij de taal beschrijven of voorschrijven? Een beschouwing bij 'hun en hen'

Er was eens een leraar Nederlands, die bij een proefwerk het volgende grapje pleegde te zeggen: 'Als jullie het allemaal fout maken, is het goed.' Hoewel de man bij de beoordeling van het gemaakte werk niet zo grappig was, toch stak er iets waars in zijn zonderlinge mededeling. De moeilijkheid bij het behandelen van taalkundige problemen is deze: men kan de taal beschrijven en voorschrijven. Degene, die juist wil spreken en schrijven, is daarmee niet geholpen. Hij vraagt eenvoudig: is dit goed of fout? Er zijn nu soms spraakkunstige raadsels bij een enkel woord of bij de bouw van een zin, die de taalkundige niet boudweg durft op te lossen. Een taal is altijd groeiende; een grens tussen goed en fout is in dit groeiproces wel eens niet te trekken. Nederlandse spraakkunsten van een honderd jaar geleden schreven streng voor: zij beriepen zich op voorbeelden van toen als klassiek beschouwde schrijvers, zonder er mee rekening te houden, dat deze schrijvers, vergeleken met hun voorgangers, nauwelijks voorbeeldig waren. De spraakkunsten, die tegenwoordig bij het onderwijs in zwang zijn, vertonen een neiging tot het beschrijven, maar vallen ook niet in het uiterste: 'spreek maar als Jan Rap en zijn maat!'

In de 17e eeuw bewonderde men het Latijn van de klassieke schrijvers als het instrument, waarmee men het zuiverst zijn gedachten kon uitdrukken (of verbergen...). Deze bewondering heeft een gunstige invloed gehad op de bestudering van de moedertaal, want in die tijd verschenen de eerste bruikbare woordenboeken en spraakkunsten van de moedertaal. 'Latijn' waren deze boeken toch weer in die zin, dat de zozeer aanbeden vormenrijkdom van deze taal in het aan vormen 'arme' Nederlands werd overgebracht. Zo is het naamvalsverschil 'hun' (3) en 'hen' (4) niet in het oude Nederlands aanwezig, maar is in de 17e eeuwse spraakkunsten voorgeschreven, zijnde beter: twee taken - twee woorden; is er maar één woord, dan zoeken we een tweede. Na voorzetsels - meenden deze taalkundigen - moest men 'hun' schrijven, want dat stond gelijk met de 6e naamval van het Latijn. Later werd deze 6e naamval weer tot 4e uitgeroepen. Onze fijnzinnige dichter P.C. Hooft trachtte ook een dergelijk verschil bij het enkelvoud te scheppen, dus 'hum' (3) en 'hem' (4). Zijn poging is mislukt. Tegenwoordig bestaat er een beter begrip over 'naamval'. Als een taal, om welke redenen dan ook, haar 'naamvallen' verliest, geschiedt dit eerst, nadat en doordat er andere middelen ontstaan zijn om de verschillen weer te geven.

Het dus in oorsprong kunstmatige verschil 'hun - hen' leeft nog steeds. Of niet? Vele malen hoort men van zeer juist en beschaafd sprekende mensen 'hun' als lijd. voorwerp. Voor de hedendaagse toestand zou men het verschil aldus kunnen aanduiden: Ofschoon de beschaafde omgangstaal misschien alleen 'hun' als naamvalsvorm kent, is in de als goed erkende geschreven taal het kunstmatige verschil 'hun - hen' gehandhaafd gebleven. Dus: 'wij hebben hen gezien, hun geschreven en aan hen medegedeeld'. Een niet geheel gelijke loopbaan heeft het wed. voornw. 'zich' gehad. Oorspronkelijk kende het

Nederlands dit woord niet; 'hem' werd daarvoor gebruikt: 'hij begaf hem...'. Het woord 'zich' is van Hoogduitse afkomst. Het moet in de 16e en 17e eeuw een hevige strijd voeren met 'hem' en (schrikt U niet!) 'z'n eigen'. Deze vormen kan men bijv. bij Huygens en Marnix aantreffen. 'Zich' wordt dan algemeen beschaafd geacht. Dat er met het woord iets aan de hand is, bewijst wel het feit, dat het gewone volk nog steeds hardnekkig zegt: 'hij kamde z'n eigen'. U zult 'uw eigen' wel schamen zoiets te zeggen. 'Zich' heeft in de opbouw van onze beschaafde taal het wel gewonnen van 'z'n eigen', dat we nu tot de platte volkstaal moeten rekenen. Maar stelt U zich eens ons blad voor in de 16e eeuw: iemand vraagt, of hij wel het uit Duitsland opdringende 'zich' mag gebruiken...

De omstandigheid, dat een levende taal altijd veranderende is, kan ons nooit verontschuldigen haar geweld aan te doen. In dat geval ontstaan verminkingen. Dit taalbederf door onwetendheid, domheid, slordigheid, gebrek aan beschaving en zelfbeheersing heeft met de natuurlijke taalgroei weinig te maken, evenmin met werkelijke moeilijkheden in het gebruik van onze hedendaagse taal. De geschiedenis van 'hun' en 'zich' toont wel aan, dat 'taal voorschrijven' en 'taal beschrijven' zeer nauw moeten samengaan om voor deze moeilijkheden een oplossing te vinden.

Een pleidooi voor de oe

(Sche.) Het aantal aardrijkskundige namen, waarvoor wij een eigen schrijfwijze, afwijkend van die ter plaatse, gebruiken is m.i. niet zoo gering. Het sterkst spreekt dit, wanneer het gaat om landen, wier bevolking een ander dan het Latijnsche alfabeth bezigt. In die gevallen immers pleegt een Nederlandsch aequivalent te worden gebruikt, waarin voor de 'oe'-klank ook oe wordt geschreven; bijv.: Bakoe, Batoem, Oeral, Kioesjoe enz.

De vele Indonesische talen nu worden evenmin met Latijnsche letters geschreven. Om ons tot Java te bepalen: de drie voornaamste talen van dat eiland worden geschreven met Javaansche karakters. Het lag dus voor de hand, dat men voor de daar voorkomende namen een eigen, Nederlandsche schrijfwijze had. Het doet er niets toe, dat op een gegeven oogenblik van hoogerhand werd geordonneerd, dat in de 'Bahasa Indonesia' de 'oe'-klank voortaan met een u zou worden geschreven. Uw beschouwing in het Augustus-nummer van 1951 vestigt de indruk, dat u het 'Indonesisch' (hiermede bedoelt u naar ik aanneem de vorengenoemde 'bahasa') als de algemeen gangbare taal in Indonesië aanmerkt. Niets is minder waar. Het overgrootste deel van de bevolking van de archipel verstaat haar niet.

Die zoete zuiderlingen

'De zijige en zoetelijke g' zou iemand misprijzend gezegd hebben van de z.g. zachte uitspraak van de g in Zuid-Nederland. Zijigheid en zoetelijkheid lijken ons geen Zuidelijke eigenschappen. De harde uitspraak (niet de rochelende!) komt ons voor het Standaard-Nederlands juist voor, maar tevens lelijker. De zachte is nu eenmaal muzikaler. Daarom ook al die voordragers en zangers met hun zachte g, die inderdaad een kenmerk is van de Zuidelijke tongval.

Zorgen in de West

Wij weten niet, of zij, die aan de Ronde Tafel zitten, zich zorgen maken over een bijv. naamw., dat bij de Ned. Antillen past. Is dit 'Antilliaans, Antils of Antillisch', vooraf gegaan door 'Nederlands'? De afleiding van bijv. naamw. voor aardrijkskundige namen is niet in eenvoudige regels op te stellen. 'Antilliaans' is een kwestie van wennen. Deze eilanden zijn genoemd naar het mysterieuze, niet bestaande eiland Antilia, dat reeds in de 14e eeuw vermeld wordt. Dus evenals Italia - Italiaans. 'Antils' is eveneens verdedigbaar. Men gaat dan uit van een denkbeeldig enkelvoud. Dit komt o.a. voor bij de bijv. naamw.: 'Pyrenee's, Apennijns'. 'Antillisch' is ook goed, wanneer men van het grondwoord Antilia uitgaat. Zeggen wij niet 'Australisch' bij het grondwoord 'Australia'? Als er dus grote vraag naar een dergelijk bijv. naamw. bestaat, is er ruime keus. 'Antilliaans' vinden wij het meest welluidend. Denken we echter nog aan 'Nederlandsch-Indisch', welnu, we hebben nog 'Nederlandsch-Antillisch' in voorraad.

Kinderlijk eenvoudig

'Het is kinderlijk eenvoudig om Engels te leren' lezen wij in een reclame van een inrichting voor brief-onderwijs. Wij geloven dit onmiddellijk, maar weten ook, dat het blijkbaar niet zo eenvoudig is goed Nederlands te schrijven.

Geduld hebben

(Str.) Vaak wordt door ons in een brief de zin gebruikt: 'Ik verzoek U nog enig geduld te betrachten.' Nu zegt de ene partij: 'betrachten of beoefenen is allebei goed', terwijl de andere partij zegt: 'Nee, deze woorden zijn fout, het moet zijn: Ik verzoek U nog enig geduld te o e f e n e n.'

Wij zijn op de hand van de andere partij, als wij moeten kiezen tussen beide. In dit geval echter is het toch nog beter te schrijven: 'geduld te hebben'. Geduld te oefenen mag men vragen, als er een opvoedkundige betrekking bestaat tussen de schrijver en de aangesprokene. Is er een zakelijke betrekking tussen beide, dan is de vraag, geduld te h e b b e n , meer op haar plaats.

De personeel-chef met of zonder -s

Een samenstelling van twee zelfst. naamw. is oudtijds uit het zinsverband gegroeid. De voorafgaande tweede naamval werd met het regerende woord als een eenheid gevoeld, dus 'des Heeren berg' werd 's-Heerenberg. Dit ook met de tweede-naamvals-s. Evenwel is het nu zo, dat in woorden als 'dorpsplein, dorpskerk' de s niet meer dan een verbindingsklank is. Dit verschijnsel heeft zich uitgebreid over woorden, die in het geheel geen -s als tweede-naamvalsvorm konden hebben. Ook werd de -s lang niet altijd in dergelijke verbindingen gebruikt. Vergelijkt U maar: schaapskooi - schaapherder. Dat de -s in 'stationschef' niet gehoord wordt, doet niets ter zake. Moet U zelf nieuwe verbindingen gebruiken, dan raden wij U aan in het stelsel een zekere eenheid te bewaren, dus: 'personeelschef, personeelsafdeling, personeelssector', of gestreng de -s weglaten. De tijd zal leren, welke vorming het bij deze woorden winnen zal, zoals de schaapskooi het gewonnen heeft van de schaapherder, of andersom...

Wordt niet zenuwachtig bij uw keuze!

Het begin van een brief is het moeilijkst, maar dan ook het halve werk. 'Bij, met of in deze brief delen wij U mede....?' Geen van deze uitdrukkingen vinden we fraai. Als U in de brief schrijft, dat U iets mededeelt, volgt daaruit toch wel, dat U dit niet in een andere brief doet? Maar als wij werden gedwongen, zouden we zeggen 'in deze brief'. U moet niet denken aan 'Hierbij (of hiermede) delen wij...', want dat zijn geijkte uitdrukkingen. Moet het woord 'brief' er bij, dan: 'door middel van deze brief'.

De minister van Oorlog

Deze bezorgde man stuurt de jongelingschap wel eens een uitnodiging, waarin een zin voorkomt als 'Na aankomst moet Gij U melden...' Eén dezer jongelingen tikt hem op de vingers: beter is 'moet U zich'. Wel, dat is wat voorbarig. Beide uitdrukkingen zijn goed. 'Gij' heeft als wederkerend voornw. 'U'. 'U' trouwens ook, als wij het als 2e persoon opvatten. De ministeriële wending is iets vormelijker en plechtiger. Maar dat is toch wel gepast, als hij U uitnodigt?

Hoogspanning

Het woord is wel aan Duitse invloed te wijten, maar heeft met woorden als 'smalfilm, groothandel e.d.' een nog wat erg schuchter burgerrecht verkregen. De verbreiding van deze vorming verdient overigens beslist geen aanbeveling. Het taalgevoel wijst de weg: 'kleinstad, oud-papier, verslucht' zijn zeker verkeerd. Men mag hieruit evenwel niet besluiten, dat de verbinding onverbogen bijv. naamw. en zelfst. naamw. onnederlands is. Het verschijnsel is zeer oud en uitgebreid. Oude vormen zijn bijv.: 'booswicht, volmacht, halfbroer'.

Lange woorden

Is het geoorloofd veel zelfst. naamw. aan elkander te lijmen? 'Draadomroep' heeft men de radiodistributie genoemd om het verschil met radioomroep tot uiting te brengen. Daarmee kan men nu vrolijk lijmen: Draadomroepversterkerrek. Al is het Duits niet van dusdanige vormen afkerig, het Nederlands wel. Onze taal is meer

analytisch, d.w.z. houdt er van de verschillende begrippen afzonderlijk te noemen. Lange zelfst. naamw. doen het bij ons nooit.

Omdat u doordat lelijk vindt,

denkt U, dat het woord vermeden wordt. 'Doordat' is inderdaad oorzaakaanduidend en 'omdat' redengevend. Maar over de fraaiheid van klank in 'doordat' kan men niet twisten. Zoekt U een ander, dan 'doordien', dat U waarschijnlijk even lelijk vindt. Het voegwoord 'omdat' heeft meer broertjes en zusjes: 'daar, aangezien, wijl, dewijl, nademaal', elk met een verschillende schakering in het gebruik.

Het meervoud van catalogus

Het woord zou niet in het Latijn voorkomen, dus men zou geen Lat. mv. op -i (als 'musici') hebben. Deze mening is onjuist. Het Griekse woord 'Katalogos, mrv. -oi' is in het Latijn overgenomen als 'catalogus, mrv. -i'. Een dikker boek dan het schoolboek leert ons dat en bewijst het. Laat dus de lieden, die denken dat U dom bent met Uw catalogi, maar gerust honen. U zult U er wel voor hoeden 'prospecti' te zeggen; dit meervoud bestaat immers niet. Ons taalgevoel is evenwel niet bevredigd met 'prospectus' als meervoud; daarom vormde men 'prospectussen' en zeer terecht! Ook: 'cursus - cursussen'. Iets dergelijks bestaat namelijk ook bij onverdacht Nederlandse woorden: 'kind - kinder' werd niet als meervoud gevoeld, daarom dubbel: 'kinderen'. Hun, die nog hun hoofd schudden over onze catalogi, geven wij de raad het meervoud 'catalogen' te gebruiken (klemtoon op de o, als meervoud van 'cataloog'). U bent dan heus geen nieuwlichter: dit meervoud komt in wetboeken van de 15e eeuw al voor.

Op hoog niveau

Een nieuw behaagziek juffertje in ons modeblad. Politieke gesprekken schijnen tegenwoordig slechts 'op hoog niveau' te kunnen worden gevoerd. Vroeger waren ze waarschijnlijk laag-bij-de-gronds. Vandaar de verrukkelijke resultaten van de jongste gesprekken. Voor goede betrekkingen is een ruime ervaring op hoog niveau een eerste vereiste. Wij hopen voor de sollicitanten, dat dit niveau bij het psychologisch onderzoek hoog genoeg gepeild wordt.

Bestaat ‘Umlaut’ ook in onze taal?

Zeker. Duitse geleerden hebben het verschijnsel van verandering van klank in woorden, die bij elkaar behoren, aldus genoemd. Deze verandering moet voldoen aan zekere voorwaarden. Zo neemt men o.a. aan, dat een a-klank voor een lettergreep met een -i tot een e werd, als Gast - Gäste. In alle Germaanse talen bestaat iets dergelijks. Hoe verder men echter van het moederland van de Umlaut komt, des te zwakker is de verandering waar te nemen. De Nederlanders hebben deze Germaanse ‘wet’ wel zeer grillig gehoorzaamd. Enige Nederlandse woord-paren met Umlaut zijn: hangen - hengsel, schande - schenden, tal-tellen, kamp - kemphaan, snavel - snebbe, half - helft, water - wetering.

Schrappen maar, jongens!

Een oud-schoolhoofd in Bussum heeft aan de Minister van O.K.W. om een wetsvoorstel verzocht, dat toestaat de 3e-pers. uitgang teg.t. van werkw. met stam op -d te schrappen, dus: ‘hij bind, hij word’. Dit zou logischer en gemakkelijker zijn. Laten wij ons over dit voorstel niet opwinden. Dr. A. Saalborn gaf hem in de Bussumsche Courant onder de bovenstaande titel een hardhandig antwoord, waarin hij o.a. betoogde, dat juist ‘het geschreven woord een zeer belangrijke, het taal-wezen beschermende taak heeft te vervullen.’

Het regent

In ‘het regent oude wijven’ kan men het geestige lijdende voorwerp beter een bijwoordelijke bepaling noemen, terwijl in ‘er regent as’ het laatste woord gewoon onderwerp is.

Per pond en per 1 juli

Het Latijnse voorzetsel ‘per’ is via Italiaans en Frans bij ons gekomen in een aantal uitdrukkingen als ‘per procura’, die meestal tot de handelstaal behoren. Het voorstel is langzamerhand als echt Nederlands versleten (dit ‘ver-’ is familie van ‘per’). Zo komt het voor in verbindingen als ‘per stuk, per maand, per boot’. ‘Per’ heeft een betekenis als ‘door middel van’ en het duidt aan ‘stuk voor stuk’. Daarom lijkt ons ‘per 1 Juli’ onjuist. Als ‘met ingang van’ per se te onhandig is, zal ‘op’ per saldo toch wel bruikbaar zijn.

‘Hanteren’ hanteren

De oorsprong van ‘hanteren’ is het Franse ‘hanter’, dat ‘(veelvuldig) omgaan met’ en zo ook ‘spoken in’ betekent. Het Engelse ‘to haunt’ komt daarmee ongeveer overeen. In het Nederlands is een betekenis-verbinding ontstaan met ‘hand’, zodat er een nieuw werkwoord gekomen is met een van de oorspronkelijke afwijkende betekenis, nl. ‘omgaan met, ter hand nemen’ en wel met een zaaknaam als lijd. voorw., dus ‘hij hanteerde naald en draad’. Een persoonsnaam als lijd. voorw. te nemen is, bij het werkwoord in zijn bij ons gebruikelijke betekenis, afkeurenswaardig: niemand wenst gehanteerd te worden. Schrijvers van griezelverhalen moeten spoken niet oude landhuizen laten hanteren.

De pensioenraad zonder smet

In ons blad maakte zich eens iemand boos over 'afschrift dezer' van deze eerwaardige instelling. Laten wij nu horen, dat de gehele Rijksdienst deze uitdrukking gebruikt! Niet in brieven, maar 'beschikkingen', zodat 'dezer' toch goed zou zijn, nl. 'dezer beschikking'. Het doet ons deugd, dat het Rijk, behalve veel beschikken, ook goed nadenken kan. 'Afschrift dezes' evenwel werd aanbevolen als de staande uitdrukking voor 'afschrift van dit'.

Het daget...

maar dan alleen in den Oosten, in Duitsland. Daar kunnen politici 'tagen', bij ons 'dagen' ze niet, hoogstens doen ze aan uitdagen. Ons woord is 'vergaderen, bijeenkomen'. Behalve 'dag worden', als in het bekende lied, betekent 'dagen' bij ons 'tegen een bepaalde dag ontbieden', vandaar ook de 'gedaagde' voor het gerecht.

Spijts

Spijt alle schijn kunnen wij dit voorzetsel niet onnederlands noemen. Het komt voor in de betekenis 'in weerwil van'. Het is echter in Noord-Nederland vrijwel onbekend en in Zuid-Nederland iets meer in gebruik. In het Zuiden is wel het voorzetsel 'spijt' beter bekend. 'Ten spijt van' is onze normale spijtige uitdrukking.

Boekbespreking

A. Huizinga: Woorden en Gedachten. 11000 uitdrukkingen, spreekwoorden en citaten. 2e druk. Uitg. Thieme, Zutphen, 1951.

Treffende aanhalingen kunnen het gesprek en het betoog kruiden, maar - Charivarius heeft er tegen gewaarschuwd! - met half verkeerde aanhalingen veinst men een belezenheid. Het is beter dan te zwijgen. In het boek van Huizinga vindt men een rijke verzameling van gangbare gezegdes en gevleugelde woorden, aan verschillende talen ontleend (niet aan het Nederlands....). Ongetwijfeld een in zijn soort zeer nuttig en praktisch werk en men moet voor de noeste verzamelvlijt van de schrijver bewondering koesteren. In zijn voorwoord zegt H., dat hij niet iedereen tevreden kan stellen. Maar heeft hij niet te velen tevreden willen stellen om een zo hoog mogelijk aantal citaten te bereiken? Waarom anders bijv. meer dan 40 Italiaanse uitdrukkingen met 'con'? Heeft U wel eens in een Nederlands gesprek con fiochezza of con scioltezza gehoord? Heeft U wel eens in een Nederlands gesprek een Arabisch gedicht horen aanhalen in de oorspronkelijke taal? Enfin, wij weten nu, wat we moeten zeggen als we in het Turks heel onvriendelijk willen zijn: Allah seni dschedenneme hükm etsin ej köpel!

[Nummer 6]

Aanhalingstekens

‘De aanhalingstekens dienen om de woorden aan te duiden, die, door iemand gesproken of uit een geschrift aangehaald, in den text worden ingelascht.’ Aldus het grote Nederlandse Woordenboek in 1882. Nu kan men van een woordenboek niet verwachten, dat het aanwijzingen geeft voor het gebruik van leestekens, maar wanneer men naar een verantwoord stelsel zoekt, heeft men aan bovengenoemde omschrijving toch een zeker houvast. De zetter en de corrector op een drukkerij hebben met de leestekens zeer veel te stellen, want de kopij van menig schrijver moet door hen, wat deze tekens betreft, zorgvuldig bestudeerd worden. Misschien is er weinig in de taal, dat zo moeilijk in een goed doordacht stelsel te vangen is als wel het gebruik van de leestekens. Volslagen stelselloosheid mag er ter andere zijde toch ook weer niet zijn. De leestekens (schrijftekens), die ‘gegroeid’ zijn uit een onvast Middeleeuws gebruik van afkortingen en verduidelijkingen, hebben dubbel werk. Zij geven korte en lange rustpozen voor het lezen aan en hebben tevens betrekking op de bouw van de zin. De aanhalingstekens staan ietwat afzijdig van dit werk. Voor de zinsbouw of de voordracht hebben zij niet altijd waarde. We halen daarmede woorden van anderen aan, maar plaatsen de tekens ook, als we één of meer woorden bijzonder in de aandacht willen brengen; zij geven dus reliëf aan het woord. Kreeg U een brief, waarop stond: Aan den ‘Heer’ X, dan keek U wel, op zijn zachtst gezegd, vreemd op; welnu, de schrijver had zijn doel bereikt.

Zetters zijn het over de aanhalingstekens wel eens, wanneer ze gebruikt moeten worden, niet echter, hoe ze naast andere tekens dienen te staan. Ook daarvoor is een bepaald, min of meer redelijk stelsel. Het onderwerp is door enige lezers de laatste maanden ter sprake gebracht. Wij kiezen een gedeelte uit een uitvoerige brief, dat naar ons inzicht de zaak het best uiteenzet. Wij halen zijn brief aan, hij haalt een boek aan, het worde ons daarom niet euvel geduid, dat wij dit briefgedeelte niet tussen aanhalingstekens plaatsen. De corrector betoogt dan:

Er is tegenwoordig iets nieuws. Ik heb hier op het oog de plaatsing van aanhalingstekens, waaromtrent op menige zetterij van de juiste methode wordt afgeweken. Deze methode vind ik als volgt geformuleerd in een taalboek, getiteld *Onze eigen Taal*, onder het pseudoniem Herman Schrijver:

Als regel dient te gelden: zet alleen die teekens binnen de aanhalingstekens, die werkelijk bij den aangehaalden zin behooren. Neem den zin: Ik was zoo nat, dat ik me moest verkleeden. Dezen zin laten we nu door Piet zeggen: ‘Ik was zoo nat, dat ik me moest verkleeden,’ zei Piet. Aan het eind van den zin dien Piet heeft gezegd, stond een punt, maar omdat o n z e zin na de aanhaling nog niet ten einde is, wordt de punt hier vervangen door een komma. Nu een beetje anders: ‘Ik was zoo nat,’ zei Piet, ‘dat ik me moest verkleeden.’ De komma achter n a t staat ook in den zin zooals Piet hem heeft gezegd; ze hoort in den aangehaalden zin en valt daarom binnen de aanhalingstekens. ‘Ik was’, zei Piet, ‘zoo nat, dat ik me moest verkleeden.’ De komma achter w a s is niet afkomstig uit den aangehaalden zin; Piet heeft niet gezegd: ‘Ik was, zoo nat’ - de rust achter w a s ontstaat doordat we bij het aanhalen den oorspronkelijken

zin in twee tamelijk willekeurige stukken splitsen. De komma valt daarom buiten de aanhalingsteekens. We kunnen ook twee aanhalingsteekens achter elkaar krijgen, bijv. als we Piet den zin: Ik ging vroeg naar mijn 'kast' laten zeggen. Halen we dezen zin aan, dan krijgen we: 'Ik ging vroeg naar mijn "kast",' zei Piet.

Tot zoover het boek van Herman Schrijver. Maar nu blijkt het mij als corrector herhaaldelijk, dat sommige zettters ten aanzien van de plaatsing met een nieuwe 'mode' voor den dag komen! Vaak heb ik mij met verwondering afgevraagd uit welk atelier zij dit nieuwe strikje op de taaljurk hebben betrokken, totdat ik enkele maanden geleden door O.T. opmerkzaam werd gemaakt op een boekje: 'Zet het zó!' door B.C. van Bercum. Ik heb mij dat boekje aangeschaft en terstond ging mij een licht op. Onder de practische wenken van dezen grafisch deskundige vond ik nl. de volgende: '6a. De sluitings-aanhalingstekens moeten v o o r de punt, de puntkomma en de komma geplaatst worden. b. De sluitings-aanhalingstekens moeten n a het uitroepteken en het vraagteken geplaatst worden.' Ter illustratie ontleen ik enkele voorbeelden aan het boekje: blz. 18. Hij antwoordde: "s Zomers gaan wij altijd naar zee". Blz. 22. Hendrik zei: 'Jan gaat ook mee', terwijl hij de kamer verliet. Blz. 14. Jan vroeg: 'Ga je ook mee naar Karel?'. Het laatste voorbeeld doet nogal zonderling aan, maar het schijnt, dat de schrijver hier de punt wel wil laten vervallen om de spitsvondige reden, dat het vraagteken (en het uitroepteken) zelf al een punt hebben. De goegemeente schijnt nergens dommer dan op het gebied van onze taal; doodsbenauwd om hier voor achterlijk te worden aangezien, is zij gretig geneigd op dit terrein iedere modegril na te apen.

Dit was een gedeelte uit een brief van een corrector, in wiens handen wij menige drukproef wensden. Enige andere wenken van hem zullen wij later nog eens bespreken. Het reliëf-gebruik van de aanhalingstekens behandelt hij niet. Ergens in dit nummer hebben wij geschreven: Intussen vonden wij 'naamtrek'. Hier lijkt ons de punt na de aanhalingstekens geoorloofd; eveneens een komma, als deze zin nog niet geheel af zou zijn. Het woord 'naamtrek' is, naar ons dunkt, in de enkelvoudige zin opgenomen, zodat het slotteken van de zin (de punt) achter de aanhalingstekens moet staan.

Er zullen nu wel mensen zijn, die ons zeer dorre letterknechten vinden, omdat wij ons over dergelijke pietluttigheden opwinden. Dan kunnen wij hun een verhaal vertellen over een tuinman. Als die niet elk pietluttig sprietje zou uittrekken, was zijn tuin binnen korte tijd een bos vol onkruid. En dat vergaat, zoals U weet, niet.

Weer- en windtaal?

(Hu.) Het zal gaan over de lieden, die de 'weerpraatjes' houden en degenen, die 'weeroverzichten' schrijven. Men weet daar blijkbaar niets van oorzaak en gevolg. Een toestand in de atmosfeer, hoge luchtdruk hier, lage luchtdruk daar, enz. veroorzaakt niet deze of die weersgesteldheid, maar 'geeft er aanleiding toe.' De regenbuien ontstaan niet bij die en die toestanden, maar komen op 'in verband' ermee. En een paar weken geleden was er: de luchtdrukverdeling had een luchtstroming tot stand gebracht. Die 'stroming' en die 'stand' lijken me niet wel verenigbaar. Over de radio hoorde ik ook: er was ergens 'gemeenschappelijke samenwerking' gekomen. Ik dacht toen zo: dan zullen die lui, die gemeenschappelijk samenwerken, dat wel 'persoonlijk' doen.

Klaplopen

Prof. Dr. J.L. Pauwels uit Leuven geeft op hetgeen vorig jaar over klaplopen gezegd werd, de volgende aanvulling:

De enkelvoudige tijden *klaploop(t)*, *klaplopen*, *klapliep(t)*, *klapliepen* kunnen voorzeker gebruikt worden, doch alleen in de bijzin, waar de twee delen van het werkwoord dus niet gescheiden worden. In de hoofdzin gaat het (nog) niet! Probeer maar even: *Ik loop klap?* of *ik klaploop?* *Jan liep klap?* of *Jan klapliep?* Wel kan ik zeggen: *Ik, die bij elke gelegenheid klaploop, ...* - *Jan, die in zijn studententijd zo graag klapliep, ...* Bij *stofzuigen* en dergelijke ligt het geval enigszins anders. Hierbij gebruikt men *zwakke* vormen en men laat de twee delen van het werkwoord *ongescheiden*: *stofzuigen*, *stofzuigt*, *stofzuigde*, *gestofzuigd*. Een klaploper is iemand, die klaploopt. Het woord komt echter ook in een andere betekenis voor en wel als *scheepsterm*. Het is dan de naam voor lichte takels, die vooral in het boventuig veel gebruikt worden; zij doen daar dezelfde dienst als de zijtakels in het onderwant, doch zij worden ook wel voor andere doeleinden gebruikt, en men heeft wel gezegd, dat zij daarom klaplopers genoemd worden.

Nog eens 'paraaf'

Wij zijn voorbarig geweest met het brandmerken van 'handmerk'. De Normalisatie-Commissie heeft het woord in 1945 in weerwil van zijn oorspronkelijke betekenis voorgesteld en sindsdien is het o.a. bij de P.T.T. in zwang geraakt en wordt daar zelfs op formulieren gedrukt. Zo zou het kernachtige Nederlandse woord een nieuwe levenskans krijgen en daarom kunnen wij er mee tevreden zijn. Intussen vonden wij 'naamtrek'. Blijkbaar heeft dit woord nooit ingang gevonden.

Nikita

Nu we toch toegeven: eens heeft iemand in ons blad beweerd, dat Tsaar Nicolaas in Rusland Nikita heette. Welnu (beter laat dan nooit), het moet zijn: Nicolai.

Ondanks dat

Is deze verbinding (voorzetsel-voegwoord) als voegwoord te gebruiken? Is zij eigenlijk wel een voegwoord te noemen? Een taalkundige aanmerking kunnen wij op de verbinding niet maken, maar zij verzwaart wel de stijl van de zin en men kan haar beter vervangen door 'hoewel, ofschoon'. De voegwoorden zijn nu eenmaal sterk verwant met de voorzetsels. Een met het voegwoord 'dat' beginnende zin heeft iets weg van een zelfst. naamw. 'Hij is er voor-dat zij komt', d.w.z. 'voor haar komst'. Zo ontstaan verbindingen als: voordat, nadat, omdat, opdat enz. In 'voordat' en 'totdat' laat men zelfs 'dat' weg. De verbinding 'ondanks dat' zal niet gauw het tijdperk bereiken, dat zij als één woord geschreven wordt, en nog minder, dat 'dat' weggelaten wordt. Daarvoor is zij te jong en als klank-opeenvolging te zwaar en te onhandig. Beter is het daarom 'ondanks' het karakter van voorzetsel te doen behouden.

Zijn weetje weten

Hoe gaarne zouden wij dit in de eerste persoon willen vervoegen! Het vreemde zelfst. naamw. moeten we niet opvatten als ontstaan uit de werkwoordsvorm 'weet je', zoals 'bedankje' te danken is aan een verkorting van 'ik bedank je'. 'Weetje' is een verkleinwoord, dat gemaakt is van een werkwoordelijke stam, evenals 'een strikje', 'een moetje', 'een zetje'. De Nederlander verkleint de woorden veel guller dan de Engelsman, Duitser of Fransman. Justus van Effen heeft dit verschijnsel al eens klein-burgerlijk genoemd. Wij durven verder geen gevolgtrekkingen te maken, maar wijzen wel op Huizinga's Nederland's Geestesmerk, waarin hij het burgerlijke karakter van het Nederlandse volk schetst. In het Nederlands komen verkleinwoorden voor van bijv. naamw. ('netjes'), van bijwoorden ('een ommetje'), van telwoorden ('in z'n eentje') en van samenstellingen ('vergeet-mij-nietje, onder-onsje'). De meeste verkleinwoorden klinken vertrouwelijk; daarom behoren ze tot de meer gemoedelijke omgangstaal.

Gram(m)ophon

Er blijkt onenigheid te bestaan omtrent de spelling van dit woord. Eén of twee m's? Niet alleen de Nederlandse woordenboeken, maar ook Franse en Duitse zijn het niet met elkaar eens. De ons ter beschikking staande Engelse gaven steeds één m; dit klopt dan met de lijvige New International Dictionary van Webster. Het woord is een samenstelling, die gemaakt is van Griekse woorden: gramma (letter, klank), phoneo (ik laat klinken). De afleiding, waarmede Koenen de m-spelling verdedigt, vonden wij nergens bevestigd. Edison, die in 1878 deze machine uitvond, noemde haar 'phonograph' (= ik schrijf geluid). Een Duitse Amerikaan, Berliner, maakte het toestel beter geschikt en in 1887 bracht een Duitse firma het in de handel onder de naam: grammophon. Waarom de Engelse woordenboeken één m geven en met hen sommige Franse, Duitse en Nederlandse, kunnen wij niet achterhalen. Nu er onenigheid bestaat, vinden wij de keuze niet moeilijk, want mm is juist, zowel wat de geschiedenis van het woord als van het toestel betreft.

Melk- en andere boeren

(Mu.) Er is tegenwoordig een foutief gebruik van het koppelteken aan het opkomen: 'particuliere- en overheidssteun', ja, zelfs 'de openbare- en de bijzondere school'. Als van twee samengestelde zelfst. naamw., waartussen een voegwoord, een lid

gelijkluidend is, mogen we dat lid bij een van beide door - vervangen, nl. in het eerste woord, als ze het laatste lid, in het tweede, als ze het eerste lid gemeen hebben, bijvoorbeeld 'wei- en bouwland', 'doctorstoga en -baret'. Het teken - staat voor een deel van een samenstelling; dus niet goed is 'voorste- en achterste ledematen'. Het voorbeeld van de school moet dus zonder koppelteken. Bij de steun ligt het geval anders. 'Particuliere steun' bestaat uit twee woorden, 'overheidssteun' is een samengesteld woord. Noch met, noch zonder koppelteken is de verbinding goed. Toen ik op de H.B.S. was, begroetten we met grote vrolijkheid het voorbeeld 'melken andere boeren'. Nu schrijft men iets dergelijks doodleuk neer. Staat iemand het herhalen van het tweede woord niet aan, wat zeer prijzenswaardig is, welnu, laat hij zoeken naar een andere constructie, bijv.: 'steun van particulieren en van de overheid'.

Letterwoorden

In Groningen is een W.E.E.V.A., een afkorting voor 'Woon- en eethuis voor allen'. In de volksmond heet dit hotel d e W.E.E.V.A., de pers spreekt van h e t . Wie heeft gelijk? Dergelijke, als zelfst. naamw. gebruikte, afkortingen heten letterwoorden. Het zijn nieuwe vormingen en er bestaat een neiging nieuwe zelfst. naamw. van 'de' te voorzien. Vooral als de volksmond 'weeva' uitspreekt, kunnen wij dit geslacht verklaren. In het algemeen richten zich deze woorden naar het geslacht van het hoofdwoord in de afkorting, dus beter 'het W.E.E.V.A.', daar 'eethuis' het richtingaanwijzende woord is. Wij zeggen toch ook niet 'de A.N.P.', daar het hier gaat om 'het persbureau'. Zo ook 'het K.N.M.I., K.N.I.L.' en niet 'de'.

Hilversoem

Het is wat onredelijk en ook onjuist elk taalbederf aan de Nederlandse radio-omroepers te wijten, maar in een S.O.S.-bericht, dat over Nederlandse zenders in het Duits wordt omgeroepen, te spreken van 'Hilversoem' gaat ons te ver. Evenmin behoeven zij 'Hamboerg' te zeggen, als wij daarvoor onze eigen uitspraak hebben.

Aardrijkskunde en spelling

In de nieuwe spelling behouden de namen van Nederlandse steden, rivieren e.d. de oude schrijfwijze, dus 'Sneeker Meer'. De bijv. naamw., hiervan afgeleid, krijgen nieuwe spelling, tenzij zij deel uitmaken van een aardrijkskundige naam. Vandaar die zinnetjes in het schooldictee: 'De Sneker Zeilers en het Sneeker Meer, de Goereese vissers en het Goereesche Gat...' 'Goereese' want 'Goeree' gaat uit op dubbel-e. Deze nieuwe spelling komt echter alleen in de laatste twee lettergrepen, dus (om het gemakkelijk te maken): 'De Hoozeveense schooljeugd...' De -sch blijft bij dergelijke afleidingen bewaard, dus 'Bossche koek'. Zij, die tegen de nieuwe spelling zijn, moeten niet beweren, dat alles nu veel te eenvoudig is. Wat kan er nu nog tegen de 'Jutfase straatweg' zijn? Straten en pleinen e.d. worden in het spellingsbesluit niet als aardrijkskundige namen beschouwd. Er is ook nog een 'Jutfasche Wetering'! De officiële Lijst van Aardrijkskundige Namen van Nederland geeft 'Jutfaas' en niet 'Jutphaas'.

Symbolen

(Mu.) Bij 'cm', 'dl', 'kg' enz. hebben we te maken met symbolen. Weliswaar zijn het meestal afkortingen, maar lang niet altijd van de woorden, waarvoor het symbool gebruikt wordt. Als ik schrijf '3 km/h', dan heb ik wel de afkorting van een woord gegeven, nl. van 'heure', maar het staat er als symbool voor 'uur'. Het woord 'centiare' geeft een voorbeeld van een praktisch voordeel, als we verschil maken tussen symbolen en echte afkortingen: 'ca' betekent 'centiare', 'ca.' daarentegen 'circa'!

Redactie: U hebt gelijk. Onze Taal is in haar strijd voor de afkortingspunt te ver gegaan. Bij s y m b o l e n is het voor ieder gewenst zich te houden aan de internationale voorschriften, die sedert 1927 door wetenschap en industrie worden opgevolgd.

Zich melden!

'Na aankomst moet Gij U melden...' is goedgekeurd, want Gij (voorwerpsvorm: U) is goed Nederlands. Accoord. Had hier echter niet behoren te staan: sollen Sie sich melden? In onze taal kunnen wij wel i e t s melden (= mededelen enz.), maar een persoon (b.v. onszelf) melden wij a a n ! Ik vrees dat dit 'zich melden' bij krijgsmacht en politie hardnekkig zal blijken te zijn, maar wil mij er toch tegen blijven verzetten. (Sv.)

Uit de pers

De laatste maanden hebben verscheidene lezers ons krantenknipsels gestuurd. Wij zijn deze ijverige strijders voor een goed taalgebruik zeer dankbaar en hopen van hen nog menig (vrolijk!) knipsel te ontvangen. Het zou geringschatting van Uw kennis betekenen, als wij al deze heerlijke onzin van taalkundige opmerkingen gingen voorzien. Hier volgt een kleine bloemlezing.

Eerst een unicum: 'Zijn doeken waren stuk voor stuk unica's..' De volgende rekenen wij tot de sterkste en taaiste bokken: 'Tot een der sterkste en mooiste portretten rekenen wij..' Even taai, maar wat eleganter: 'Nauwelijks getekend, houdt het Westen het Japanse verdrag voor onrechtvaardig..' Een slecht passend avondcostuum is: 'De inflatie is stopgezet dan wel verdaagd.' De Spoorwegen spreken: 'Lijnen, waar de dienstregeling wijzigt.' Een verbeterde uitgave van 'der

vader' is wel: 'Het Rijksmuseum heeft haar poorten geopend.' Onze Taal kan zich slechts schamen, dat ze drukken liet: '.. schrijvers, die het nlet kan schelen..' en 'Deze stelling acht ik juist en is juist..' Schepen, die opgelegd worden, zijn in trek: 'Vader vijftien, zoon twintig jaar opgelegd.' Een kous kan men nog afstoppen - meent een lezer - maar wat denkt U van: 'het plotselinge afstoppen van een auto'? Hij is ontevreden over de taal van de verkeerspolitie in zijn stad: 'Rem af bij de spijkerpaden!' Neem de rem af en rij door.. Proefproces! of: 'Verkeer rond Vijgendam'. Economische adviezen zijn, voorwaar, broodnodig, 'want bedrijfsadministratie leidt natuurnoodzakelijk tot uitbreiding van personeel.' Tenslotte werd ons een verslag van een gerechtszitting gestuurd, waarin stond: 'Schreeuwend en slaande slaagden twee politiemannen er in L. uit de rechtszaal te verwijderen.' Dat L. dit zo maar liet doen!

Boekbespreking

Dr. F.A. Stoett: Nederlandse spreekwoorden en gezegden. 7e druk. Geheel opnieuw bewerkt door Dr. C. Kruyskamp. Uitg. Thieme, Zutphen, 1951.

Iemand heeft eens het Nederlands een zeer bloemrijke taal genoemd, omdat talloze uitdrukkingen en spreekwoorden geen dood woordenboek-kapitaal zijn, maar dagelijks in de gewone omgangstaal gebruikt worden. Wat er van die bloemrijkheid ook waar moge zijn, juist is, dat wij allen ons wel eens afvragen, hoe we aan een bepaald gezegde gekomen zijn. Reeds sinds de 15e eeuw bestaan er spreekwoordenboeken. Van de laatste eeuw is het meest bekende dat van de in 1936 overleden Amsterdamse hoogleraar Stoett (1901); zelf bewerkte hij het tot de beknopte uitgave, die wij tot nu toe kenden als het spreekwoordenboek bij uitstek. In de afgelopen halve eeuw is het zeer verouderd. Kruyskamp heeft dit boek nu grondig herzien en het resultaat is een 'Stoett', die we met groot genoegen en veel vrucht kunnen raadplegen. Genoegen beleeft men zeker, als men zo eens te hooi en te gras een artikel van de ruim 1600 doorleest. Is het niet verbluffend te vernemen, dat 'Joost mag het weten' met een Chinees woord in verband gebracht zou kunnen worden? Natuurlijk moet de schrijver menigmaal toegeven, dat er geen bevredigende verklaring bestaat, zoals voor de meest gewone als 'een bok schieten', 'loop naar de pomp', 'op zijn poot spelen'. Evenmin als een woordenboek, kan een spreekwoordenboek alles geven, maar de keuze is weldoordacht, de historische verklaring duidelijk en wetenschappelijk verantwoord, de vergelijking met de moderne talen zeer belangwekkend.

[Nummer 7]

Een taalcongres in de stad van Van Riebeeck

Op Zaterdag 7 Juni j.l. organiseerde het Algemeen Nederlands Verbond een taalcongres. Als stad had het uitgezocht de geboorteplaats van Jan van Riebeeck, het oude Culemborg aan de Lek, de roemruchte vrijplaats voor bankroetiers. De redactie van Onze Taal was deze dag de gast van het Verbond, dat in vroeger jaren zulk voortreffelijk werk heeft verricht voor het behoud en de ontplooiing van onze moedertaal.

Nu houden taalkundigen zeker eenmaal per jaar een groot congres. Nieuwe onderzoeken en opvattingen worden er openbaar gemaakt en in levendige gedachtenwisselingen bestrijden geleerden elkaars meningen. Bekijkt een belangstellende leek de titels van de verschillende redevoeringen, dan zal hij niet licht besluiten deze aan te horen. Zou hij zich vermennen en een dag ingespannen luisteren naar foneemprincipes, structurele syntaxis of stilistische interpretatie, dan zou hij toch zuchtend huiswaarts keren, denkend, dat er achter werkwoorden e.d. wel heel wat verborgen zit òf dat de taalkundigen een soort wetenschappelijk bargoens spreken om hun onkunde te verbergen.

Deze achterdochtige gedachten koesterden wij, toen wij over het prachtige marktplein van de stad gingen. We hebben evenwel verkeerd gepeinsd voor we de zaal betraden, want het congres bleek geheel anders te zijn, maar niettemin zeer belangwekkend.

In zijn openingswoord wees de voorzitter van het A.N.V. op de spreuk van het Woordenboek van de Nederlandse Taal: 'de taal is de ziel der natie.' Ofschoon het Verbond vele andere taken heeft, strijdt het ook voor het zuiver gebruik van het Nederlands. Als de liefde tot de taal gaat verminderen en dit gebrek zich uit in een karakterloos overnemen van buitenlandse gebruiken, komen er gevaren voor de Nederlandse beschaving. Het Nederlandse Koninkrijk is het moederland van onze taal, in Vlaanderen zijn er miljoenen, die deze taal handhaven tegen alle verlokking van het Frans in, in Zuid-Afrika is een nieuwe onafhankelijke taal ontstaan, die rechtlijnig van de onze afstamt. In Culemborg, het midden van ons land, waren Nederlanders en Vlamingen tezamen gekomen om zich een dag te bezinnen op de waarde van hun taal.

Daarna luisterden wij naar het felle betoog van Prof. Celen uit België, die soms zijn papieren opzij schoof en voor de vuist weg sprak, terwijl hij met vurige gebaren zijn uit het hart komende woorden kracht bijzette. Hij schetste de geschiedenis van de taalstrijd in België. Tegenover de stelling van Pirenne, dat Vlaanderen sinds de Middeleeuwen tweetalig geweest zou zijn, zette hij zijn mening uiteen, dat pas in de achttiende eeuw door de invloed van de Franse beschaving van een verdringen van het Nederlands gesproken kan worden. Na de Franse Revolutie en de Belgische Opstand komt er een vervolging van het Nederlands. Nu ijvert de Franse staat voor de verspreiding van het Frans in het buitenland en inzonderheid in Vlaanderen. Prof. Celen voer verontwaardigd uit tegen de stelling: in België moet men Frans spreken. De Vlaamse Beweging vocht in de negentiende eeuw uit lijfsbehoud voor het Nederlands. Scherpe verwijten richtte hij tot de Noordnederlanders. Terwijl de Franse regering haar taal met een machtig apparaat in België steunt en verbreidt, vinden de Vlamingen niets van dien aard van de zijde van de Nederlandse regering. Integendeel! Menigmaal moeten zij horen, hoe Nederlandse gezagdragers zich bij

officiële gelegenheden in België van het Frans bedienen. Een Nederlandse ingenieur hield in Antwerpen een lezing over de Zuiderzeewerken in het Frans! Zodra Nederlandse toeristen enkele meters over de grens zijn, beginnen zij hun schoolfrans te brabbelen: 'Pouvez-vous me dire..' Hoe juister zou het zijn, als zij hun eigen taal spraken. Nu geven zij de Vlamingen een schot in de rug. De stemming van na de oorlog in België is ongunstig geweest voor de Nederlandse taal. De taalwetten, die de Vlaming recht geven op zijn eigen taal, beginnen een fiasco te lijken. Bij het moedertaalonderwijs aan de taalgrens heerst willekeur; streken, die twintig jaar geleden nog Nederlands spraken, krijgen nu slechts Frans onderwijs. Maar ook van het Vlaamse 'binnenland' haalde Prof. Celen voorbeelden van taalwisseling aan en daarmee gaf hij toch wel een somber beeld. Hij moest echter toegeven, dat er ook wel enige lichtpunten waren. De Vlamingen hebben een scherper taaltucht dan de Noordnederlanders, al gebruiken zij veel Gallicismen en Franse woorden.

In Frans-Vlaanderen is het Nederlands nu snel aan het verdwijnen bij de ongeveer 150.000 Fransen, die het Nederlands als moedertaal spreken. De ontrouw begint in de hogere beschavingskringen. De Vlaamse Beweging werd daar na de oorlog verboden, hoewel de Rechtbank van Rijssel deze vereniging moest vrijspreken van separatisme en samenwerking met de bezetters. Voor de oorlog beschouwde de geestelijkheid het Nederlands als een bescherming tegen het ongeloof, daar taalwisseling meestal geloofsafval betekent. Nu bezigt de kerkelijke overheid meer het Frans. Zo zal langzamerhand het Frans de oorspronkelijke moedertaal verdringen. Natuurlijk is dit een onderdeel van de gehele verandering van het hedendaagse leven. De beslotenheid van het dorp gaat heen, de radio brengt het Frans in de huiskamer, de jeugd werkt in de Franse industrie, dient in het Franse leger, de staat ziet liever de vreemde taal van de kleine minderheid in de landstaal opgaan. Nederlands onderwijs is in Frankrijk sinds 1951 verboden, zodat het opgroeiende geslacht wel geheel Frans zal worden. Het Nederlands is in Frankrijk weerloos tegenover de verpletterende overmacht van het Frans.

Was de voordracht van Prof. Celen geheel persoonlijk, deels somber deels geestdriftig, in elk geval een uiting van zijn heilige overtuiging, de tweede spreker, Prof. Kloeke, lid van onze Raad van Deskundigen, gaf een strikt wetenschappelijke, zakelijke uiteenzetting van een boeiend probleem, dat hem de laatste jaren heeft beziggehouden: de verhouding van het Afrikaans tot onze Nederlandse dialecten. Hoe heeft het Afrikaans zich gevormd? De afkomst van de Boeren is voor 50% Nederlands, 27% Duits, 17% Frans. Houdt men nu nog rekening met de invloed van het Engels en omringende inheemse talen, dan zou men de gevolgtrekking kunnen maken, dat het Afrikaans een mengelmoesje is geworden. Deze mening is geheel onjuist. Van Franse en Duitse invloed is, uitgezonderd in enkele eigennamen, niets te bespeuren. Het Afrikaans is geheel 'Hollands' van kleur en vooral Zuidhollands. Woorden als 'koei' en 'bietjie' wijzen op die provincie. Hoe is dit te verklaren? Er waren maar weinig Zuidhollanders bij de Kaapse bevolking. De monsterrollen van de Compagnie - een soort bevolkingsregister voor de oude Kaapkolonie - tonen ons, dat er soms minder Hollanders, dus zeker Zuidhollanders, waren dan Duitsers. Holland was echter het land, dat daar geestelijk in de overmacht was, en de taal stond daardoor sterk. De andere immigranten hebben zich gehouden aan de taal van de toonaangevende groep. De familie van Van Riebeeck - van Zuidhollandse afkomst! - vormde het middelpunt van de kleine volksplanting. Zo vormt het Afrikaans zich in de zeventiende eeuw op de basis van de Zuidhollandse tongval. Als de Franse Hugenoten komen, heeft deze taal haar beslag reeds gekregen: wij merken dat aan de geschreven stukken van de Fransen, die zich houden aan de Kaapse taal. Deze heeft zich uitgebreid over het gehele

Zuidafrikaanse gebied, zodat het hedendaagse Afrikaans vrijwel geen dialecten kent. Het ambtelijke Nederlands van de achttiende eeuw heeft de oorspronkelijke kenmerken van het Afrikaans niet meer kunnen aantasten. De mening, dat het Afrikaans een mengelmoesje is van verschillende dialecten en talen, heeft nu wel afgedaan. De woordenschat van het Afrikaans is voor 99% Hollands!

Na deze twee boeiende voordrachten ontving ons het Culemborgse gemeentebestuur in het fraaie stadhuis, dat door Rombout Keldermans in de zeventiende eeuw gebouwd is. De burgemeester, die dit jaar wel menig woord van welkom gesproken zal hebben, woog zorgvuldig zijn niettemin hartelijke woorden af. Een gezelschap 'taalzuiveraars' had hij nog nooit toegesproken. Wij hebben hem verzekerd, dat deze lieden in de omgang wel meevallen! Toen wij later weer langs de Van-Riebeeck-etalages liepen, hebben wij het op het congres gehoorde nog eens overdacht. Liefde tot de taal en kennis van de taal behoren tezamen. Het een zonder het ander vervalt tot onnozele dweepzucht of dorre geleerdheid.

Deeltekens

(Mu.) Het deelteken geeft niet alleen voor 'ingeburgerde vreemdelingen' ('ingeburgerd' is zelf zo'n vreemdeling), maar zeer algemeen de deling of scheiding van het woord in lettergrepen aan, waar dit zonder zo'n teken niet duidelijk zou zijn; zo leerden wij bijv. 'Indië', 'patiënt', 'maliënkolder'. Er is dus niet de minste aanleiding 'voltooiing' te schrijven met een deelteken op de

tweede i, daar in het Nederlands een dubbele i niet op een andere wijze voorkomt en misverstand dus is uitgesloten. Ook bij 'notarieel' is het deelteken overbodig, daar niemand in de verzoeking kan komen het woord af te breken op de wijze van 'genieën'.

Woorden als 'ruimteëlement', 'warmteënergie' enz. schijnen me weer volkomen logisch te worden geschreven met een deelteken en niet, zoals men tegenwoordig vaak ziet, met een koppelteken; we schrijven immers ook niet 'ruimte-werking', 'warmte-verlies' enz. Bij woorden als 'warmte-overbrenging', 'warmte-afgifte' enz. is noch een koppelteken noch een deelteken verantwoord, daar hier geen enkel misverstand kan ontstaan.

Werkwoord of niet?

Het gaat om: 'Men kan dit gerust geloven, getuige de vele verklaringen, die..' Sommige schrijvers blijken hier te aarzelen: getuig e of getuig e n? Het laatste zou natuurlijk juist zijn, wanneer hier sprake was van een werkwoord. Een voegwoord zou in dat geval bij een geijkte zegswijze op den duur weggelaten zijn. De redenering klinkt aardig, maar is onjuist. Het woord 'getuige' is een onzijdig zelfst. naamw. en betekent 'getuigenis'. Zo lezen wij in de oude Bijbelvertaling: '.. opdat dit liedt mij ten getuyge zij..' Talloze malen kunt U in advertenties lezen van voortvarende lieden, die zich aanbieden voor enigerhande werk: 'van goede getuigen voorzien'. In de eerste zin leidt het woord de toelichting in bij het beweerde: men kan dit geloven, omdat er vele verklaringen zijn. Het WNT tekent bij 'getuige' aan, dat in dergelijke zinnen het ware besef verflauwd is. Ook als datgene, waarop men zich beriep, met een meervoudig woord werd aangeduid, schreef men het enkelvoud. In het Frans komt iets dergelijks voor met 'témoin'. Wij kunnen ook begrijpen, dat men al schrijvende het werkwoord 'getuigen' in het hoofd heeft en het onbewust vervoegt. Het is misschien het beste in de tegenwoordige toestand het woord een voorzetsel te noemen met de betekenis van 'blijkens'. Men zal dan er niet licht toe komen 'getuigen' te zetten.

De taalgeschiedenis geeft ons vele voorbeelden, hoe een woord of een verbinding met woorden in hun oorspronkelijke hoedanigheid niet meer werden begrepen en langzamerhand werden opgevat als een woord van een andere soort. Zo kan men 'weliswaar', 'asjeblijf' geen zinnen meer noemen; ze zijn tot een andere waarde gekomen. Zo kunt U 'misschien' wellicht in het geheel niet meer herkennen. Oorspronkelijk was het 'mag geschien'; vergelijkt U het maar met 'may-be' of 'peut-être'. Op dezelfde wijze kan 'getuige' van zelfst. naamw. tot voorzetsel worden. (Belangstellenden wijzen wij op een artikel van Gerlach Royen in De Nieuwe Taalgids, 1951, 2.)

Een lelijk woord

Natuurlijk heeft ieder het recht een woord lelijk te noemen en velen zullen dit van 'ontsparen' wel beweren. Een bank zal het woord vlotter vinden dan 'meer geld van de bank nemen dan men er heen brengt'. Met woorden als 'ontvijanden', 'ontheemde' e.d. heeft het gemeen, dat het in de behoefte van deze tijd voorziet; ze zijn dan ook niet spontaan opgekomen, maar zijn opzettelijk gevormd. Twisten over mooi of lelijk is tamelijk zinloos; we zullen de taalkundige bouw moeten beoordelen, zodat wij onze aandacht moeten richten op het voorvoegsel 'ont-'. In het Nederlands ont-dekken we dan de volgende groepen: 1 een verwijdering: ontaarden, ontwortelen; 2 een verlies: ontheiligen, ontmannen; 3 een tegenstelling met het grondwoord:

ontladen, ontbinden; 4 een begin: ontbijten, ontslapen. Op enige niet geheel bevredigend te verklaren woorden als 'ontbieden' na zijn deze groepen de voornaamste 'ont'-betekenissen. Groep 1 en 2 gaan in betekenis bijna samen, zodat men de voorbeelden desnoods ook anders kan verdelen, doch dit doet weinig ter zake. U ziet nu, dat 'ont-sparen' in groep 3 geplaatst kan worden. Natuurlijk is het woord gemaakt in overeenkomst met bestaande vormingen. Er zou een bezwaar kunnen zijn: 'ontsparen' bestaat reeds, en wel in de betekenis van 'besparen, door te sparen behouden', bijv. in: 'wij hebben ons met deze reis tien gulden ontspaard.' Het woord in deze betekenis is evenwel naar onze mening verouderd. Men hoort daarvoor meer 'uitsparen' of 'besparen'. Zie hier de verklaring. De twist over de lelijkheid of schoonheid zullen wij ons dan maar besparen.

Leerlinge

Tijdens de nu afgelopen middelbare-schoolexamens zal het woord wel dikwijls in de vergadering van leraren en deskundigen gevallen zijn. Leerling e X toegelaten, candidat e Y afgewezen. De toevoeging van de -e om het vrouwelijk geslacht aan te duiden behoort niet tot de levende volkstaal, komt ook niet in vroegere taalperioden voor en is dus in zoverre kunstmatig te noemen. In 1889 waarschuwt het WNT al tegen 'gaste'. Uit het zinsverband moet blijken, of de gast man dan wel vrouw is. In geschreven taal heeft blijkbaar de behoefte bestaan een afzonderlijk woord te hebben: bloedverwant e, echtgenot e, erfgenam e. Ook bij vele vreemde woorden: docent e, pianist e, typist e. Men zou deze -e een achtervoegsel in opkomst kunnen noemen en het lijkt ons enigszins nodeloos zich nu nog tegen deze opkomst te verzetten. Voorzichtigheidshalve beperke men zich daarbij tot de woorden, waarbij deze -e burgerrecht heeft verkregen. Naar ons gevoel heeft deze -e dit niet in 'gaste' of 'artse', maar wel in bijv. 'presidente', 'echtgenote' en ook in 'leerlinge'. Burgerrecht-

kwesties in de taal zijn prachtige mogelijkheden tot geschillen. U zult ook wel woorden in dit verband kunnen noemen, waarvan men dit recht (nog) niet bepalen kan. Er komen bij de vorming van woorden voor vrouwelijke beroepen, taken, ambten e.d. wel meer moeilijkheden voor. Zo verdedigde iemand in O.T. Maart 1952 'directeur van het kabinet der Koningin'. Een slimme vraag werd ons hierover onlangs gesteld, nl. waarom deze directeur geen directrice is ('directeur' is wettelijk vastgesteld) en de Koningin zich geen 'Koning' noemt, ofschoon de wet spreekt van 'koning'. Hier moesten wij rechtsgeleerden te hulp roepen. Zij beweerden, dat men 'directeur' en 'koning' moest opvatten als een o r g a n en 'koningin' als een p e r s o n . Waarom men dan 'directrice' niet als persoon kan opvatten, daarop wisten onze rechtsgeleerde raadslieden geen antwoord en dat heeft ons wel verbluft.

Schoonmaakwoorden

In de woordenboeken staat vermeld: afschrabben - afschrappen - afschrappen' voor 'het verwijderen van overtollige stof aan de buitenzijde van een hard voorwerp met een mes of iets dergelijks'. Wat is het goede? Ja, wat zal men doen, als men de parketvloer schoon maakt? We hebben hier voor het dagelijkse gebruik met synoniemen te maken. Kleine verschillen in betekenis zijn wel aan te geven: 'schrabben' is reinigen: het gaat om de schoongemaakte stof, bijv. aardappelen; 'schrappen' is eveneens reinigen: het gaat nu eens om het schraapsel, dan weer om wat schoongemaakt wordt, bijv. vet op borden; 'schrappen' is wegnemen van overtollige stof, bijv. een punt aan een potlood schrappen. Bij de parketvloer zal men dus aan het schrabben zijn. Het verschil is dikwijls moeilijk te handhaven en we denken daarom, dat de drie woorden hun schakering van betekenis hoofdzakelijk aan het woordenboek te danken hebben, waarvoor wij niet die knieval maken, die sommigen van ons verwachten. Er bestaat namelijk een gevaar bij het gebruik van woordenboeken uit de 19de eeuw. Men maakte vroeger wel eens betekenisverschillen, omdat men van mening was, dat er geen twee of meer verschillende woorden mochten bestaan, waarvan de betekenis geheel dezelfde was. 'Blij' gaf dan een vrolijker toestand aan dan 'verheugd' en een 'zoen' was darter dan een 'kus'. Het oordeel over dit laatste moeten wij aan uw eigen ervaring overlaten, maar U zult dan toch wel merken, dat het verschil ligt in de stijlwaarde en niet in de betekenis. Zie ook O.T. 20, nr. 1.

Wat betreft

Als we niet voorzichtig zijn, kunnen we ons na 'getuige' tegenspreken. Wij voelen in 'wat betreft' nog een duidelijke werkwoordelijke constructie, zodat wij deze uitdrukking toch als een zin gebruikt willen zien. Het betreft hier dan een bijzin en daarin dient het vervoegde werkwoord (betreft) van het onderwerp (wat) verwijderd te staan, dus niet 'wat betreft de datum', maar 'wat de datum betreft'. Iets anders is, dat deze uitdrukking klakkeloos wordt neergeschreven, vooral in ambtelijke stukken. Meestal ontstaat daardoor een dwaze omslachtigheid. 'Over dit geval kunnen wij geen uitspraak doen', is toch wel beter dan 'Wat dit geval betreft, daarover kunnen wij..' of 'Waar het dit geval betreft, daarover kunnen wij..'. Het laatste is beslist fout.

Dampen

Een wat gemoedelijke uitdrukking voor 'iemand opzettelijk boos maken' is 'iemand de dampen aan doen'. Is deze handeling verricht, dan kan het slachtoffer 'de damp(en) in hebben'. Het gezegde heeft werkelijk iets met 'damp' te maken. Geneeskundigen uit vroegere tijden meenden, dat vochtige opstijgingen de gemoedsstemming nadelig beïnvloedden, iemand in een slecht humeur brachten. 'Humeur' heeft trouwens ook iets met vocht te maken. Het Latijnse 'humor' betekent 'vocht'. De vochtmenging in het menselijk lichaam bracht men in nauw verband met het karakter. Het Griekse 'phlegma' betekent 'slijm'. Denkt U in dit verband maar eens aan onze woorden: hardvochtig, zoetsappig, een droge kerel.

b.b.h.h.

(Die.) Lieden, die hun bezigheden buitenshuis hebben, zijn in trek bij kamerverhuursters. Kunnen deze laatsten dit 'buitenshuis' niet beter afkorten met 'bh.'? 'Bladzijde' korten we toch ook niet 'bl.z.' af?

Red. We zijn er niet wild op onze neus weer eens in het afkortingennest te steken. Sommige lezers vinden ons aangezicht daardoor sinds lang geschonden...

Aankondiging

Benamingen van Houtsoorten. Samengesteld door de Hoofdcommissie voor de Normalisatie in Nederland. 2e druk, Uitg. Waltman, Delft, 1952.

De Hoofdcommissie voor de Normalisatie in Nederland heeft een handig boekje uitgegeven, waarin orde is gesteld op het gebied van houtnamen. De tweede druk is nu verschenen. De bruikbaarheid van deze overzichtelijke lijst, die tweehonderd houtsoorten geeft met de nodige onderverdeling, moet voor 'houtkundigen' zeer groot zijn. Wij hebben met genoegen de namen voor Surinaamse houtsoorten gelezen: groenhart, kaneelhart, purperhart, geelhart, ijzerhart, mierenhout, slangenhout, satijnhout.

[Nummer 8]

Aanhalingstekens (II)

In het nummer van Juni 1952 besloten wij het eerste artikel met de mededeling, dat een tuin binnen korte tijd vol onkruid zou staan, als de tuinman niet elk pietluttig sprietje uittrok. Aan de orde was de vraag: waar moeten de aanhalingstekens aan het einde van een zin staan, vóór of achter de punt? Men kan antwoorden, dat dit onbelangrijk is, als we maar naar het redelijkste stelsel zoeken, voor zover dit redelijke bij deze zaken mogelijk is. Een andere weerklank is, dat dit er in het geheel niet op aankomt: aanhalingstekens - punt of andersom, naar gelang dat het zo uitkomt. Daar enige leden wilden weten, hoe het nu 'moest', hebben wij in Juni een brief van een corrector opgenomen, die naar onze mening de kwestie het beste verklaarde. Reacties zijn niet uitgebleven. Uit Zuid-Afrika schrijft het Woordeboekkantoor van de Universiteit in Stellenbosch, dat het grote Woordeboek van die Afrikaanse Taal ook een verklaring geeft. Deze verklaring (genoemd werk blz. 16 en blz. 639) kunnen wij geheel onderschrijven. De inleiding van dit boek vertoont, wanneer woorden worden aangehaald, het beeld: punt - aanhalingstekens. Ons interesseerde natuurlijk vooral de meningen van de leden, die zelf een werkring hebben in het drukkersbedrijf. Hier volgt de eerste (W.O.):

In het artikel wordt verwezen naar 'regels' voor het plaatsen van deze tekens, in het boek 'Onze Eigen Taal' van Herman Schrijver. Nu heb ik tegen het vaststellen van regels geen enkel bezwaar; ook ik ben corrector en ik weet, dat het noodzakelijk is, bepaalde voorschriften te geven. Dit voorkomt veel correctiewerk. Waar ik echter wel bezwaar tegen heb, is, dat hij zweert bij die 'regels', en alles wat daarvan afwijkt, als onjuist betitelt. Er is immers voor een andere opvatting evenveel te zeggen. In een van de voorbeelden, die de inzender geeft: ('Ik was zoo nat, dat ik mij moest verkleeden,' zei Piet.) wordt de punt van de oorspronkelijke zin tot komma gebombardeerd, en de gehele zin, met komma, tussen aanhalingstekens gezet. Maar vele schrijvers van 'Spraakkunsten' doen dit niet zo. Zij plaatsen in zo'n geval de komma achter de aanhalingstekens, en m.i. terecht. Die komma immers scheidt de voorwerpszin van de hoofdzin, en daar de aanhalingstekens bij de voorwerpszin behoren, moet de komma er dus achter geplaatst worden. ('Ik was zoo nat, dat ik mij moest verkleeden', zei Piet.) Zou men de hoofdzin vooraan plaatsen, dan zou de punt aan het eind van de samengestelde zin moeten staan. (Piet zei: 'Ik was zoo nat, dat ik mij moest verkleeden'.) Een nieuwigheid is dit niet, want schrijvers als Terwey, Acket, Rijpma en Schuringa, Overdiep, enz. doen dit ook. Terwey: 'Geene bedreigingen', zei Hildebrand. Acket: Men zegt wel: 'Stijl, die heb je of die heb je niet; goed schrijven dat kun je of dat kun je niet'. Rijpma en Schuringa: Hij seinde: 'Kom morgen'.

Natuurlijk moet men niet bij regels zweren. De moeilijkheid is echter, dat we onwillekeurig zelf bij regels gaan zweren, die we beter vinden dan die, waarbij anderen zweren. Op verantwoorde wijze verdedigt deze inzender de regel: aanhalingstekens - punt (c.q. komma). Nu een andere stem (v.d. T.):

Wanneer een gehele zin wordt aangehaald, plaatsen wij de aanhalingstekens achter de punt, doch wanneer in een zin een paar woorden worden aangehaald, andersom. Bijv. 'Ik zou het op prijs stellen,... mededeelde.' Wordt een vraag tussen aanhalingstekens geplaatst, dan volgt altijd eerst het vraagteken en dan de aanhalingstekens, bijv. 'Wie doet mee?' Dit geldt ook bij een uitroepteken. Ook voor woorden tussen haakjes geldt de zelfde regel. Dit hebben wij in de praktijk altijd toegepast, tenzij onze opdrachtgever het anders wenst, dan leggen wij deemoedig het hoofd in de schoot, want de klant is koning! Overigens hebben wij de indruk, dat de door ons gevolgde regel niet afwijkt van wat in O.T. daarover geschreven is.

Dan is er een corrector (The.), die zich het liefst

afzijdig had gehouden van het debat, maar die gedurende zijn loopbaan de ervaring heeft opgedaan, dat de meeste schrijvers zich er totaal niet om bekommeren, waar de tekens staan. De zetter zit dan met de last:

Natuurlijk is er langzamerhand in elke drukkerij een bepaalde traditie ontstaan, ook met betrekking tot deze tekens. Evenwel zoekt men als niet-taalkundige zijn toevlucht tot de handboeken om er een 'regel' te vinden. Lang niet alle boeken geven die en de mening van de schrijvers is ook niet gelijk. Weliswaar is de kwestie niet zo belangrijk, maar men kan toch niet zo maar doen, waar men zin in heeft. De mening van de corrector in O.T. Juni dunkte mij wel juist. Al zal dit stelsel (zoals elk overigens!) in de toepassing ook wel eens rammelen, er moet toch wel een eenheid bestaan. Het lijkt mij evenwel net zo goed mogelijk het stelsel van de 'nieuwlichters' over te nemen.

Nu had de corrector van Juni het over een 'historische, logische methode'. Wie wel eens iets aan taalkunde gedaan heeft, weet dat men met een begrip als 'logisch' voorzichtig moet zijn. Leestekens hebben wel weinig met de taal te maken, maar het is toch ook niet gemakkelijk een logisch stelsel van leestekens te vinden of te maken voor een zo ingewikkeld gegeven als een taal. Hij schijnt dan ook meer voor het historische van het stelsel te voelen. Nu heeft men in de taal met dit begrip eveneens moeilijkheden. In ieder geval schrijft hij nog:

Ter toetsing van den 'historischen' regel kies ik een willekeurig fragment uit een 'bejaard' boek, de Camera Obscura; mijn exemplaar is ongeveer een halve eeuw oud.

'Morgen komt onze candidaat thuis,' zei de heer Witse.

'Onze wie?' vroeg mevrouw zijne echtgenoot.

'Onze student,' antwoordde de heer Witse, 'maar hij is nu candidaat. Hij schrijft mij dat hij zijn examen gisteren gedaan heeft. Het zal wel goed geweest zijn; daar ben ik niet bang voor.'

'Wij beleven genoeg aan dat kind,' zei mevrouw Witse, water op de thee schenkende. 'Is het niet buitengewoon gauw, dat hij dat examen gedaan heeft?'

Men ziet, dat het klopt: de teekens, die bij den aangehaalden zin behooren, staan b i n n e n de aanhalingstekens.

Wij hebben dit nog eens in enige werken, die in de negentiende eeuw gedrukt zijn, nagezien. Inderdaad vindt men in die tijd in grote trekken het stelsel, zoals het in het artikel van Juni stond. Zo bij Busken Huet (Litt. Fant. en Krit. XII, 105): 'Haar lach,' zegt Dante, 'was..... houden.' Overigens zou in dit voorbeeld de komma achter 'lach' toch niet juist zijn. In de laatste tientallen jaren kan men geen vaste gewoonte meer vinden. Een willekeurige greep in de boekenkast geeft ons:

Overdiep: Stijl en Litteratuurgeschiedenis (1948), pag. 12: 'Hij, die.... in beweging brengen.' Zelfde werk, pag. 13: 'Doch die.... schiften'. Gerlach Royen: Taalpanoptikum (1948), pag. 250: 'Vooral sedert de oorlog.... voegen zijn'. Huizinga: Herfstijl der Middeleeuwen (1921), pag. 397: 'De eenigende wijsheid.... dwaas.' De Vooy: Geschiedenis van de Nederlandse Taal (1931), pag. 133: 'De regel.... te nemen'. Herman de Man: Het wassende water (1938), pag. 61: "k Most ook naar Oûwater,'

begon hij. Onze Taal, jrg. 1951, pag. 8: 'Eerst in 1650.... de Palmgracht gegraven.' Pag. 9: 'alle vaders.... naar Holland'.

Wij denken nog wel eens - soms schamen wij ons dan! - aan het artikel van Prof. G.S. Overdiep, die in O.T. Jan. 1938 schreef over taalpolitie. Hij behandelt daar de vraag aangaande grenzen van het gebied, waarop de 'leek'-in-taalkunde het recht van 'taalpolitie' bezit. Hij heeft niet veel op met ironische en venijnige vitterij, waarvoor het woord 'politie' nog veel te mooi is en hij schrijft: 'De niet-taalkundige is alleen deskundige, en dus tot kritiek bevoegd en gerechtigd, wanneer het woordgebruik in zijn bijzondere vaktaal aan de orde is.' Zou nu het plaatsen van aanhalingstekens niet een onderdeel zijn van het vak van de corrector en de zetter? Zij zullen dus de bestaande toestand moeten handhaven of tot een afspraak moeten komen. De taalkundige voelt ook keer op keer, dat hij niet in staat is bepaalde moeilijkheden voor het praktische taalgebruik bevredigend op te lossen.

Dit artikel is wel een lappendeken geworden van aanhalingen, maar zo blijven we tenminste in de geest van het opschrift. Tenslotte kunnen we niet nalaten... iets aan te halen. Het is een wijs woord van onze eerste voorzitter, de heer Elout. In het nummer van O.T. Dec. 1936 schrijft hij, dat ons blad is opgericht, opdat de leden een kring van onderlinge taalbeoefening zouden scheppen, 'daarbij pietluttigheden vermijdend.' Nu wij dit weer eens lezen, moeten wij blozen, dat wij ons in Juni zo opgewonden hebben over die pietluttige sprietjes. De stem van onze dicterende schoolmeester klinkt ons nog in de oren: punt - aanhalingstekens-sluiten! Had deze brave man dan toch ongelijk?

Gelei

(v.d. B.) Het Staatsblad no. 283 van dit jaar publiceert het Besluit van 24 Mei 1952, houdende bepalingen omtrent de afgifte van geleibiljetten tot dekking van de uitslag, het vervoer en de inslag van gedistilleerd. Mij dunkt, dat van een geleipotje met zulk een inslag men wel uitslag moet krijgen. (Red. Wij hebben het Staatsblad altijd boeiende lectuur gevonden. Gelukkig, dat U in Zuid-Afrika onze mening deelt!)

1e of 1°

(Mu.) Er is weer een nieuwe mode 'in statu nascendi'. Zoals ik al eens eerder schreef, ben je er in de tegenwoordige tijd zeker van, volgelingen te krijgen, als je iets 'anders dan anders' gaat doen, al is het nòg zo foutief of gek. Tot dusver zagen we altijd '1°', '2°' enz. geschreven of gedrukt, als de schrijver bedoelde 'ten eerste', 'ten tweede' enz. Dat was in orde, want 'primo', 'secundo' enz. heeft precies dezelfde functie als 'ten eerste', 'ten tweede' enz.

Nu is een of andere nieuwlichter vermoedelijk op de gedachte gekomen, dat 'eerste' eindigt op een 'e'. Hij vond daarin aanleiding, het weer 'anders dan anders' te doen en verving '1°', '2°'

enz. door '1e', '2e' enz. Het drong blijkbaar niet tot hem door, dat hij hiermee het arme wordeke 'ten' de nek omdraaide, en het heir van navolgers stond al klaar, zodat je deze nieuwigheid nu telkens tegenkomt en dezer dagen een zetter zelfs de 'o'-tjes in mijn kopij verving door 'e'-tjes in de drukproef.

Antilliaans

(Be.) De nieuwe vorming 'Antilliaans' is m.i. overbodig ('Antillaans' komt reeds in het Nederlands voor), terwijl teruggrijpen op het Latijnse Antilia gezocht is. De aldus ingevoerde lj-klank is on-Nederlands. Ook gaat Uw stelling m.b.t. de overeenkomst Italië - Italiaans niet op, zoals blijkt uit: Albanië - Albanees, Roemenië - Roemeens, Catalonië - Catalaans, Servië - Servisch enz. De vorming -iaans vormt een uitzondering; zij komt ook nog voor in o.a. Siciliaans en Castiliaans.

(Red.) Wij hebben willen aantonen, dat voor de vorming van bijv. naamw. in dergelijke gevallen geen vaste regels bestaan. 'Antillisch' en 'Antils' zijn met de bestaande vormingen ook te verdedigen. Van belang is, welk woord reeds gebruikt wordt en, indien er nog geen zekerheid is, welk woord de voorkeur verdient. In de dagen van de R.T.C. voor de West hoorden en lazen wij meer Antilliaans dan Antillaans. De elf voetballers van de Antillen, die onlangs in Europa kwamen spelen, werden nu eens Antillanen, dan weer Antillianen genoemd. Het Ministerie van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen gebruikt beide woorden. De vertegenwoordiger van de Ned. Antillen in Nederland meent stellig, dat '-iaans' het beste is, omdat zo het woord gebruikt wordt ter plaatse en het meest in klank overeenkomt met het Spaans. Of nu een 'lj' in ons woord dient gezegd te worden is een andere zaak. Men kan ook de i duidelijk laten horen. Vgl. de uitspraak van 'Italiaans'.

Want

(Wi.) Gaarne zag ik, dat U eens iets vertelde over een constructie, die de laatste tijd opvalt. 'Hij is arm want zonder werk.' Dit lijkt mij een ongeoorloofde sleutel tot het openen van een met opzet gemaakte elliptische zin.

(Red.) De term 'ellips' wordt wel eens te veel gebruikt. Het is maar de vraag of er werkelijk sprake is van een beperking van de zin. Het voegwoord 'want' rekent men tot de nevenschikkende voegwoorden. Dit zijn woorden, die twee in waarde gelijke zinnen of zinsdelen verbinden. Dergelijke woorden zijn 'en', 'maar', 'doch', 'noch', 'of' en 'want'. Nu staat in het voorbeeld 'want' tussen twee zinsdelen. Dit is met 'en', 'maar' en 'of' heel gewoon. Achtereenvolgens geven deze woorden aan een aaneenschakeling, een tegenstelling en een soort keuze. Voorbeelden: 'de arme en zieke man', 'de rijke maar (doch) ongelukkige man'. 'Want', dat een reden aangeeft, beperkt zich vrijwel altijd tot een verbinding van zinnen: 'Hij is ongelukkig, want hij is ziek.' De verbinding 'de ongelukkige want zieke man' komt zeer weinig voor. Wij schrijven niet: nooit; men vindt inderdaad in de laatste jaren steeds meer deze wending. Is het nu onjuist aan 'want' de zelfde mogelijkheden te verbinden als aan de andere nevenschikkende voegwoorden? Wij geloven dit niet zo onmiddellijk. Wel komt ons de constructie erg gekunsteld voor en daarom staan wij er wat onwennig tegenover. Uit het oogpunt van stijl kunnen wij haar niet fraai vinden. Het bijwoord 'immers' vindt men ook wel in een soortgelijke positie: 'Wij hebben vertrouwelijke, immers van het ministerie verkregen inlichtingen gelezen.' Men kan dit gebruik van 'want' en 'immers' opvatten als een soort 'terzijde', zoals dit op het toneel voorkomt. In de zin 'hij was de zoon van een losbandige, want aan de drank

verslaafde vader' is de mededeling met 'want' in de voordracht omgeven door twee pauzes. Zij komt dan als het ware tussen haakjes te staan.

Den weledelgestrengen heer

(Bo.) De titulatuur, voor zover die inhoudt de bijkomstige kwalificaties, zoals Weledele, Weledelgeboren, Weledelgestreng, enz. (dus niet wat de aanduiding van de graad betreft, zoals Dr. Ir. enz.) schijnt mij geheel uit den tijd te zijn. Ik wil daarvan bevrijd zijn, want ik heb gemerkt, dat verscheidene personen zich ook verzetten tegen het slaafse vasthouden in dezen tijd aan die overleefde titulatuur. Heb ik Uw zegen op een dergelijke actie of is U van mening, dat men daaraan niet moet tornen?

(Red.) U vleit ons met die 'zegen'. O.T. wil altijd het karakter behouden van een gesprek tussen de lezers en tussen lezers en redactie. Het gaat nu niet over een taalmoeilijkheid, die deskundigen met groot of klein gemak goed of slecht kunnen oplossen. Het betreft hier een maatschappelijke zaak; het is maar de vraag of nu juist ons blad het geschikte middel is om een 'actie' te ondersteunen dan wel af te wijzen. Wij leggen evenwel Uw voorstel aan onze leden en lezers voor. Hoe denken zij er over?

Tussen hem en tussen mij

In e n -verbindingen kan men het voorzetsel herhalen: 'zonder geld en zonder zorgen'. Redenaars maken daarmede gaarne een schone uitweiding: 'Wij zullen met zorg en met nauwkeurigheid en met vlijt en met geestdrift er voor waken, dat..' Bij een dergelijk waken kunt U gerust slapen! In oude Nederlandse gedichten vindt men zulke verbindingen veelvuldig, bijv. 'van stouten lieden ende van wisen', 'in sconen woorden ende in slichten'. Gaat dit ook op voor het voorzetsel 'tussen'? Dan zouden we krijgen: 'De oorlog

tussen Engeland en tussen Duitsland' of 'spreekuur tussen twee en tussen vier uur'. U ziet, dat de herhaling hier vreemd is. Wij bevelen die beslist niet aan. 'Tussen' leidt een begrip in, dat in onze e n -verbindingen uit twee (of meer) bij elkaar behorende woorden bestaat. Het betekent 'te midden van'. Een geval als 'tussen de bomen en tussen de struiken' ligt anders. Hier zijn twee afzonderlijke 'tussen'-begrippen.

Staangeld

Moet dit niet zijn 'stageld'? Het is toch ook 'zitplaats' en niet 'zittenplaats'. Dit zou opgaan, als alle samenstellingen op dezelfde manier gebouwd werden. 'Stageld' is in oude taal wel bekend en het schijnt in Vlaanderen nog gebruikt te worden. Het betekent dan het geld, dat men moet betalen voor het staan op een bepaalde plaats (bijv. een markt) en de waarborgsom, die men moet geven (bijv. bij flesjes). De onbepaalde wijs 'staan' is in de plaats gekomen van de werkwoordelijke stam. 'Staanplaats' vertoont dit ook. De klankvorm bij dit werkwoord leidt daartoe eerder dan bij 'zitten'. Bij 'gaan', 'doen' en 'zien' komt iets dergelijks ook voor. In Vlaanderen is de 'gaanstok' (wandelstok) bekend en wij hebben de afleidingen 'doe n lijk' en 'onzie n lijk'. 'Statiegeld' is natuurlijk ook goed. 'Statie' is een zeer oude vervorming van het Latijnse 'statio'. Het betekent dan o.a. 'het staan'.

Grammaire raisonnée

Met deze Franse woorden ('beredeneerde spraakkunst') duidt men een taalsysteem aan, waarvan alle regels logisch, of in elk geval zo logisch mogelijk, doordacht zijn. Een dergelijke spraakkunst is evenwel een hersenschim. Elke levende taal is krachtens haar aard en wezen zulk een stelsel, dat spreken van een 'logische taal' ongeveer gelijk zou zijn aan het bouwen van een 'vierkante cirkel'.

Als ik wil leren zwemmen, tekenen of schermen, neem ik les bij een zwem-, teken- of schermleraar. Als ik beter wil leren spreken, moet ik toch lessen nemen bij een spreker? Het is toch een verzwakking hier te gebruiken 'spraakleraar'? Dit zweemt nu naar de *grammaire raisonnée*. 'Spraak' gebruikt men voor het vermogen te spreken en de wijze van spreken, dus de taal (deze laatste betekenis is wat verouderd). Het is een zelfst. naamw. en geen werkwoordelijke stam als bij de 'zwem-leraar'. Samenstellingen in de eerste betekenis zijn bijv. 'spraakgebrek', 'spraakzaam', 'spraakgebruik' en in de tweede betekenis 'spraakkunst', 'spraakverwarring'. Natuurlijk zijn er ook nog vele samenstellingen met de werkwoordelijke stam, bijv. 'spreekuur', 'spreekwoord', 'spreekkamer', en als U wilt 'spreekkunst' in de betekenis van 'de kunst van het spreken'. In de vele samenstellingen met 'spreek-' en 'spraak-' ligt niet een bepaald doordacht stelsel besloten. Degene, die dit daarin wel vindt, heeft het knap gedaan. 'Spraakleraar' bestaat nu eenmaal; het Uws inziens logischer 'spreekleraar' is niet nodig. 'Taalleraar' is de leraar in een of andere taal. Misschien waren de heren spraakleraren wel sprakeloos van de keuze. Zij noemen zich tenminste steeds meer 'logopaedist'. Wij wachten met spanning, hoe nu de zwempaedisten zullen gaan heten.

U vraagt en wij....

Niet 'hergegroepeerd' maar 'hergroepeerd'. 'Her' is een voorvoegsel, waarmede nieuwe werkwoorden worden gemaakt. Het wordt niet van het vervoegde werkwoord gescheiden; 'hergroeperen' is onscheidbaar. Of 'opnieuw groeperen' beter is dan

genoemd woord, dunkt ons een kwestie van smaak te zijn. □ De werkwoordsvorm bij 'gij' levert moeilijkheden op. 'Ge bent' zal wel een verwarring zijn van 'ge zijt' en 'je bent'. Al is 'ge' dan de verzwakte vorm van 'gij' en lijkt het in klankvorm op 'je', toch moet men de werkwoordsvorm, die bij 'gij' behoort, gebruiken. □ 'Wij berichten U niet toe te kunnen stemmen in..' Is 'te kunnen toestemmen' niet het enig juiste? De laatste zinsnede ligt in stijlwaarde hoger. Maar er is geen vaste regel, die ons verbiedt dergelijke samenstellingen te splitsen. Het is wel het oude verschil tussen gesproken en geschreven taal. Men zegt wel 'de auto, waar ik mee reed', maar schrijft eerder 'de auto, waarmee ik reed'. □ 'De grote vraag is, hoeveel woningen of er beschikbaar zijn.' Gooit U dit 'of' maar gauw uit de zin. □ Van Dale geeft 'herwapening' en niet 'herbewapening'. Laatste woord fout? Het eerste is in elk geval tamelijk ongebruikelijk. Het laatste zou niet juist zijn, als er geen 'bewapenen' bestond. Welnu, met de hand op Van Dale: het bestaat! Als er bezwaar zou bestaan tegen de twee voorvoegsels (her-be) achter elkaar, dan wijzen we op 'herbebossing', 'herbenoeming', ook in Van Dale. Waarom dit boek dan 'herbewapening' niet vermeldt? Wij weten het niet. □ 'De maatschappij besloot tot algemene revisie van de installaties.' Is 'algehele' niet beter? Ja, ook wij vinden (zonder 'algemeen' nu fout te noemen) 'algeheel' sterker klinken. Het begrip 'totaal, volledig, geheel' wordt met de versterking 'al' wel beter uitgedrukt door het laatste woord dan door 'algemeen', dat soms wat vaag van betekenis is. □ De melk- en andere boeren hebben een overtreffende trap. Wij hebben opgestuurd gekregen een lijst van een kruidenier, die zijn 'fram- en abrikozenjam' aanbeval! □ In Den Haag is een 'IJs en tearoom'. Daar is altijd de crème de la crème. Daarom die room en dat ijs. In andere steden is ook wel wat, niet alleen bij ons. □ De kranten geven ons advertenties te zien, waarin 'handkerchiefs' worden geprezen. Weet U wat dat is? Ja, wij hebben onze tranen er mee gedroogd, toen we (ook in de krant) lazen, dat de Nederlandse atleten goede 'losers' waren. □ Een vertaling voor 'full-employment'? 'Volledige taak, werkkring, betrekking'. De Engelse term krijgt vaste voet. Het kan zijn, dat het een speciale uitdrukking gaat worden, waarmee men meer en andere dingen bedoelt. Het kan ook zijn, dat.. (zie vorige hoofdstuk). □ Een Vlaming vraagt ons het Nederlands voor 'livre à ongles'. Dat is een boek met inkepingen aan de rand om het opslaan te vergemakkelijken. Maar nu een kernachtig woord! □ Onze Taal schreef eens in een onbewaakt ogenblik 'opstelraad'. Grote ongerustheid. Moeten wij de Vlamingen navolgen? Waarom 'redactie' opgeven voor een purisme? Onze Taal zal haar dure ogenblikken beter bewaken. □ Over purismen gesproken: 'tilkamer' in plaats van 'lift'. Nu niet van een taalstrijder, maar van een spontaan kind.

[Nummer 9]

Verzorgd Nederlands

Het streven naar verzorgde taal hebben alle beschaafden gemeen, omdat het een der wezenskenmerken is van cultuur.

In Haarlem - zo is wel eens beweerd - wordt het zuiverste Nederlands gesproken. Nu geloven wij daar niet aan, niet omdat wij de inwoners van deze stad een kwaad hart toedragen, maar omdat wij er weinig voor voelen het bewuste bijvoeglijk naamwoord in de overtreffende trap te gebruiken en nog minder dit zuiverste aller zuiverheden tot één plaats te beperken. Ieder voelt wel wat Algemeen Beschaafd (A.B.) is. Dat is gauw gezegd, maar een antwoord geven op de vraag, waar dan het taalgezag zetelt, welke taal het uitgangspunt is van het A.B., hoe de verhouding is tussen Hollands en A.B., hoeveel sprekers er dan wel van dat A.B. zijn, behoort niet tot de gemakkelijkste taken. Een gesprek over deze dingen leidt spoedig tot een woordenstrijd over wat nu 'beschaafd' is, en dat wordt nog erger, als men gewestelijke taaleigenaardigheden in het geding brengt. Twee mensen, een uit het Noorden, een uit het Westen, die het er beiden over eens zijn, dat 'loupe' onbeschaafd is, zullen er over twisten, of men nu 'lope' of 'lopen' moet zeggen. Een taalgeleerde zal over dit 'moet' zijn schouders ophalen. Voor hem is de strikt wetenschappelijke waarneming der feiten al moeilijk genoeg. Een taalpaedagoog - in zekere zin is ieder lid van Onze Taal dit - kan deze waarneming persoonlijk wel bevredigen, maar van hem wordt toch maar verwacht, dat hij anderen aangeeft, hoe het behoort. Prof. G.G. Kloeke, lid van onze Raad, heeft onlangs een boekje¹⁾ geschreven, waarin hij een belangwekkend verslag geeft van zijn onderzoekingen, waarmede wij allen te maken hebben. Daar Kloeke behalve een scherp waarnemer en een dialectkenner ook een uitstekend opvoeder in taalzaken is, willen wij in het kort de inhoud van zijn geschrift hier weergeven.

Klachten over slecht gebruik en slordige uitspraak van de moedertaal zijn niet nieuw. Deze toestanden moeten wel samenhangen met een gezagscrisis. 'Gezag' heeft meer de betekenis van 'overwicht', terwijl in 'macht' meer een 'dwang' is opgesloten. Gezag in taalkwesties is een uiterst teer punt. De grote achttiende-eeuwse taalkundige Lambert ten Kate heeft er al voor gewaarschuwd 'Taalwetten te v i n d e n en niet te m a k e n'. Als wij in onze taalgemeenschap het gebruikelijke begrip 'Hollands' willen aannemen als gezagscentrum, dan moeten wij daarbij als zeker vaststellen, dat in de andere provincies even goed A.B. gesproken wordt en dat ook in Holland rekening gehouden moet worden met minder beschaafd, platte taal van de steden en oude resten van dialecten. Men werkt altijd met een massaal begrip zonder zich er bewust van te zijn, dat dit A.B. door drie verschillende generaties wordt gesproken, die een verschillende taalopvoeding hebben genoten. Te vaak is de definitie 'goed Nederlands spreekt hij, van wie men niet horen kan, uit welk gewest hij afkomstig is' zonder meer aanvaard; men kan toch mensen, die bijv. hun Limburgse of Groningse afkomst in hun moedertaal niet verloochenen, zo maar niet uitsluiten van de beschaafde sprekers! Ons 'Hollandse' A.B. staat zeker voor een groot deel onder Zuidelijke invloed, vooral in de schrijftaal:

woordparen als ‘werpen - gooien’, ‘gij - jij’, ‘reeds - al’ bewijzen dat. Dit A.B. is in de loop der tijden geen onveranderlijke grootheid, met oppergezag bekleed, geweest. Woorden, die vroeger tot de woordvoorraad der beschaafden hebben behoord, zijn daaruit verdreven. Tot ver in de achttiende eeuw kan men vormen als ‘deurboren’, ‘hier leit begraven’, ‘zeun’ aantreffen. Maar ondanks deze beperkingen moet men vasthouden aan de mening, dat het globale begrip ‘Hollands’ wel het centrum van het beschaafde Nederlands aangeeft.

Kloeke stelt zich een stoutmoedige vraag. Hoeveel sprekers van dat A.B. zijn er nu wel? Hij wil niet een vage schatting doen, maar gaat uit van de definitie van ‘beschaafd’ in het grote Woordenboek, nl. ‘hogere beschaving en opvoeding bezittende of daarvan blijk gevende, gewoonlijk met het bijdenkbeeld van eenigszins hooger stand in de maatschappij.’ Ja, wie zal zeggen, wat en wie beschaafd is? Is deze definitie niet geheel bevredigend - het laatste deel is zeker te onbepaald en in onze tijd wat vreemd - in elk geval geeft zij ons een middel om een antwoord te geven op de gestelde vraag. Welk percentage dan van ons volk bezit hogere beschaving en opvoeding en wordt geacht daarvan blijk te geven in zijn taal? Van ons volk bezit ongeveer 3% een middelbare schoolopleiding; dus - in de zin van de definitie en wanneer men afziet van het ongrijpbare aantal dergenen, die zich buiten de school ontwikkeld hebben - 3% Nederlanders, die geacht worden enz. Wij horen de protesten al: ik ken velen met niet meer dan lagere school, die zuiver Nederlands spreken; ik ken zg. intellectuelen, die er een afschuwelijk taaltje op na houden; is het beschaafd spreken dan beperkt tot de weinigen, die het voorrecht van een betere schoolopleiding gehad hebben, en zijn de anderen dan voor altijd van deze groep uitgesloten? Degenen, die zich dit verontwaardigd afvragen, dienen te bedenken, dat de onderzoeker bij het bepalen van het aantal beschaafde sprekers niet een vage slag in de lucht wilde doen, maar naar een vaste basis zocht. Laten wij Prof. Kloeke aan het woord:

‘Wie onze conclusie rigoureuus en zelfs min of meer snobistisch mocht vinden, moge bedenken, dat dit gebrek aan égards voortvloeit uit het gebruik van de in menig opzicht zo ondoelmatige term “beschaafd”. Dit is het gevolg van het feit, dat de antithese beschaafd - onbeschaafd nu eenmaal niet op een zuiver zakelijke tegenstelling berust, zoals dat b.v. het geval is bij rood - groen, lang - kort. Dat dringt nog eens extra duidelijk tot ons door, wanneer we zien, dat het W.N.T. nog een andere definitie van “beschaafd” geeft: “Van een volk, eene maatschappij. Niet meer in den onontwikkelden natuurstaat verkeerende.” Zonder de waarheid al te veel geweld aan te doen kan men dan immers aan de hand van deze tweede definitie constateren, dat ons volk, voor zover het tot het oordeel des onderscheids is gekomen, voor 100% beschaafd is.’

Overdiep schatte het aantal beschaafd-sprekenden nog minder, nl. 1%. Wie wel eens deskundigen bij de schoolexamens heeft gehoord, kent hun klachten over het onbeschaafde Nederlands van de scholieren. Men moet zich dan ook tevreden stellen met de conclusie, dat bij ongeveer 300.000 mensen in ons volk de mogelijkheid bestaat beschaafd te spreken. Nu is ‘beschaafd’ een met dynamiet geladen woord, omdat de tegenstelling ‘onbeschaafd’ is en zo wil niemand spreken, laat staan zijn. Kloeke gebruikt liever de term *verzorgd Nederlands*. De tegenstelling daarvan heeft een minder kwetsend karakter en het woord laat beter zien, dat men met iets bezig is, aan iets werkt, m.a.w. de verzorging van het Nederlands is een voortgezette taak en niet een toestand, die af is. Door middel van vergelijkingen kan men dan zien, wat in deze groep gebeurt, want men moet niet denken, dat alle verzorgd-sprekenden op dezelfde wijze spreken. Men weet, wetenschappelijk gesproken, nog slechts weinig van deze taal. ‘Zal het niet een

geschiedenis zijn van natuur en cultuur, van verstand en onverstand, van geniale vondsten en domme flaters, van losse zwier en pietluttigheid, van systeem en doorbreking, van orde en excessen?’

Lambert ten Kate stelt als i d e a a l naast de verschillende dialecten een gecultiveerde taal. Hij noemt haar ‘Gemeene-Lands-Tale’. Deze kenmerkt zich door de volgende eigenaardigheden: 1. zij is vrij van dialecten; 2. zij volgt de traditie van de beroemde schrijvers; 3. zij is voortdurend in wording; 4. zij is de voertaal voor de verschillende gewesten; 5. zij is de standaardtaal, die buitenlanders leren als Nederlands. Met deze definitie kan Kloeke - ook al is hij het met 1 niet eens - wel vrede hebben. Dit ideaal ligt altijd hoger dan het gemiddelde peil van de beschaafde spreekgewoonte. Toen er grammofoonplaten waren opgenomen van studenten, bleek slechts een minderheid aan de eisen van een zuivere ee en oo te voldoen en juist deze uitspraak wordt als een scherpe norm gevoeld voor beschaafd spreken. Normaal is wel voor de meerderheid van de Hollanders de ei- en ou-uitspraak van de ee en de oo. Is dit nu de norm van het verzorgde Nederlands? Neen, want dit zou de macht van het getal zijn; verzorgde taal wordt gekenmerkt door een voortdurend zijn best doen om, in dit geval, de ei- en ou-uitspraak van genoemde klanken tot het uiterste te beperken. Hollands is ook de neiging woorden als ‘berg’, ‘melk’ uit te spreken als ‘bèrreg’, ‘mèllek’; eveneens Hollands is de uitspraak ‘siegerèt’, ‘biejeskóóp’, ‘tebák’, ‘mezíék’ e.d. Een taalwaarnemer voelt het wel eens als een ijdele zaak deze uitspraak af te keuren, omdat hij te maken

heeft met wat de taalgebruiker in feite doet. Een taalpaedagoog zal zich verzetten, omdat hij als norm voelt, hoe het behoort, d.w.z. hoe een handjevol 'beschaafden' hun uitspraak verzorgen. De taalpaedagoog is nu eenmaal meer negatief dan positief: hij zal scherp voelen hoe het niet moet, dus niet 'chehèt' maar 'gehad', niet 'pedón' maar 'pardon'. Het is overigens opmerkelijk, hoe weinig mensen hun eigen tekortkomingen horen. Wie een ander attent maakt op een uitspraak als 'benáán', zal een boos antwoord krijgen: ik zeg toch duidelijk 'ba-naan'! Moet men daarom maar deze uitspraak van een zwakke klinker tot standaard verheffen? Men kan de krachten, die de uitspraak bepalen, verdelen in een linkse en een rechtse. De linkse kracht wordt bepaald door allerlei factoren (o.a. van fonetische aard, zoals in 'stesjón', 'leteljááns'). De rechtse is die van de spelling. Men kan nu een parallellogram maken met links en rechts als zijden; de diagonaal geeft dan de ontwikkelingsrichting van de verzorgde taal aan, met dien verstande, dat in de ene tijd de richting meer links en in de andere tijd meer rechts zal zijn.

Vooraf in Vlaanderen is Prof. Kloeke tot het inzicht gekomen, dat de term 'verzorgd Nederlands' beter is. De beschaafde omgangstaal in Vlaanderen staat onder de invloed van de geschreven taal en het gesproken Noordnederlands. De taalgewoonte van de Vlaamse intellectuelen is zeer uiteenlopend, maar in elk geval is bij hen de verzorging, het voornaamste van de beschaafde omgangstaal, duidelijk aanwezig. 'De standaard hebben de Vlamingen evenmin in pacht als de Hollanders, maar het streven naar verzorgde taal hebben alle beschaafden gemeen, omdat het een der wezenskenmerken is van cultuur.'

Eindnoten:

- 1) Gezag en norm bij het gebruik van verzorgd Nederlands. Amsterdam, 1951.

Om I

(Mich.) - Wij zijn het er nu wel over eens, dat in zinnen als 'het is moeilijk om dit te weigeren' het woordje o m misplaatst is. Maar wat heeft dit nu voor gevolg voor zinnen als 'het is om je dood te lachen' of 'dat is een boek om in één avond uit te lezen'? Als ik het middel toepas: o m weglaten, dan kom ik er wel uit, maar als ik me afvraag of o m kan vervangen worden door 'ten einde', zie ik geen oplossing.

(Red.) 'Om te' heeft wel meer taken dan alleen aanduiding van doel. Natuurlijk heeft u met uw eerste zin gelijk. Daar staat een beknopte onderwerpszin. Maar in de volgende zinnen ligt het geval anders. U merkt zelf, dat 'om' daar niet weg kan. In 'het is om je dood te lachen' staat een onpersoonlijk onderwerp (het) met een naamwoordelijk gezegde. 'Om je dood te lachen' is 'lachwekkend'. In 'een boek om in één avond uit te lezen' wordt het zelfst. naamw. gevolgd door 'om te'. De onb. wijs geeft een buitengewone hoedanigheid van het zelfst. naamw. aan. De betekenis is 'een boek, dat men in één avond zou kunnen uitlezen'. U moet dit niet verwarren met andere gevallen van zelfst. naamw. met 'om te'.

Om II

(Mu.) Iemand die het wèl meent met onze taal, zal aan de tegenwoordige 'om'-mode niet willen meedoen. Goed Nederlands is: 'De corrector vindt het niet nodig, voor zo'n kleinigheid een hele regel opnieuw te laten zetten.' De zin achter de komma is een bijstellingszin bij 'het'. Het woordje 'om' op de plaats van de komma is dus fout. Hetzelfde geldt voor zinnen als: '.. hun streven o m de tegenwoordig geldende taalregels zo goed mogelijk toe te passen', '.. het nut o m de.. regels toe te passen..', 'Het eenvoudigste is o m bij het gecorrigeerde artikel een verklaring te voegen..'

Dat ongelukkige woordje 'om' schijnt fortuin te maken; zózeer, dat zelfs veel behoorlijk beschaafde mensen het gevoel er voor verloren hebben en niet meer weten, waar ze dit woordje wèl, waar niét mogen gebruiken.

Nu is het niet eenvoudig, iemand een dergelijk gevoel bij te brengen, want in bijna alle gevallen kan hij zich behelpen met een eenvoudig ezelsbruggetje. Als we nl. 'om' kunnen vervangen door 'ten einde', is het op zijn plaats; zo niet, dan dient het te worden geschrapd. Met dat eenvoudige contrôlemiddeltje kan ieder die wil, constateren, dat het woordje 'om' tegenwoordig ver boven zijn stand leeft, dat het in verreweg de meeste gevallen wederrechtelijk staat op de plaats waar we het tegenkomen.

(Red.) Al zijn hiermede niet alle puzzles in een ommezien opgelost, toch is het oude hulpmiddel is vele gevallen wel te vertrouwen. Inderdaad leeft 'om' ver boven zijn stand. Wij willen nog opmerken, dat men van mening kan verschillen over de vraag, of in het eerste voorbeeld van ons lid wel sprake is van een 'bijstellingszin' en of daar wel een komma moet staan. Overigens is dit voor 'om' hier niet belangrijk. Volgens O.T. 1935, p. 20 zou 'hun streven om.. toe te passen' en 'het nut om.. toe te passen' wel geoorloofd zijn. Bedoeld artikel was gesteld naar aanleiding van de uitspraak van het W.N.T. Het is onjuist aan 'om te' slechts één betekenis en wel die van een doelaanduiding te geven. Voor een juist taalgebruik doet men goed, wanneer men in beknopte onderwerps- of voorwerpszinnen het woordje 'om' weglaat.

Kharkov

(Mu.) Dat de 'j' in 'Jokohama' tegenwoordig dikwijls door een 'y' wordt vervangen, hebben we naar ik meen aan het Engels te danken, waar een 'j' nu eenmaal een andere uitspraak heeft en de 'y' in klank met onze 'j' overeenkomt. Erger

is, dat we iets soortgelijks hebben met de klank, waarvoor wij een 'ch' noteren ('kachel'). Die kennen de Engelsen niet en ze zetten er bij vreemde woorden (evenals de Fransen) de letters 'kh' voor. Vandaar dat we dan zien overnemen: 'Kharkov', 'Khovanchtchina' enz., terwijl we voor die 'kh' rustig een Nederlandse 'ch', daarentegen voor die 'chtch' ongeveer 'sjtsj' moesten lezen.

Liever zou ik ook de 'v' nog als 'f' willen schrijven, dus 'Charkof', omdat de Nederlanders de neiging hebben de uitgang 'ov' (of 'ow', beide schrijfwijzen komen voor) te lezen als 'ou' of 'ouw'. Die 'v' op het eind van een woord komt immers in het Nederlands niet voor. Wij laten wèl de 'b', de 'd' en de 'g' aan het eind van een woord staan, terwijl we ze scherp uitspreken (als 'p', 't' en 'ch'), maar van een 'v' en een 'z' maken we in zo'n geval 'f' en een 's'. De Russen daarentegen laten alle zachte (stemhebbende) medeklinkers aan het eind van een woord of vóór een stemloze medeklinker rustig staan, maar spreken ze allemaal scherp (stemloos) uit.

(Red.) De spelling van Charkow verdient nog wat langer onze aandacht. Er zijn nu eenmaal altijd moeilijkheden, wanneer woorden uit een taal met een vreemd letterschrift in de onze moeten worden overgebracht. In de pers en in boeken en atlanten vinden we ook zeer verschillende spellingen voor Russische namen. De Olympiade in Helsinki heeft ons dat weer eens geleerd. Dikwijls nemen schrijvers de spelling over van Franse, Duitse of Engelse geschriften, zonder dat zij zich rekenschap geven, dat deze namen in een voor de Nederlandse taal duidelijke spelling moeten worden geschreven. Wat is het nu: Tolstoi, Tolstoj, Tolstoj, Tolstoy? Welk stelsel is nu voor het Nederlands het beste? Prof. Van Wijk heeft in zijn boekje 'Transliteratie van Russische eigennamen' (Den Haag, 2e druk, 1939) er een antwoord op gegeven. Het boekje wordt door de meeste grote bibliotheken voor de transcriptie gebruikt. Wij achten de kwestie belangrijk en daarom laten wij de hoofdpunten hier volgen.

Men moet gebruikelijke tekens nemen, dus niet š maar sj. De spelling moet aansluiten bij de Russische spelling en de uitspraak van die taal benaderen. De regel, dat een onbetoonde o in het Russisch als a klinkt, kan verwaarloosd worden, dus men schrijft: Potjomkin, ook al hoort men te zeggen Patjomkin. Het principe van de analogie ('goed', terwijl we 'goet' horen) bestaat ook in het Russisch, dus Grigorjew, ook al zegt de Rus een f. In afleidingen eveneens: Dostojewskij (dit teken 'ij' is niet onze 'lange ij', maar is 'iej'). Zoveel mogelijk moet men één Russisch teken vervangen door één Nederlands, dus geen ie maar i, niet 'Potjomkien' maar 'Potjomkin'. Zo ook a-e-o- en niet aa-ee-oo. Waar in het Russisch een moullering van klanken ('weekheid') optreedt, moet dit aangegeven worden met de j, dus Kijew, Wjazjma, Gogolj. De Russische oe-klank moet in het Nederlands niet met een u maar met oe worden weergegeven. Dit zijn de hoofdpunten uit het stelsel. Wanneer men zelf geen Russisch kent en van zijn zaak zeker wil zijn, moet men wel een deskundige te hulp roepen, vooral voor de accenten. Voor het gewone gebruik is het van belang te weten, dat wij niet kh maar ch, niet v maar w, niet zh maar zj, niet ĭ maar j, niet u of ou maar oe, niet tch maar tsj, niet sh maar sj, niet chtch maar sjtsj, niet c of tz maar ts moeten schrijven. Dus Charkow, Sowjet, Zjoekow. Het is beter, dat er een bepaald stelsel in onze pers gevolgd wordt dan dat men zo snel mogelijk overneemt, hoe Fransen, Engelsen of Duitsers de Russische woorden spellen. Tenslotte: de Russen zelf spellen vreemde namen geheel volgens hun eigen klankstelsel. New York wordt er 'Njoe Jork', Den Haag 'Gaaga'.

Liggen - leggen

(Ve.) Waarom weigert de volkstaal hardnekkig hierin onderscheid te maken? Ik geloof niet, dat het platte Engels of Duits deze woorden zo verhaspelt. Hoe komt het dan, dat 'zitten' en 'zetten' niet verward wordt?

(Red.) Gelukkig, dat U geen voorstel doet het verschil dan maar af te schaffen, opdat wat U de volkstaal noemt, geen moeilijkheden meer heeft. 'Volkstaal' kunt U beter beperken tot 'volkstaal van het Westen des lands'. 'Leggen' is een causatief van 'liggen', dus 'doen liggen'; zo ook hangen de woordparen 'zitten - zetten', 'vallen - vellen', 'drinken - drenken' tezamen. Dat nu juist bij 'liggen - leggen' verwarring is opgetreden, kan men wijten aan de klankwetten, die optreden bij de uitspraak van enige werkwoordsvormen. Zo was de tweede en derde persoon enkelvoud onvoltooid tegenwoordige tijd van beide werkwoorden gelijk (du legghes, ghi legghet, hi leit) en deze gelijkheid vormde het uitgangspunt van de samensmelting, die reeds in de oudste tijden merkbaar is. De andere woordparen en de overeenkomstige Duitse en Engelse vormen vertonen die gelijkheid niet; verwarring kwam daar dus niet voor. Alle Hollanders, ook geleerden en dichters, hebben oudtijds beide werkwoorden verward. Nu zijn juist deze vroegere verwarring en het feit, dat men n u in zijn taalbeheersing tonen moet het verschil te kennen, een goed voorbeeld, hoe de gesproken taal beïnvloed wordt door de geschreven. In de achttiende eeuw ijvert de spraakkunst krachtig tegen deze verwarring. Het gevolg is voor ons nu, dat wij het juiste gebruik beschouwen als een van de normen op grond waarvan wij iemands taal verzorgd kunnen noemen. Het gezag van de geschreven taal heeft de klankwettige vormen verdreven. Het taalonderwijs, de volksontwikkeling en daarmede

het geschreven woordbeeld remmen in onze tijd de neiging tot uitspraakverandering. 'Litteken' is een oude samenstelling van 'lik' (vlees) en 'teken'. De klank 'kt' is heel gewoon tezamen gegroeid tot 'tt'. Maar nu het hedendaagse 'zakdoek'! De volksuitspraak 'zaddoek' (dezelfde klankwetten als in 'litteken') vindt U niet in het geschreven woordbeeld. De spelling heeft juist de uitspraakneiging tegengewerkt. De uitspraak 'zaddoek' voelen wij als onverzorgd. De kwestie volkstaal - verzorgde taal is niet zo eenvoudig als U misschien vermoedt; desondanks hopen wij 'leggen - liggen' voldoende te hebben uitge - wacht even! - legd.

Een stokje er voor

(Me. Cl.) Ik hoorde van een boer, dat in zijn kindstijd een gemeenschappelijk weiderecht bestond in de herfst, op elkanders grond, nadat de vrucht was binnengehaald. Wanneer een boer afzag van het binnenhalen van bijv. knolgroen, dan werd dit opgegeten door andermans schapen. Wilde een boer nu aangeven, dat hij nog wilde oogsten, dan stak hij een stokje in de grond. Zo kon de eigenaar 'een stokje er voor steken'. Vandaar die uitdrukking.

(Red.) Men heeft bij de verklaring van deze uitdrukking ook wel eens gedacht aan een stok, die als grendel dienst doet, waardoor een deur of een hek gesloten kan worden.

Schrijverij en ambtenarij

Beide woorden hebben wel iets met elkaar te maken, ook taalkundig! De Nederlandse achtervoegsels -(er)ij, -(ar)ij zijn aan het Franse -(er)ie ontleend. Ze komen voor o.a. achter werkwoordelijke stammen: 'smederij', 'bedelarij'. Hedendaagse vormingen daarmee hebben dikwijls iets ongunstigs, iets onprettigs. In 'ambtenarij' zal -aar van het grondwoord zijn opgegaan in het achtervoegsel. Spontane taalscheppingen als 'schoolmeesterij', 'aristokraterij', '(een hele) loperij' e.d. behoeft men niet aan Duitse invloed (Schweinerei) te wijten. Hoe vreemd dergelijke woorden ook soms klinken, ze zijn als plotselinge en potsierlijke vormingen in een vrolijk of vurig gesprek toch onderdeel van een Nederlands stelsel. Ze hebben een krachtige en vermakelijke uitwerking en sterven weer spoedig, zoals iedere grap of boosheid. Ambtenarij ook?

Honderden

(Heu.) Ik kan niet begrijpen, dat in 'verscheidene honderden mensen' het telwoord zelfstandig gebruikt is. Ik vrees, dat U de overtuiging zult hebben, dat er van mijn schoolkennis maar weinig is blijven hangen.

(Red.) Laten wij dan nog eens met de stok voor het bord staan. Het is niet zo belangrijk of 'honderden' nu zelfstandig gebruikt is of niet. De n van het woord is een meervouds-n, en of nu 'mensen' een bepaling is bij 'honderden' of andersom, deze n blijft. De verbinding is van dezelfde soort als 'flessen melk' en 'zakken suiker'. 'Honderd' is hier een onzijdig zelfst. naamw. Het komt nog zo voor in 'bij het honderd verkopen' en 'in het honderd lopen'. 'Honderden mensen' kan men opvatten als 'honderden van mensen'; men moet dan natuurlijk niet meer aan 100 denken maar meer aan 'een grote menigte'. Natuurlijk zult U wel eens 'honderde' lezen. Dat lezen wij ook, o.a. bij de grote romanschrijver Couperus: 'Zoo als honderde mannen honderde vrouwen ten huwelijk vragen.' Maar zelfs als deze het schrijft, is daarmee niet gezegd dat 'honderden' ondeugdelijk is.

Uit de pers

(d'A.) 'Dit gevoegd bij een zeker recht aan onze zijde, mag van mijn zending wel enig resultaat worden verwacht.' 'Zoals later blijken zal, behoort tot één der hoofddeugden de gastvrijheid.' 'Marijke-klok aan het verkeerde adres afgeleverd.' 'Het circus X, dat nu voorstellingen te Hilversum geeft, zal volgende week haar tenten te Bussum opslaan.' 'Het water werd genoodzaakt met een grote omweg de overige grachten te bereiken en werd op die manier bewerkstelligd, dat het water in de gehele grachtengordel werd ververst.' 'Na verscheiden oplossingen te hebben overwogen en uitgewerkt rijpte het plan, de centrifugaalpomp te vervangen door schroefpompen.' 'Paarden bevolkten in zeer grote getalen de Zuid-Amerikaanse steppen.'

Welhaast

'Met een welhaast volmaakte spurt bereikt Zatopek de finish.' Wij kunnen wel de haast van de looper begrijpen, niet de taal van de schrijver. 'Welhaast' betekent 'weldra'. Nu liggen deze betekenissen vlak naast elkaar: een werk, dat weldra klaar is, zal ook bijna klaar zijn, 'Haast' bestaat wel als bijwoord met de betekenis 'bijna': 'hij had haast de trein gemist, maar..' Het woordje 'bijna' is overigens een bemind krantenwoord. 'Met een bijna koninklijke charme', 'in een bijna zwierige stijl', 'met een bijna boerse blik'. Het is (bijna) verschrikkelijk: we moeten ons telkens inhouden niet te roepen: 'Vooruit, nog een tikje koninklijker, zwieriger, boerser en je bent er!'

Het vorige nummer

In het vorige nummer gaven wij een paar vragen over vertalingen en een voorstel over het gebruik van de titulatuur door. Wij danken allen, die ons hierover geschreven hebben. In October willen wij deze kwesties nader bespreken.

U vraagt en wij....

Neen, 'jeugdig' afkeuren en alleen 'jong' goed vinden lijkt ons oneerlijk. Het zijn synoniemen, al vertoont het gebruik schakeringen. □ 'Teromol Pos' stond er op een enveloppe uit Indonesië. Wij noemen onze trommel een box. Aardig voorbeeld van invloed van Nederlands op een andere taal. □ Waarom Heineken's bier en niet Heinekens? Men schrijft 's bij voornamen, die op een heldere klinker uitgaan: 'Theo's fiets' en meestal ook bij familienamen, dus: Heineken's, de Gruyter's enz. Het geschiedt dan om de naam beter te doen uitkomen. In enkele zeer bekende familienamen schrijft men de s vanouds aan het woord vast: Vondels gedichten, de Ruyters overwinning. Aan U uit te maken, wie nu vanouds een zeer bekende familienaam heeft.. □ 'In aansluiting aan' beter dan 'in aansluiting op'. Bij 'aansluiten' komen 'aan', 'op' en 'bij' voor, maar in het bekende begin van een brief is 'aan' wel het best. □ Een Oostenrijkse, die ons blad leest, vond 'kiekentips' van een weekblad wat vreemd. Zij keek verheugd op, toen bewust blad later met 'fotowenken' voor de dag kwam. □ 's-Hage' verfoeilijk. Schrijft U ook "s-Zande", "s-Berg", "s-Bosch"? □ Als er twee mannen zijn, van wie de echtgenoten zusters zijn, mogen deze mannen elkaar dan 'zwager' noemen? Ja, het woord heeft een algemene betekenis, nl. 'aanverwant door huwelijk'. In oude tijden sloeg het woord ook op 'schoonzoon', 'schoonzuster' en andere 'schoon'-heden. □ Het meervoud van 'depot'. Liever 'depots' dan 'depot's'. De Franse uitgang -ot stelt wel een lange klank voor, maar de laatste letter is een t. Het teken ' (zoals in 'auto's') heeft hier niet te dienen om een voorstelling van een korte klank te vermijden. □ 'Het' deeg of 'de' deeg? In Zuid-Nederland komt het tweede wel voor. 'Het' is evenwel meer algemeen Nederlands. □ 'Nageven' in de betekenis van 'achter iemand zoeken' is goed, maar misschien wat ongebruikelijk. Men zegt eerder 'dat zou ik achter hem niet zoeken' of 'daartoe acht ik hem niet in staat' dan 'dat geef ik hem niet na'. □ 'V e r s t i j f d van schrik'. Het werkwoord 'verstijven' is zwak. In sommige dialecten hoort men ook wel 'versteven'. □ Een of ander vreemd woord moet men vertalen 'met'.. en niet 'door'.. Het laatste voelen we als een gallicisme. Nu we het toch over vertalen hebben: beter is 'een vertaling uit het Duits' en niet 'van'. □ En tenslotte hoorden wij over de 'geleibiljetten' nog het volgende: 'Men zou misschien de gevolgtrekking kunnen maken, dat het woord een verdachte nieuwvorming uit onze tijd zou zijn. Deel IV van het W.N.T. (1889) geeft een voorbeeld uit 1822. Alle moderne woordenboeken vermelden het.'

[Nummer 10]

Taalchirurgie

Ons stelsel van telwoorden is grillig. Waarom zouden wij dat niet toegeven? We zeggen de eenheden voor de tientallen 'zeven en dertig' en kijken hiermee af van de gewone manier van lezen: van links naar rechts. Historisch is dit wel onjuist geformuleerd, want eerst was 'zeven en dertig' en toen pas '37', maar dat geeft nu niet. Mensen, die weinig met getallen omgaan, kunnen 'vijf en twintig honderd drie en zestig' niet goed in cijfers uitdrukken; zij maken er misschien '5236' van. Mensen, die heel veel met getallen werken, zullen weinig fouten maken, maar àls zij er een maken, zijn de gevolgen verschrikkelijk. Nu bestaat onze technische wereld uit formules en getallen. Maakt iemand een fout tegen de vervoeging van 'plegen', dan zal er niets onrustbarends gebeuren, maar maakt iemand een fout op zijn rekenmachine, de gevolgen zullen heel wat ernstiger zijn. Daarom weg met die onlogische telwoorden! Voortaan is '37' slechts 'dertigzeven'.

Er is in ons taalgebied een groep mensen, die ernstig naar middelen zoeken om dit telsysteem officieel ingang te doen vinden. Zij wijzen daarbij op de moeite, die kinderen soms hebben bij het maken van hun eerste sommen. Dan staat tenminste de onderwijzer er nog bij, maar in het echte leven kost elke fout geld. Banken en girodiensten kunnen daarvan meepraten. De P.T.T. adviseert bij het noemen van telefoonnummers een nummer als 405836 niet uit te spreken 'vierhonderd en vijf duizend enz.' maar 'vier nul, vijf acht, drie zes' Nummers van twee cijfers mag men nog gewoon zeggen, dus 'drie en veertig'. Toch is het percentage verkeerd gedraaide nummers nog hoog, daar vele mensen de telefoonnummers ondanks de raad van de P.T.T. op de oude manier blijven zeggen. De taal zou door het nieuwe stelsel rijker worden, want haar bruikbaarheid voor de praktijk zou er door vergroot worden. Leraren, drukkers, accountants, zelfs taalkundigen zijn het hierover eens. Tenminste voor een groot gedeelte. Een van de voormannen van de 'cijferbeweging' heeft zelfs uitgerekend, dat de fouten met onze onlogische telwoorden Nederland minstens een miljoen gulden per jaar kosten! Daarom stelt hij zich voor een grote beweging in het leven te roepen, die het nieuwe stelsel zal propageren. De kosten daarvan zijn ook al uitgerekend: ongeveer honderd duizend gulden. Een luttel aantal jaren en iedereen telt: 'twintig-een, twintig-twee enz.' en nog een luttel aantal jaren en de ouderwetse telwoorden worden alleen nog maar gehoord in de achterlijkste uithoek van het platste platteland. De buigings-n is ook wettelijk afgeschaft, nieuwe namen voor gewichten en maten zijn er ook ingegaan. Het Frans en het Engels tellen ook veel beter, in Noorwegen is de nieuwe telwijze zelfs ambtelijk voorgeschreven, welnu, waarom zou ons land ook niet op de nieuwe manier kunnen tellen.

Wat denkt Onze Taal nu van dit alles? Al zullen er onder onze lezers ongetwijfeld zijn, die het nieuwe stelsel verheugd zullen begroeten, de redactie evenwel ziet deze beweging met - wat men zo afgezaagd kan noemen - 'gemengde gevoelens'. Wij willen heus niet volhouden, dat 'zeven en dertig' mooier is dan 'dertig-zeven', dat 'twaalf' beter is dan 'tien-twee' of 'vier en

veertigste' praktischer dan 'veertig-vierde'. Wij willen ook niet ontkennen, dat er wel eens fouten ontstaan door de nu gebruikelijke telwoorden; wij geloven dat ook zonder de proefnemingen van psychologische laboratoria. De voorstanders van het nieuwe systeem doen zelfs een beroep op ons sociaal gevoel: de mensen moeten geholpen worden bij hun werk, dus 'op het ogenblik, dat zij voor het geheel der maatschappij nuttig zijn.' Nu hebben wij bij ons en bij vele andere mensen wel nooit moeilijkheden met de gebruikelijke telwoorden gemerkt (een docent in Delft verzekerde ons, dat hij het verschijnsel van verschrijving, veroorzaakt door de onlogische telwoorden, noch bij zichzelf noch bij zijn studenten had aangetroffen), het zou dwaasheid zijn te beweren, dat het nauwkeurige cijferen met grote getallen nooit last zou ondervinden van de oude telwoorden.

Het is geen wonder, dat het eerste pleidooi voor de cijferbeweging verscheen in het 'Tijdschrift voor Efficiency en Documentatie'. De reactie bij het neerschrijven of het aanslaan op de machine van de 'omgekeerde' getallen zal inderdaad aan een vertraging onderhevig zijn. Telt men alle fracties van een seconde op bij alle Nederlandssprekenden, dan komt men op een enorme hoeveelheid verloren tijd en time is money. Willen we nog meer money sparen, dan is er nog veel te doen in onze taal. De Engelsen kunnen zich om hun rationele telsysteem gelukkig prijzen; misschien houden zij dan nog wat time over om hun wel zeer grillige spelling te vereenvoudigen. De Fransen zouden hun telwoorden van 79 tot 100 kunnen veranderen: 'acht en negentig' is wel vreemd, maar toch altijd nog doorzichtiger dan: 'quatre-vingt-dix-huit'. De buigings-n werd in de nieuwe spelling afgeschaft, omdat deze geen levend bestanddeel van de gesproken taal was; er kwamen nieuwe namen voor maten en gewichten, omdat de oude niet meer megingen. En de oude telwoorden? Ze zijn nog springlevend, ook al zullen er ingenieurs en professoren zijn, die voor hun vak het nieuwe stelsel gebruiken. Over de taaltoestanden in Noorwegen kunnen wij niet oordelen. Wel hebben wij eens gehoord, dat Noorse taalkundigen hun best doen het Noors zo ver mogelijk van het Deens, de taal van de vroegere heersers, verwijderd te houden.

In Nederland zijn de oude telwoorden zo in het leven van de taal geankerd, dat er een bovenmenselijke kracht nodig zou zijn om ze te veranderen. Gaat men de telwoorden logischer maken, wat zal een andere beweging er van weerhouden bijv. de vervoeging van de werkwoorden te veranderen? De fouten op de rekenmachine kosten geld, maar het onderwijs in de taal ook! Is 'ik roep, wij roep, ik roepte, wij heb geroept' niet veel eenvoudiger dan de gewone vervoeging? Zou het niet het beste zijn, als de hele bevolking van de wereld onmiddellijk een of andere kunsttaalgang leren, en deze niet als internationaal hulpmiddel maar als moedertaal? Men kan in de taal niet chirurgisch ingrijpen. De wonde zou eerst na enige generaties geheeld zijn en dan gaat deze genezing voor hen, die gewend zijn fracties van een seconde op te tellen, toch wel op z'n dertig-en-tien-eerst!

Algeheel contra algemeen

(La.) Wanneer gezegd wordt: 'de maatschappij besloot tot algemene revisie van de installaties', dan heeft in deze zin het woord 'algemeen' een andere betekenis dan 'algeheel'. 'Algeheel' slaat op de aard der revisies, maar 'algemeen' slaat op het totaal der installaties. Men zou dus moeten weten, waartoe de maatschappij heeft besloten, om te zeggen, dat 'algemeen' in de bovenstaande zin fout is.

Vertalingen

Livre à onglets. Het Franse 'onglet' kan o.a. betekenen 'papierstrookje in een ingebonden boek'. Met 'livre à onglets' bedoelt men dan een boek met inkepingen aan de rand om het opslaan te vergemakkelijken. Woorden als 'registerboek', 'boek met keepsnede', 'boek met duimgreepklapper', 'duimindex', 'klapperboek' zouden het kunnen doen. De Nederlandse boekbinderij gebruikt evenwel sinds lang het woord 'duimgreep', zodat 'boek met duimgreep' of 'duimgreepboek' nu wel het beste is. Zo worden er bijbels met duimgreep verkocht. Deze hebben een inkeping bij het begin van ieder gedeelte. In die inkeping zet men de duim van zijn rechterhand en dan laat men het voorafgaande deel van het boek links vallen.

Full employment. Wij waren zo dom tussen deze woorden een streepje te zetten, dat er niet behoort te staan. Onze vertaling sloeg op één persoon, maar zo wordt de Engelse uitdrukking niet gebruikt in Nederland, waar ze betekent 'volledige tewerkstelling' of beter nog 'volledige werkgelegenheid' dus 'werk voor allen'. Het Min. van Sociale Zaken was zo vriendelijk ons mede te delen, dat economen daaronder de toestand op de arbeidsmarkt verstaan, waarbij ieder werkt, die bereid en in staat is te werken.

Den weledelgestrengen heer

(Sv.) Hoewel het zeer verleidelijk is iets te zeggen over het gebruik van titels als Weledele Heer, Weledelgeboren Heer enz., meen ik, dat dit niet in 'Onze Taal' dient te gebeuren. Het op traditie berustende gebruik is een sociaal verschijnsel en raakt dus de omgangsvormen. Het verschil van inzicht tussen hen die mede uit waardering voor uiterst beschaafde vormen de traditie willen handhaven en hen die de voorkeur geven aan de hedendaagse zakelijke nuchterheid en vereenvoudiging, kan m.i. niet in een taalblad worden uitgevochten.

(Red.) Dat vechten zal wel meevallen. In Augustus schreven wij, dat de titulatuur meer een maatschappelijk dan een taalkundig probleem was en dat wij daarom betwijfelden, of ons blad wel

geschikt zou zijn voor een aanval op dan wel een verdediging van de titulatuur. Overigens is het niet de eerste keer, dat er wat te doen is over de gebruikelijke titels. Justus van Effen bespote in de 18e eeuw het overdreven gebruik en Jacob van Lennep deed in de 19e eeuw hetzelfde. De meeste titels berusten op traditie, slechts weinige zijn wettelijk geregeld, zo voor de rechterlijke macht. In Reglement II, dat op grond van art. 19 Rechterlijke Organisatie is afgekondigd, zijn titels als Edelachtbaar enz. te vinden. Misschien bent U nieuwsgierig naar de reactie op het voorstel, dat ons lid Bo. in Augustus deed. Welnu, het aantal tegenstanders van de titulatuur verhoudt zich tot dat van de voorstanders als drie staat tot één. Dit zegt natuurlijk hoegenaamd niets, daar de tegenstanders meer schrijflust gehad kunnen hebben dan de voorstanders. Van elke groep laten wij er twee aan het woord:

(v.L.C.) Ik wil wel zeggen, dat ik het een teken van stijlverval zou vinden, wanneer men titels als 'Weledelgeboren' enz. zou afschaffen. Het zou bovendien de gemakzucht in de hand werken. Dat b.v. grote bankinstellingen de correspondentie aan hun cliënten adresseren met 'De(n) Heer..' kan wellicht zijn praktische redenen hebben; wanneer men over de gehele linie hiertoe zou overgaan, betekende dit m.i. een ernstige vervlakking van de omgangsvormen.

(Sö.) Er wordt in onze tijd zoveel genivelleerd, dat het lijkt of de titulatuur daar wel bij kan. Ik zou dit betreuren. Is alles wat uit vroeger tijden stamt, nu zo verkeerd? Moeten wij onze hoffelijke briefmanieren aan kant zetten, omdat men deze in het buitenland niet kent? Als men redeneert, dat men van 'Weledel' niet meent, kan men ook ophouden elkaar te groeten met 'goede dag'.

(v.H.) Hier is de mijne: ja, laten we alsjeblieft ophouden met dat gekke gedoe en voortaan gewoon 'De heer' schrijven - ook graag 'heer' zonder hoofdletter zoals bij de kranten en tijdschriften al de goede gewoonte is. Al die franje komt mij, behalve anachronistisch, ook hoogst onzakelijk en ondemocratisch voor.

(Ha.) Ik schrijf altijd 'de Heer'. Slechts wanneer ik meen, dat iemand bijzonder op zijn titulatuur is gesteld, strijk ik met de hand over mijn hart en gun hem de pret van die verouderde titulatuur.

Wij hopen, dat niemand van de voor- en tegenstanders ons onze onpartijdigheid kwalijk neemt. In deze kwestie is ieder, die brieven schrijft, deskundig. Daarom sluiten wij de discussie, die eigenlijk nog goed zou moeten beginnen.

De troonrede

(J.K.) De Troonrede bevat zeven keer de zinswending 'is te' in de betekenis van 'moeten'. Is dit goed Nederlands? M.i. zeker niet. In het Duits - altijd weer dat Duits! - is 'ist zu' met infinitivus 'moeten'; in het Nederlands betekent - enkele uitdrukkingen daargelaten - 'is te' niet 'moeten', maar 'kunnen'. Wanneer mijn horloge stuk is, hoop ik, dat het 'te repareren' is, en ben opgelucht, als de horlogemaker mij bevestigt, dat het wel 'te doen' is. Als de regering dus te kennen geeft: 'De regeling van het ziekenfondswezen en de organisatie der gezondheidszorg zullen zijn te herzien', dan betekent dit, dat die regelingen herzien k u n n e n worden, niet dat zij herzien m o e t e n worden, hoewel dit laatste toch kennelijk de bedoeling is.

(Red.) Al is dit reeds enige malen in O.T. behandeld, wij kunnen er ons niet met een verwijzing naar oude jaargangen van afmaken. Niet iedereen bezit deze oude

nummers nog en, zoals de Latijnse dichter zei, decies repetita placebit, d.w.z. ook de tiende keer blijft het aangenaam. Is dit 'is te' nu werkelijk een germanisme? Sommige taalboeken en werken over taalzuivering verwerpen de constructie. We moeten echter rekening houden met de in dit geval bittere taalfeiten van vroeger en nu; dan is de waarheid over deze uitdrukking anders. Bijna twintig jaar geleden schreef hierover een lid van onze Raad van Deskundigen: 'Ik geloof, dat bij een volledig onderzoek is te als imperatief zeer wel Nederlandsch is.' Ter uitdrukking van een verplichting of een noodzakelijkheid heeft 'is te' vanouds in het Nederlands bestaan. Voorbeelden uit vroeger tijden zijn er te over. Wat dunkt U van Vader Cats' 'het quaet en is niet te doen op dat er goed van kome'? Als nu deze zegswijze eeuwenlang onafgebroken heeft geleefd en nu nog leeft, kan men haar kwalijk verwerpen, omdat ze lijkt op 'ist zu'. Men kan natuurlijk zeggen, dat juist daarom de constructie vermeden moet worden, daar anders ook de foute constructies gemakkelijker zullen insluipen. Als U 'is te' niet mooi vindt - wij moeten van onszelf bekennen, dat wij bij 'is te' altijd een hinderlijke bijgedachte aan 'ist zu' hebben en daarom deze constructie als gebiedende wijs vermijden! - kan niets U weerhouden een andere wending te gebruiken, bijv. 'de regeling zal herzien moeten worden' of 'dient te worden herzien'. Men vervalt hiermede echter in de lijd. vorm en deze vorm nu geeft de stijl iets onpersoonlijks en kleurloos. Daar een stuk officiële taal als de Troonrede een onpersoonlijk karakter schijnt te moeten hebben, staat er in al zoveel 'worden', dat 'is te' een soort verfrissing is. Directer is natuurlijk: 'U zult . moeten herzien' of iets dergelijks. In het gewone verzorgde Nederlands van door-de-week hoort men 'is te' als gebiedende wijs gelukkig niet vaak. Wel natuurlijk in de betekenis van 'kunnen'. Naar ons gevoel komt in het Duits de geb. wijs met 'ist zu' veel meer voor dan de geb. wijs met 'is te' in het Nederlands. Een veld winnen van dit 'is te' zou dan misschien toch aan Duitse invloed te wijten zijn. In dat geval zou 'is te' vermeden moeten worden.

Inmiddels reeds

(Lw.) Er worden moeilijkheden gemaakt met betrekking tot het gebruik van 'inmiddels' en 'reeds' tezamen in zinnen als: 'dit is inmiddels reeds geschied'. Naar mijn mening dient hierbij te worden opgemerkt, dat 'inmiddels' en 'reeds' niet dezelfde betekenis hebben. 'Inmiddels' wijst

op een tijdsperiode, hetgeen duidelijk blijkt uit de synoniemen 'intussen', 'tussentijds' (d.i. in de tussentijd), en uit de termen in andere talen: 'pendant ce temps', 'in the meantime'. 'Reeds' geeft slechts een nadrukkelijke aanduiding van het voorbij zijn ener handeling op een bepaald ogenblik. Zo kan de tijd binnen het verloop waarvan een handeling plaatsvindt, met de nadrukkelijke aanduiding van het voorbijzijn dier handeling worden aangegeven en tezamen worden vermeld, hetzij vaag hetzij bepaald. B.v. 'reeds lang geleden', 'de vorige week reeds', 'inmiddels reeds'.

(Red.) Wij zijn het geheel met U eens; maar wijzen er tevens op, dat 'inmiddels' behalve een tijd ook een tegenstelling aanduiden kan en heel dikwijls een niets-betekenend woord is.

U vraagt en wij...

In Leiden is een 'Os- en Paardenlaan'. Wij zouden schrijven 'Os-en-Paardenlaan' om de samenkoppeling tot haar recht te doen komen of de streepjes geheel weglaten. Anders hebben wij het vreemde gevoel met een soort samensmelting van de Oslaan en de Paardenlaan te maken te hebben. Neen, zeggen verscheidene officiële gidsen. Wellicht een spelling uit traditie. Leidenaren moeten maar de oplossing van het raadsel(tje) zoeken. □ Die streepjes hebben het weer eens gedaan: 'vier-en-veertig' zou beter zijn dan 'vier en veertig'. Het is toch een samenkoppeling. Het spijt ons wel, maar de meeste spraakkunsten verbieden ons de streepjes bij telwoorden. Wij hebben als de bliksem het artikel over de telwoorden in dit nummer nog eens nagekeken. □ Zegt u 'wóónachtig' of 'woonàchtig'? Wij zeggen het laatste in de betekenis 'zijn woonplaats hebbende'. Met klemtoon is 'achtig' zoveel als 'hebbende', zonder klemtoon 'gelijkende op', bijv. 'róódachtig'. Er is waarachtig verschil tussen 'wáárachtig' en 'waaràchtig'. U kunt het verschil kinderachtig noemen, als U wilt. □ Uit 'halverwege' en 'zijns weegs' kan men nog niet besluiten, dat 'weg' tweeslachtig is. Het woord is mannelijk. Een oude verwarring van geslachten is daaraan schuldig. Nog een voorbeeld is het vrouwelijke 'huid' met de afleiding 'heelhuids'. Het eenvoudigste is te zeggen, dat deze s geen tweede-naamvalteken meer is. Zoekt U nu zelf het woordenboekgeslacht van 'wereld' en gaat U dan eens piekeren over die ondank, die... □ Waar het scheldwoord 'mof' vandaan komt. Wij vrezen nu alle mogelijke scheldwoorden te moeten verklaren, maar vooruit, men neemt aan, dat het komt van het Duitse 'muff', dat in de tijden, toen Duitsers als huursoldaten in het leger van de Republiek dienden, gebruikt werd om knorrige lieden aan te duiden. □ 'Valsspeler' zo Oostelijk als 'kleinburger'? Niet nodig. Het is een afleiding van 'vals spelen', dus bijwoord-werkwoord. De 'hardlopers', 'sneltekenaars' en 'langslapers' zitten in het zelfde niet-germanistische schuitje. □ De uitdrukking 'Zondagsteek houdt geen week' waarschuwt ons tegen werken op Zondag. De op die dag gedane steken rafelen weer los. Er schijnt ook nog een uitdrukking 'met de Zaterdagse steek' te bestaan, die dan 'slordig' betekent. Zo kan dus een Zondagskind op een blauwe Maandag enz. □ U vindt het tòch juist, dat de Ned. omroeper in een Duits bericht van 'Hilversoom' en 'Kontsertkhebau-orkester' spreekt. Opdat Duits-sprekende mensen het goed verstaan, moeten we onze eigennamen op z'n Duits uitspreken. Wij wachten nu op het geruststellende ogenblik, dat een Duitse omroeper voor een Nederlands publiek Duitse namen op zijn Nederlands uitspreekt. Dat zouden wij uiterst beleefd en belachelijk vinden. □ Het zij heel verre van ons te spotten met banketbakkers, doch de bakker, die ter gelegenheid van een jubileum liet drukken: 'Wij tracteren U gratis op slagroomtaarten door onze koekzakken te bewaren', maakte wel een raar koekebakkerstaaltje. Het pamflet, dat een lezer ons zond, gaat

in ons museum. □ Anders is het gesteld met het knipsel 'De vakantiepret is uit', waarover wij iets moesten zeggen. Goed Nederlands. Het bijwoord met het werkwoord zegt 'afgelopen'. De kachel en het boek en van alles en nog wat kunnen 'uit' zijn en dan zijn ze heus niet 'met vakantie'. □ 'De vrees werd openlijk geuit.' Deze vrees is zeker geen binnenpretje. Toch niet al te boos worden over dit dubbel zeggen. Emotionele taal. □ 'Nevenstaand' veel gebruikelijker dan het ouderwetse 'nevensstaand'. Zowel 'neven' als 'nevens' komen voor in de betekenis 'naast'. Dit 'neven(s)' is goed. Niet verantwoordelijk voor de misère van de 'nevenproducten' in de 'nevenbedrijven'. Dit laatste 'neven' moet iets bijkomstigs uitdrukken en dat kan het niet. 'Bij' wel. □ De verdubbeling van 'noch' is geen fout van de laatste tijd. 'Noch... noch' is altijd goed geweest. Vondel: 'de doot die spaart noch soete jeught, noch gemelijcken ouderdom', of de brave jongen onder de Pruimeboom: 'Hier is noch mijn vader, noch de tuinman, die het ziet', of de ongeduldige struikrover bij Boerke Naas: "k En heb noch tijd noch kogels meer." □ 'Spiraleren' betekent 'schroefvormig bewerken'. Sommige boeken zijn gebonden door middel van een spiraal, die de bladen samenvoegt. Is het nu goed van 'gespiraleerde boeken' te spreken? Nu ja, goed.. Eigenlijk zou men voor het lezen van een dergelijk boek een gespiraleerde hals moeten hebben. Boekhandelaren schijnen het woord al jaren te kennen en te gebruiken. Het gebeurt in een taal zo dikwijls, dat een woord in een bepaalde verbinding een aparte betekenis gaat krijgen. □ Iemand heeft eens in ons blad iets hatelijks gezegd over 'ponsster'. Een ander geeft ons nu de raad eens te kijken in Van Dale bij 'persen'. Wij lazen bij dit woord o.a. 'persster'. Het is sterk. □ In het vorige nummer stond 'zonder dat zij zich rekenschap geven, dat..'. De vriendin, die ons onze feilen toont, maakt er zeer terecht '..zij zich er van rekenschap geven, dat..'. Zij leest ook zo vaak 'ik ben overtuigd, dat..', dat het niet eens meer vreemd aandoet. □ Eigenlijk gemeen, dat wij de fouten van O.T. in een hoekje met kleine lettertjes laten drukken. Mensenkenners zullen hierin onze gekrenkte ijdelheid zien. □ 'Het bewijs blijft niet rechtstaan' is Frans. Nederlands is 'houdt geen steek'. □ 'Zelfwaarde' is Duits. Zoveel gevoel van eigenwaarde moeten we hebben. □ 'Bemoederen' smaakt ons ook te veel naar het Duits. Anderen niet. Wij vertalen 'bemuttern' met 'moederlijk verzorgen'. Schluss.

Boekbespreking

Dr. W. de Vries: Friese persoonsnamen. Van Gorcum N.V., Assen, 1952.

Hoewel het Fries een aparte Germaanse taal is naast het Nederlands, is het ook voor niet-Friese Nederlanders aantrekkelijk kennis te maken met de grote voorraad persoonsnamen in het Fries. Vele Nederlanders bezitten een achternaam, die op Friese voornamen teruggaat. De schrijver heeft een schat van nieuwe gegevens bewerkt. Een register van ongeveer 6000 namen vergemakkelijkt het gebruik. Zij, die eens gauw willen weten waar een naam als 'Tjerk' of 'Dieuwertje' vandaan komt, zullen teleurgesteld worden. Het is kennelijk geschreven voor taalkundig geschoolde lezers.

J.A. Meyers: Taal en Leven, De Bezige Bij, Amsterdam, 1949.

Iemand, die belangstelling koestert voor de rijkdom en de schoonheid van het hedendaagse Nederlands, kan een begeerte voelen om meer algemene problemen van de taal te begrijpen. Het werk van Meyers is voor dit doel zeker aan te bevelen. Het is geschreven in een levendig en zuiver Nederlands en behandelt pratenderwijs allerlei raadsels van het alledaagse wonder, dat wij taal noemen. Op pag. 120 staat een opmerking, die voor ons schijnt te zijn: 'Fouten maken we allen, want de taal

is zo oneindig rijk, dat een heel mensenleven onvoldoende is om haar volledig te leren. Wie geen fouten durft maken, kan maar één ding doen: zwijgen.'

[Nummer 11]

Waarom men zich ergert

Wie herinnert zich niet het opwindende ogenblik, dat voor het eerst de menselijke stem door de radio in de huiskamer kwam? Het toestel was nog een vervaarlijk samenstel van spoelen, draden en knoppen en de geheimzinnige stem klonk in een baaiert van gekras en gefluit. Als men per ongeluk wat hard op de vloer stapte, kon men de stem niet van de bijgeluiden onderscheiden. Nu in het midden van deze eeuw in duizenden Nederlandse gezinnen een blinkend, volmaakt radiotoestel pronkt en een kleuter in staat is 'Hilversum op te zoeken' behoeft men zich niet meer te ergeren aan kraken en brommen; men heeft nu de tijd zich te ergeren aan de stem zelf. Wij moeten dit geloven van de onbepaalde 'men', als wij de briefkaarten lezen, die wij meer dan eens toegestuurd krijgen en waarop dan zoiets staat als: 'Wat wij nu weer van de radio hebben gehoord, gaat alle perken te buiten. Kunt U het taalmisbruik van de radio niet verbieden?' Welnu, verbieden kunnen wij gelukkig niets, maar wij willen toch eens onze gedachten laten gaan over de taal, die wij via de radio horen.

Het zou onmenselijk zijn van omroepers en nieuwslezers te eisen, dat zij zich nooit eens mogen vergissen of dat zij een encyclopaedische kennis moeten hebben van de uitspraak van alle woorden, Nederlandse en vreemde. Wie veel spreekt, heeft veel kansen fouten te maken. Wie dit gevaar niet wenst te lopen, moet zwijgen en een omroeper moet ex professo zijn mond openen. Wel mogen wij van hen eisen, dat hun uitspraak verzorgd is en gespeend van allerlei eigenaardige schakeringen, die van plat tot Haags gaan. Zij worden hierdoor geen metalen spreekrobotten, want het bijzondere blijft toch in hun geluid bewaard door het tempo, de toonhoogte en de intonatie, die bij iedereen verschillen en die sommige mensen tot radiosprekers bij uitstek maken. De berichten, die omgeroepen worden, moeten terdege taalkundig en stilistisch overwogen worden. In twijfelgevallen is het geheel niet beschamend een woordenboek of een spraakkunst te hulp te roepen. Personen, die vlug de tekst van een bericht moeten opstellen, dienen over een grote taalvaardigheid te beschikken. Verslaggevers bij de radio moeten in hun taal ware duivelskunstenaars zijn. Zij kunnen bij de tewaterlating van een schip niet met tien vingers in een woordenboek staan te bladeren om te kijken of een zinsnede goed dan wel fout is. Wij van onze kant mogen niet venijnig zijn in de beoordeling van hun werk. Soms is het juist een enkele verspreking of een plotselinge fout, die het menselijke accent aan hun verhaal geeft. Als wij een stenografisch verslag van onze eigen woorden op een dag zouden lezen, stonden we verbaasd over onze fouten. Desondanks moeten wij een nauwgezette taalbeheersing en een rijke woordvoorraad tot de voornaamste eigenschappen van de radioverslaggever rekenen.

Voor hen, die lezingen e.d. voor de radio houden, geldt hetzelfde als voor de omroepers. Daar wij kunnen aannemen, dat de tekst meestal goed is voorbereid en op schrift gesteld, mogen wij toch verwachten, dat er op redelijke wijze aandacht is besteed aan de taalkundige vorm. Wie zijn taal in het openbaar aanbiedt, moet deze kunnen verantwoorden. Fouten maken mag ieder, maar de fouten de aether inslingeren niet. Gedichten maken mag ook ieder, maar zodra ze in de boekhandel te koop zijn, staan ze bloot aan de genade-

loze critiek. In de uitspraak behoeft geen mens zijn woonplaats te verloochenen. Gewestelijke taaleigenaardigheden kunnen gerust in het gesprokene doorklinken. Als radiosprekers wezenlijk een platte, onbeschaafde uitspraak hebben, staan zij bloot aan de genadeloze critiek van de hoorders. Menigmaal wordt de inhoud van een lezing verlaagd door de slecht verzorgde taal van de spreker.

Het gesproken woord blijft in de radio niet beperkt tot de berichten, lezingen en verslagen. Er gaat vrijwel geen dag voorbij of men kan naar een hoorspel, een schetsje of praatje luisteren. De verbolgen moeder, die ons hierover schreef, kunnen wij niet het zwijgen opleggen: (M.F.) 'Op een listige wijze tracteren sinds enige jaren de omroepverenigingen ons op de stem van een of ander heerschap, dat filosofeert over de dingen van de dag of propaganda maakt voor een bepaalde organisatie. Alle vier de grote omroepverenigingen doen daaraan mee. Telkens als ik de platvloerse taal van deze praatjes hoor, dreig ik onpasselijk te worden. Ik heb de grootste moeite mijn kinderen de onbeschaafde uitspraak af te leren, die zij in de grote stad kunnen horen. Van een bevriende leraar vernam ik, dat bij het M.O. de onderwijskrachten vruchteloos te keer gaan tegen een banale uitspraak. Moeten wij het nu goedvinden, dat een openbaar instituut als de radio deze uitspraak van de straat propageert?' De eenvoudigste raad, die wij U kunnen geven, is U te wijzen op de knop, waaraan men onbarmhartig kan draaien. Wij kunnen en mogen ons niet mengen in het beleid van de omroepverenigingen. Er zijn weinig instellingen zo blootgesteld aan de critiek van de zoveel zinnen hebbende hoofden als de omroepverenigingen, die in de loop der jaren daardoor wel een dikke huid zullen hebben gekregen. Over smaak valt niet te twisten. Over wansmaak wel? In elk geval over geestigheid niet. Waar de een op zijn knieën slaat van plezier, zal de ander geen spier van zijn gezicht vertrekken.

In een hoorspel een matroos of een polderjongen laten spreken als een referendaris op een Haags departement is dwaasheid en een hoorspel van louter referendarissen kan zelfs voor de verstoktste liefhebber van hoorspelen wat eentonig worden. De bezorgde moeder heeft echter groot gelijk, als zij wijst op de opvoedende taak van de radio. Daarom lijkt het ons, domme radioleken, beslist onverantwoord veel laag-bij-de-grondse taal als vorm van amusement te brengen en als deze humor aangeboden wordt in een vaste radiatorbriek, vinden wij deze regelmatige uitzending bedenkelijk, hoewel wij ons kunnen voorstellen, dat er mensen op dat bepaalde uur bij hun toestel gaan zitten met een gezicht van 'Ha, daar komt hij weer!'

Men zou kunnen opwerpen, dat het met de invloed van de radiotaal niet zo'n vaart zal lopen. Verreweg de meeste luisteraars wensen muziek en roepen 'draai af dat ding!', als ze een spreker horen. Daarbij komt nog, dat de spreekgewoonte bij een mens al lang gevormd is, wanneer hij zelfstandig naar de radio luistert. Die paar keer banale taal maken zijn uitspraak niet slechter, evenmin als de goede taal zijn uitspraak verbetert. Ja, het tegendeel hiervan is moeilijk te bewijzen. Wij strijden echter voor een zuiver en verzorgd taalgebruik. Verruwing van de uitspraak betekent voor ons een verruwing van de mens. Een streven naar verzorgde taal hebben alle beschaafden gemeen, omdat het een der wezenskenmerken is der cultuur. In September hebben wij nog op dit gezegde van Prof. Kloeke gewezen. De radio geeft ons lang niet altijd deze verzorgde taal te horen. zodat men zich daaraan kan ergeren. Klachten over een slecht taalgebruik helpen niets. De oorzaken dienen zonder zachtzinnigheid opgespoord te worden. Wie vindt, dat de radio in taalzaken geen negatieve invloed uitoefent, moet toch nog van haar een positieve invloed verlangen. Daarom hebben wij in deze beschouwing zoveel het werkwoord 'moeten' gebruikt. Er zit niets anders op. Men moet hier eisen stellen, ook al zou een andere 'men' zich daaraan ergeren.

Spitsvondig!

(v.d.T.) Ik zit met 'meerendeel', dat men in de nieuwe spelling schrijft: 'merendeel'. M.i. is dit in strijd met de afkomst van het woord: meer-en-deel. Ik meen, dat het op hetzelfde vlak ligt als 'daar-en-tegen', dat men nooit geschreven heeft of schrijft 'darentegen'.

(Red.) Op het eerste gezicht lijkt het, of uw spitsvondigheid met een bevestigend antwoord beloond moet worden. Bekijken we de woorden wat beter, dan zien we, dat de nieuwe spelling het toch heus goed doet. Verdubbeling van klinkers in de spelling hangt o.a. af van de manier van afbreken. Nu scheidt men bij samenstellingen de delen, dus 'daar-om' evenals 'been-eter' of 'meer-aal'. In deze z.g. gesloten lettergreep kan geen mens onze aa of ee halveren. Dat moet ik juist hebben, zult u zeggen. 'Daar-en-tegen' dus ook 'meer-en-deel' en niet 'me-ren-deel'. Het eerste woord is inderdaad een samenstelling uit 'daar-en-tegen', waarbij U voor de betekenis van 'en' niet moet denken aan het voegwoord, doch dat doet weinig ter zake. 'Merendeel' is geen spiegelbeeld van 'daarentegen'. Hoewel de afkomst van het woord niet geheel duidelijk is, weten wij wel zeker, dat het niet ontstaan is uit 'meer-en-deel' maar uit 'meeren-deel'. Waarschijnlijk is 'meeren' een oude naamvalsvorm van 'meer' of zoals men vroeger wel schreef 'mere'. U zult dus gewoon in lettergrepen moeten verdelen 'me-ren-deel' en ziet, daar is de open lettergreep. Wie zal ons daar de e verbieden?

Tot stand

(Lw.) Naar aanleiding van de opmerking 'Weer- en Windtaal' (Hu.) in O.T. Juni j.l. wens ik het volgende op te merken. Mededelingen over het weer worden niet gedaan overeenkomstig natuurwetenschappelijke uitkomsten, doch naar de wijze waarop ze zich aan ons voordoen. Zo spreken we van 'bij zonsopgang' in plaats van 'bij de morgenwenteling van onze plaats op aarde naar de zon'; zo kunnen we zeggen: 'Daar komt een bui' in plaats van 'Daar wordt een bui hierheen gedreven'. Dat 'hierheen gedreven worden' houdt verband met de atmosferische toestanden. Daardoor ontstaat de regen ter plaatse, zoals de zonneschijn kan veroorzaakt worden door het 'wegtrekken der wolken' of het 'optrekken van de mist'. Wat de opmerking over 'tot stand brengen' betreft, diene het volgende. 'Tot stand brengen' betekent 'tot bestaan brengen', zoals 'in stand houden' betekent 'in bestaan houden'. Het betekent nimmer 'tot staan brengen'. Of nu sprake is van een statisch of dynamisch iets, doet niet ter zake. Derhalve kan men zeggen: 'De doorstroming wordt tot stand gebracht', en 'De doorstroming wordt op deze of gene wijze in stand gehouden'.

Liever losbandigheid!

(v.d. B.) Een Nederlands blad kondigt op 10 September j.l. aan, dat 'in verband met de plechtige opening der Staten-Generaal, generaal-majoor Ir. M. Tans heeft bepaald, dat aan het ere-escorte ook zullen deelnemen de grenadiers-'drumband', terwijl zich ook zullen laten horen de 'drumband' van de Koninklijke Marechaussee en de 'drumband' van een regiment zware luchtdoelartillerie. Wat al knellende 'banden' binden onze taal! Moeten wij de trom niet roeren?

Nog twee stemmen

over 1° of 1e. In Augustus betoogde Mu., dat 1e dwaas is, omdat het niet op een lijn staat met 1°. 'Ten' wordt bij 1e zo maar weggelaten.

(Bee.) Verreweg de meeste brieven, stukken enz. worden op de machine geschreven en deze eist voor het gebruik van '1°', '2°' enz. gymnastische toeren, als men wil voorkomen, dat ze '10', '20' enz. produceert. Zou die nieuwlichter dan misschien toch nog niet zo'n rare zijn geweest?

(Lw.) Ik merk op, dat deze schrijfwijze mij reeds 40 jaren bekend is. '1°, 2°' etc. zijn zeer beperkt bruikbaar, namelijk tot '4°'. Verder wordt het voor wie geen Latijn kent, bezwaarlijk om wat anders te lezen dan 'ten vijfde' etc. i.p.v. 'quinto' etc. Zo schrijven we beter '1e, 2e' etc., en lezen: 't e n eerste, t e n tweede' etc.

(Red.) Mogen wij, nu de schrijfmachine genoemd is, als derde hond schuchter met het been weglopen? In de richtlijnen voor typewerk van de Hoofdcommissie voor de Normalisatie (ontwerpnorm V 1394) lezen we onder 'Afkortingen': 'Eerste, tweede, derde, enz.: 1e, 2e, 3e enz. Ten eerste, ten tweede, enz.: 1), 2), enz.'

Her

Onze opmerking over 'hergroepeerd' in plaats van 'hergegroepeerd' in Augustus heeft, naar uit brieven gebleken is, nog een uitvoerige verklaring nodig. Er was o.a. een grappige vraag, hoe de vervoeging van 'heruitzenden' zou zijn, zo iets als 'zond

her uit', of 'herzond uit'. Het geheim van ons vonnis zit in de aard van het voorvoegsel 'her'. Het is een onscheidbaar voorvoegsel met de betekenis 'opnieuw'. De klemtoon ligt bij onscheidbare werkwoorden niet op het voorvoegsel, dus 'voorkómen' - volt. deelw. 'voorkómen', tegenover 'vóórkomen' - volt. deelw. 'vóórgesproken'. Verreweg het grootste deel van de 'her'-werkwoorden hebben de klemtoon niet op de eerste lettergreep. U kunt dit in een woordenboek van 'herademen' tot 'herzien' nagaan. Dus telkens een volt. deelw. als 'hernómen', 'herinnerd', 'herénigd'. 'Hèrbebossen', 'hèrbenoemen', 'hèrverzekeren' hebben wel een andere klemtoon, maar geven geen moeilijkheden, daar zonder 'her' het volt. deelw. toch ook zonder 'ge' is, dus 'hèrbenoemd' enz. De puzzle komt pas bij 'herwaarden' en 'hergroeperen' en nog enige andere. Het leek ons in de huidige twijfel over de klemtoon bij deze woorden het beste ze aan te sluiten bij de eerstgenoemde groep, dus 'herwaardeerd' enz. Twijfelaars zijn ook 'herkauwen' en 'hertrouwen', maar van een beest, dat 'hergekauwd' heeft of een weduwnaar, die 'hergetrouwd' is, hebben wij nooit gehoord. De wetten van de klemtoon zijn grillig, ze zijn van rhythmische en fonetische aard. Bij de zelfst. naamw. met 'her' vindt men ook wisseling: 'hèrdruk' en 'hervòrming' zijn wel te begrijpen, maar 'hèrscholing' en 'herkànsing' niet. Beide laatste woorden zijn van de jongste tijd, waarin ook 'herwaarden' enz. is opgekomen. Het kan zijn, dat 'hèrgroeperen' en 'hèroriënteren' gekomen zijn na de zelfst. naamw. 'hèrgroepering' en 'hèroriëntatie'. De klemtoon is dan vooraan gebleven. En de 'heruitzending'? We moeten het werkwoord wel onvolledig noemen. Het komt alleen voor in de onb. wijs en het volt. deelw. 'heruitgezonden', dat een normale vorming is. 'Ge' tussen 'uit' en 'zonden', daar het werkwoord 'uitzenden' is. Onvolledige werkwoorden moet men niet op eigen houtje gaan aanvullen of het moest zijn, dat men de grappen over 'zweefgevlogen' en 'hij kauwde kies' nog wat wilde uitbreiden. En wie kan iemand het recht op afgezaagde luim ontzeggen? We kunnen nu herademen, maar we weten, dat de 'her'-reeks onheilspellend wordt afgesloten met 'herzien'.

Een verhaal

Er fladderde zo maar een maandblad bij ons binnen, waarin een verhaal stond over een bordje bij een standplaats van autobussen. Het bedrijf had op het bordje laten schilderen: Den passagiers wordt verzocht in de rij te wachten. Telkens ‘verbeterde’ het publiek dit in: de passagiers worden verzocht enz. Telkens liet het bedrijf het bordje weer schoonmaken, tot er stond: Den passagiers wordt verzocht enz. Tot het bedrijf capituleerde en liet schilderen: de passagiers worden verzocht enz. Maar nu de conclusie van de schrijver. De man, die dit telkens verbeterde ‘wist niets van taal of taalontwikkeling en werd alleen geleid door zijn gezond verstand, dat hem zei, dat de taal zich niet richt naar de grammatica, maar de grammatica naar de taal.’ Het is allemaal juist. Wij hebben hier zelf ook al eens over geschreven. Onjuist evenwel is met één voorbeeld een dergelijke ingewikkelde zaak als de verhouding levende taal - grammatica te illustreren en dan met één slag (in de lucht) de fout goed te maken. Daarom vertellen wij ook een verhaal. Wij zitten dikwijls in een tram en een autobus en horen daar wel eens een gesprek in de volgende trant: ‘Kan jij Jansen?’ ‘Ja, dat ken wel.’ ‘Nou, die legt met rimmetiek op zijn bed..’ Dit verhaal heeft geen conclusie.

Onder sub

(Mu.) ‘In overeenstemming met hetgeen onder sub 7 is vermeld, is het schilderen van het zink overbodig, daar het voldoende door het oxyd-laagje wordt beschermd.’ Accoord, maar zou het niet even overbodig zijn, vóór het wordeke ‘sub’ (dat ‘onder’ betekent) nog eens ‘onder’ te schrijven?

Fraaie werkwoorden

Voor fraaie werkwoorden bestaat een goed recept. Men neme een samenstelling van twee zelfst. naamw. en make er een werkwoord van door -en er achter te zetten, zoiets als: ‘Toen Jan fietspompte, deurbelde Piet. Mina, die zich juist gehaarkruld had, schouderklopte hem. Hij hazensliep al spoedig in de gevloerklade kamer.’ Wij kunnen het als gezelschapsspel aanbevelen, nu wij van een ambtelijk geschrift hebben gelezen, dat het in ‘gelichtdrukte vorm’ verschenen was. Kniesoren zijn het, die er ‘in lichtdruk vervaardigd’ of iets dergelijks van willen maken. En het schoolmeisje dan, dat zo leuk ‘gehandwerkt’ heeft? Dit woord is een eenheid geworden met een geïsoleerde betekenis. Wee de meubelmaker, die een ‘gehandwerkte’ tafel gemaakt heeft. Als de lichtdrukker slim wil zijn, moet hij ons onder de neus wrijven, dat we nu eenmaal in een gestroomlijnde wereld leven.

Trug

(Mu.) Men zegt niet meer ‘terug’, maar ‘trug’; door de radio hoor je gewoonlijk ‘tjug’, want de spejekejs vooj de jadio doen meer hun best op de uitspraak van Engelse woorden dan van de Nederlandse; ze spreken zelfs hypercorrect over ‘Sen Fwensisko’ en ‘Keiro’! Nu weet ik wel, dat we op dezelfde wijze van ‘tehuis’ op ‘thuis’ zijn gekomen, maar ik meen toch wel, dat we ons teweer moeten stellen tegen zo'n verslappening van de uitspraak. Evenals tegen de uitspraak ‘gloven’ voor ‘geloven’. Ik heb dat de laatste tijd ook nogal eens gehoord, ja, zelfs zei iemand onlangs: ‘ik heb het gegloofd’.

U vraagt en wij....

moeten antwoorden. Hebben 'proviand' en 'provenier' met elkaar iets te maken? Beide vormen kunnen we terugvoeren op het Latijnse 'praebenda', dat in de Middeleeuwen gebruikt werd om 'levensonderhoud (voor geestelijken)' aan te geven.

- En 'proost' met 'provoost'? Deze komen van het Latijnse 'propositus', dat 'opziener, hoofd' betekent.
- In onze onnozelheid hebben we eens gezegd, dat 'tras' een 'metselspecie' is. Welnu, het is 'een stof, die niet zelf als bindmiddel kan fungeren, maar die, toegevoegd aan een luchtmortel (een metselspecie, die uitsluitend of bijna uitsluitend verhardt onder invloed van de lucht), deze de eigenschap geeft, ook onder water te verstenen.' Oef! Hoe dom, dat wij dit niet wisten.
- 'Rhythme' of 'rythme'? Het eerste of anders in vredesnaam maar geheel Nederlands 'ritme'. De r aan het begin van Griekse woorden wordt altijd gevolgd door een h. Onze oude schoolmeester gaf ons vroeger dicteetjes met 'de rheumatische rhetor luisterde bij de rhododendron naar een rhapsodie'. Wij wachten ons hele leven al, tot we deze zin eens werkelijk kunnen gebruiken.
- 'Opgemeld schrijven' niet gebruiken. Liever 'bovenvermeld'.
- Zwakke taal is 'geesteszwak'. Het juiste is 'zwakzinnig'.
- Vraag: Zoekt U niet te veel spijkers op laag water? Antwoord: Wij proberen het niet te doen.
- Vraag: Bent U niet veel te zachtzinnig met het afkeuren van slecht Nederlands? Antwoord: Wij proberen het niet te zijn.
- Nauwelijks durven we nog te zeggen, dat we 'tussen de middag' een aardige uitdrukking vinden, die we niet graag zouden missen, ook al weten we, dat de uitdrukking onzin is en vervangen moet worden door 'in de middagpauze'. 'Tussen de koffie' hebben we nog nooit gezegd, vinden we niet aardig, kunnen we best missen, maar van de middag naar de koffie ce n'est qu'un pas.
- 'Afgezwakt' en 'afgehard' ist deutsch, men schrijve 'verzwakt' en 'gehard'.
- Gelezen in een krant een verslag over de Amerikaanse verkiezingen. Er stond: 'de Stevensonse propaganda en de Eisenhowerse..' Nog onlangs iemand gesproken, die ons minzaam toevoegde, dat we nu maar eens moesten ophouden met al dat gekanker tegen germanismen.
- Wij moeten woekeren met onze vier bladzijden. Er zijn deze keer heel wat vragen en bijdragen blijven liggen, maar na November komt December om weer voor Januari te wijken.

Boekbespreking

Nienke Bakker: Reclames en advertenties in Noord- en Zuidnederland. Kon. VI. Ac. voor Taal- en Letterkunde. Reeks VI, nr. 70, Gent, 1951.

Reclametaal is dikwijls knoeitaal. Men behoeft maar in oude jaargangen van O.T. te bladeren en men treft er talrijke inzendingen aan, die dit bevestigen. Nog onlangs zeiden wij zelf iets over een reclame van 'handkerchiefs'. Mej. Bakker heeft in een door de Kon. VI. Academie bekroonde studie een uitgebreide lijst samengesteld van Zuid- en Noordnederlandse reclametermen. Er blijkt uit, dat in Zuid-Nederland een sterk puristische neiging heerst, maar dat daar vele Franse woorden in slecht Nederlands vertaald worden. Het Noordnederlands ondergaat evenwel niet minder de invloed van het Frans en in de laatste tijd van het Engels. Het boek van Mej. Bakker vergelijkt de Noord- en Zuidnederlandse woordenschat, constateert slechts en heeft geen 'taalzuiverende' pretenties.

Dr. A. Weynen: Zeventiende-eeuwse Taal. Thieme, Zutphen, 1952.

Het zeventiende-eeuwse Nederlands is een 'verraderlijke' taal: men denkt alles te begrijpen en bij nader inzien geeft een tekst meer (of minder) dan men vermoed had. Vele prachtige en interessante werken uit die tijd komen daardoor niet voldoende

tot hun recht; zo hebben wij mensen in de schouwburg luid horen lachen, toen een van Vondels helden het over zijn 'gheweer' had. De leek, die teksten zonder voetnoten wilde lezen, had het niet gemakkelijk: de oudere taalkundige werken van Nauta, Van Helten en Stoett schrikten hem af en de diepgaande moderne wetenschappelijke onderzoeken van Overdiep, Michels en Verdenius waren hem te moeilijk. Dr. Weynen heeft een handige samenvatting geschreven van de grammatica en zinsleer van het zeventiende-eeuws. De leek, die gewend is in spraakkunsten te kijken, zal zich er spoedig in thuis voelen. De minder dan 100 bladzijden theorie worden gevolgd door meer dan 100 bladzijden praktijk, in dit geval teksten uit de 17de eeuw, van zeer uiteenlopende auteurs als Bontekoe, Bredero, Hooft, Vondel, Revius, Jan de Witt e.a.

[Nummer 12]

Zoek het eens op...

Er zijn namen, die reeds lang het karakter van aanduiding van een persoon verloren hebben. Koenen, Kramer, Van Dale zijn voor ons vertrouwde begrippen. Als het woordenboek - terecht of ten onrechte - de opperste scheidsrechter moet zijn in onoplosbare taalgeschillen, klinkt het zo dikwijls: 'zoek het eens op', en als men dan onbevredigd het woordenboek moet dichtklappen, omdat men geen gelijk heeft gekregen, schiet men zijn laatste pijl: 'Zoek het eens op in de grote Van Dale!', want de ouderdom en de dikte van het boek - zo denkt men - garanderen toch wel de juistheid van de gegevens. Zo vertrouwd als ons de naam is, zo onbekend is de persoon, naar wie het boek genoemd is. In het laatste nummer van 1952, op de valreep van het scheidende jaar, waarin het tachtig jaar geleden is, dat Van Dale stierf, willen wij bij zijn naam niet denken aan het boek, maar aan de harde werker en bescheiden mens.

Johan Hendrik van Dale werd 15 Februari 1828 aan de rand van Nederland, in Sluis, geboren. Zijn ouders waren eenvoudige burgers. Als kind was hij reeds zwak van gezondheid en op school klaagde hij veel over hoofdpijn. Daardoor kon hij niet meedoen met de gewone spelen van de jeugd. Hij zat meestal thuis en las. Het lezende kind werd een lezende man. Eenmaal onderwijzer geworden, gebruikte hij elke vrije tijd om te lezen en te studeren. Alle examens legde hij met de hoogste lof af. Toen hij na zijn onderwijzersjaren in Hoofdplaat en Oostburg tot hoofd der school benoemd was aan dezelfde school in Sluis, waar hij als kind geweest was, moesten zijn vrienden hem waarschuwen tegen zijn ongezonde manier van leven: na een drukke werkdag op zijn school zat hij tot diep in de nacht over zijn boeken gebogen. Zijn grote liefde ging uit naar de geschiedenis en de moedertaal. Sluis was de stad, die zijn historische onderzoekingslust steeds meer prikkelde. Door zijn nauwgezette studie van oude documenten verwierf hij zich een verbazingwekkende kennis van het middeleeuwse en zeventiende-eeuwse Nederlands. Niemand was beter thuis in de geschiedenis van Zeeland en Vlaanderen als hij en het was ook geen wonder, dat de gemeenteraad hem in 1855 aanstelde tot stadsarchivaris. De functie van hoofd der school bleef hij daarnaast uitoefenen en tijdgenoten beweren, dat in hem de plichtsgetrouwe leermeester niet onderdeed voor de toegewijde archivaris. Van Dale was geheel een autodidact, in de schoonste zin des woords. Bekrompen was Van Dale geenszins. Zijn belangstelling ging uit naar vele vakken. Hij leerde Latijn, Grieks en Gotisch. Verschillende publicaties over de Zeeuwse en Vlaamse geschiedenis verschenen van hem in de toen bekende tijdschriften. Het letterkundige jaarboekje Cassandra stond onder zijn redactie. Men zou geneigd kunnen zijn Van Dale te schilderen als een schichtige zonderling, die beladen met boeken ijlt van het klaslokaal naar een stoffig studeerhok, maar men zou zich dan wel zeer vergissen. In Sluis stond Van Dale bekend als een goedgehartige en vriendelijke man, die vol belangstelling was voor het leven in de verre provincieplaats en daarbuiten. Tezamen met zijn vrouw, Marie Moens, met wie hij in 1853 gehuwd was, maakte hij zijn huis tot een middelpunt van intellectueel leven in Zeeuws-Vlaanderen.

Door zijn taak als onderwijzer stuitte hij her-

haaldelijk op taalpaedagogische moeilijkheden en als archivaris vergaarde hij zich een ontzagwekkende kennis van de Nederlandse woordenschat in de loop der eeuwen. Zijn eerste taalkundige werk draagt de langademige titel 'Taalkundig handboekje of alphabetische lijst van alle Nederlandsche woorden, die wegens spelling of taalkundig gebruik aan eenige bedenking onderhevig zijn'. Het is de voorloper van zijn woordenboek. De negentiende-eeuwse onderwijsmethode van het Nederlands was vooral gericht op het ontleden van de zin. Al ziet men nu wel in, dat het onderscheid kunnen maken tussen een derde en een vierde naamval niet de hoogste wijsheid is van een taalgebruiker, toch vindt men in zijn beide boekjes 'Nederlandsche Spraakkunst' en 'Zinsontleding', die enige malen herdrukt zijn, nog menige puntige opmerking.

Ook buiten Sluis was Van Dale's werkzaamheid bekend en geacht geworden. In 1857 werd hij in de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde opgenomen en later kreeg hij de eer van het lidmaatschap van verscheidene buitenlandse genootschappen. Het was de tijd, dat de eerste grondslagen werden gelegd voor het grote Woordenboek der Nederlandsche Taal. Van Dale ontving een uitnodiging redacteur te worden, maar zelfs toen de financiële voorwaarden gunstig geregeld waren, sloeg hij het aanbod af. Hij had geen lust zijn geliefde Sluis te verlaten.

Jarenlang had Van Dale taalkundig materiaal verzameld. Zijn werkkamer was letterlijk volgepropt met de papiertjes, waarop hij zijn aantekeningen had gemaakt. Zo groeide langzamerhand zijn woordenboek. Hij werd in zijn werk bijgestaan door verschillende vrienden, maar het voornaamste deed hij zelf. Zijn boezemvriend, Ds. Janssen, zegt over dit werk: 'Het getuigt op iedere bladzijde van zijn groote nauwkeurigheid, zijn schrandere blik en zijne uitgebreide kundigheden. Maar ook menigen druppel zweet heeft het hem uitgeperst en het is de vrucht eener inspanning, die hem afmatte en uitputte.' In het voorbericht schreef Van Dale zelf ook, dat hij zich nooit meer zou lenen tot het schrijven van een woordenboek. De volledige uitgave van zijn boek, dat in 1872-74 verscheen onder de titel 'Nieuw Woordenboek der Nederlandsche Taal', heeft Van Dale niet meer gezien. Hij had veel te hard gewerkt en hij was zwak van gezondheid. Toen in 1872 een pokken-epidemie Zeeuws-Vlaanderen teisterde, had hij maar weinig weerstand. Ofschoon hij alle voorzorgen had genomen tegen de beruchte ziekte, viel hij als een der eerste slachtoffers. Ds. Janssen, die bij zijn sterfbed aanwezig was geweest, ijverde voor een monument, dat de herinnering aan Van Dale levendig zou houden. Hij kon wel niet vermoeden, dat tachtig jaar later duizenden Nederlanders de naam Van Dale zouden kennen. Daartoe was de gedenksteen niet nodig, die nog in het sterfjaar 1872 werd opgericht op het kerkhof in Sluis, de stad, waar Van Dale zijn gehele leven had doorgebracht en waarbuiten hij bijna nooit geweest was.

Het is begrijpelijk, dat in de zesde druk van Van Dale in 1950 van de eerste druk in 1872 niet veel meer over is dan het beginsel van de alphabetische volgorde. Woordenboeken gaan met de tijd mee, ze zijn telkens etappen in de overlevering. Van Dale had als model de achttiende-eeuwse woordenboeken en hun navolgers; hij heeft daarvan een geheel nieuw boek gemaakt. Zo maakten Kuiper, Opprel en Van Malssen in 1898 een nieuwe Van Dale en in 1947 schreven Kruyskamp en De Tollenaere in feite een geheel modern woordenboek, dat de taalknoop moet doorhakken, als zij geheel onontwarbaar is. Of moeten wij schrijven: hij? Zoek het eens op in Van Dale..

De vervelende s

(d. J.) Is de s in 'personeelschef' (zoo zou ik het schrijven) nu louter een verbindingsklank of is zij eerder een 2de-naamvalsteeken, evenals in: mama's hoed? Dus een s-possessivum (explicativum)? Bij een nauwkeurige beschouwing van bedoelde samengestelde zelfstandige naamwoorden, is in den chaos toch veel logica te ontdekken. Men schrijft: a. scheepsramp (explicatief), scheepvaart (logisch onderwerp); b. stationschef (explicatief), stationhouder (logisch lijdend voorwerp). Naar mijn meening voelt men in het algemeen, welke woorden een s krijgen (dorpskerk, stadstoren, broekspijp). Ook weet men in het algemeen, welke woorden niet voor deze s ontvankelijk zijn (vliegtuigroer, zadelpen, haringvin, rijwielband, vogelkooi). De s weglaten lijkt mij aanbevelenswaardig bij woorden, waarin men de s in het eene objectieve geval w e l , in het andere objectieve geval n i e t plaatst; b.v. pensioenberekening en pensioensverzekering; beide zijn genitivi objectivi, waarvan het logisch object een lijdend voorwerp is. Zou men derhalve bij pensioen de s niet beter steeds weglaten? (Ziehier 10 samenstellingen van het woord pensioen gevormd: pensioenberekening, pensioensregeling, pensioenfonds, pensioensaanvraag, pensioenkas, pensioenverzekering, pensioensbijdrage, pensioenraad, pensioensgrondslag, pensioenwet.) In het algemeen kan men zeggen: geen s als het eerste woord het logisch onderwerp of logisch lijdend voorwerp is bij het tweede. Als men dezen regel in acht neemt, dan zijn de moeilijkheden bijna weggenomen.

(Red.) Het stelsel, dat U hier uiteenzet, is knap gevonden. U zegt zelf echter, dat de moeilijkheden 'bijna weggenomen' zijn. Gaat men de samenstellingen met s na, dat blijkt dit 'bijna' vrij uitgebreid opgevat te moeten worden. Meer dan eens is getracht een logische regel op te stellen voor deze moeilijke s. Inderdaad weet men

in het algemeen, welke woorden niet voor deze s ontvankelijk zijn; wat de samenstellingen met 'pensioen' betreft: ook wij hebben gepleit bij nieuwe samenstellingen een eenheid te bewaren, dus alles met of zonder s. Voor het overige nemen we Uw regel niet over en moeten we herhalen, wat in O.T. na een andere poging tot ordening van de s-chaos gezegd werd (Sept. 1946): 'Men krijgt de indruk, dat de inzender geneigd is de kwestie als een rekensom op te lossen. Dat gaat niet en dat zal nooit gaan.'

Exploit

(Po.) 'Exploiteren' spreek ik wel op z'n Frans uit. Hoe zit het met 'exploit' en woorden als 'illusoir' e.d. Ik spreek uit 'illusoer', maar is dit wel juist?

(Red.) Het werkwoord wordt meestal met de Franse oi-klank uitgesproken. Wij hebben er al eens op gewezen, dat er een Nederlandse neiging bestaat de klinkers van vreemde woorden te verzwakken (vgl. 'benáán'). Deze neiging is er ook bij zulk een vreemde klank als de 'oaa' in 'exploiteren'. Men kan daar zeer dikwijls 'exploteren' horen; mensen, die op deze uitspraak betrap worden, protesteren wel eens hevig. Zij denken, dat ze de 'oaa'-klank laten horen. De opeenvolging van de medeklinkers 'ksplw' is ook niet gemakkelijk. Het lijkt ons wel wat vitterig de 'exploteren'-uitspraak als een grove fout te verwerpen. 'Exploit' (acte waarbij een deurwaarder aanzegging doet van een dagvaarding, vonnis e.d.) is al een zeer oude ontlening. Vroeger kwam het woord voor in de betekenis van 'heldendaad' of 'krijgsbedrijf'. Het werd (en wordt) veelvuldig geschreven als 'exploot'. Deze laatste uitspraak is zeker nu de enig juiste. Woorden als 'illusoir' zitten nog niet voldoende in het gehoor vast, men twijfelt wel eens. Zoekt U bijv. in Van Haeringen's Woordenboek (het zg. Kramers' Woordenboek) eens op 'illusoir', 'notoir' en 'suppletoir'. Bij het eerste staat als uitspraak '-zwaar', bij het tweede '-oor', bij het derde '-twaar of -toor'! De oorzaak van de onzekerheid is volgens ons gelegen in de verbogen positie, die het Franse woord een Nederlandse uitgang bezorgt. 'De illusoire voordelen', 'een notoire bedrieger', 'een suppletoire begroting'. Wij zeggen in alle drie deze gevallen een o en voelen ons heel wel daarbij.

Eeuwige strijdvraag

(H.P.) Op mijn afdeling doen zich nogal eens taalproblemen voor, waarmee niemand goed raad weet. Zelfs woordenboeken kunnen geen licht verschaffen, aangezien ook daar de opinies vaak verschillend zijn. Het is een eeuwige strijdvraag, of een bijv. naamw., voorafgegaan door een bezittelijk vnw. en gevolgd door een onzijdig enkelvoudig zelfst. naamw., moet worden verbogen of niet. Dus is het: 'mijn (zijn, Uw, enz.) mooie boek, nieuwe paard' of 'mooi boek, nieuw paard'? Ik meen mij te herinneren indertijd (ca. 40 jaar geleden) te hebben geleerd, dat in dergelijke gevallen het bijv. naamw. op dezelfde wijze wordt verbogen als wanneer er een bepaald lidwoord voor zou hebben gestaan. Toch zou ik nooit spreken van 'mijn gelukkige kind', maar 'mijn gelukkig kind'. Wat is nu eigenlijk juist? Nog sterker geldt dit bij een uitdrukking als 'telefonisch onderhoud'. Zou men moeten spreken van 'onze telefonische onderhoud'? Ik zou het nooit in een brief doen.

(Red.) Gelukkig is het helemaal geen strijdvraag, maar een kwestie van smaak en van zinsrhythme. Het is 'het (mijn, Uw, enz.) mooie boek', maar de weglating van de e achter bijv. naamw. is reeds lang geleden als mogelijk aangenomen. Wij geloven, dat de gewone taal altijd deze e laat horen; de weglating komt ons altijd nog wat ongewoon en gekunsteld voor. 'Onze telefonische onderhoud' is even fout

als 'onze nieuwe paard'. 'Onderhoud' wordt voorafgegaan door 'het'. Men kan zeggen 'ons telefonische onderhoud' en 'ons telefonisch onderhoud'. Wij zouden het eerste zeggen.

Enige opmerkingen

(Thi.) Men schijnt tegenwoordig de overtreffende trap niet meer te willen gebruiken of niet te kennen. In het Handelsblad lees ik 'meest bekwame man' en 'meest geschikte plaats'. Men zal er nog toe komen boven een brief te schrijven: 'Meest goede vriend'.

Ik ben geboren Zwollenaar en heb daar meer dan 70 jaar gewoond. Als er een nieuwe ambtenaar kwam en hij sprak van: 'je zal' en 'je kan', dan wist ik dadelijk, dat hij uit Holland kwam. In Overijssel spreekt men gelukkig nog: je zult en je kunt. Het is net, alsof de menschen geen lager onderwijs hebben genoten door te zeggen: ik kan, jij kan.

Hoe dikwijls zie ik IJssel geschreven met één s. Ik weet wel: het is afgeleid van Isala, maar eigennamen mag men niet willekeurig veranderen. Nu nog, in de plannen tot normalisatie van den Geld. IJssel bij Doetinchem, spelt men IJssel met één s.

(Red.) Bij uw tweede opmerking kunnen wij aantekenen, dat 'je zal' enz. inderdaad een taaleigenaardigheid van het Westen des lands is, die zich echter sinds lang daar een vaste plaats heeft verworven. Wat uw laatste opmerking betreft: wij kunnen het niet helpen, de Lijst van Aardrijkskundige namen geeft 'IJsel'. Wij hebben deze lijst eens officieel genoemd, maar zijn daarom hard op onze vingers getikt door lieden, die dagelijks te maken hebben met tegenstrijdigheden in de spelling van aardrijkskundige namen. Bij sommige namen heerst er zelfs een volledige chaos. Er is geen officiële lijst. Wij moeten op deze kwestie nog eens terugkomen.

Traditionele fouten

We mogen aannemen, dat iedereen onderscheid kan maken tussen 'te' en 'ten', 'Ten' is de samensmelting van 'te' en 'den'. We zeggen iedereen, maar weten, dat het 'ten allen tijde' en 'ten mijnen huize' niet van de lucht is. Maar goed, als we opgelet hebben tijdens de Nederlandse les, zullen we ons niet licht laten strikken. Nu klaagt een ambtenaar, die ongetwijfeld 'te' en 'ten' kan onderscheiden, dat zijn tekst voor officiële stukken herhaaldelijk wordt veranderd. Hij schrijft 'te dezen domicilie kiezend' en de onverbeterlijke verbeteraar maakt er 'ten deze' van. Een lesje in 'te' en 'ten' helpt niet. Wie heeft gelijk? Natuurlijk onze klagende ambtenaar. Met de hand op de spraakkunst kan hij zweren, dat het 'te dezen' moet zijn. Maar.. (hier komt dat maar van O.T.!) het langdurige gebruik kan een uitdrukking even goed wettigen als de spraakkunst. Ook de historie van de taal geeft hier de doorslag. We kunnen zonder een zweem van onrust beweren, dat 'ten deze domicilie kiezend' sinds lang vakterm geworden is. Het W.N.T. bevestigt dit. U trekt U mokkend terug in Uw tent? Dan nog een kleine verklaring: men voelt in 'ten' niet meer een lidwoord. 'Ten gerieve van' is 'tot voordeel van', 'ten anker' is 'voor anker', 'ten name van' is 'op naam van'. Zelfs woordenboeken geven 'ten enen male', dat toch zeker 'te enen male' moet zijn. Wij houden ons hart vast, dat de zwakkelingen ook 'ten allen tijde' een vakterm zullen noemen. Daarom willen wij ons lijstje vaktermen met traditionele fouten voorlopig beslist niet langer maken dan 'ten deze'.

Vreemde woorden

(W.O.) Gramfoon wordt over het algemeen uitgesproken met een volkomen 'a', zodat de spelling met één 'm' m.i. de voorkeur verdient. Ook met de spelling van woorden als 'a capella', 'agressief', enz. wordt vreemd omgesprongen. Terwijl vrijwel alle Nederlandse woordenboeken de hierboven gebruikte spelling aanhouden, zijn er enkele encyclopedieën, als 'XYZ der Muziek', 'Winkler Prins', enz., die 'a cappella' schrijven: de Italiaanse spelling dus. Hetzelfde geldt voor 'agressief'. Van Dale geeft dit woord met één 'g', Kramer met 'g(g)', waarbij Van Dale er zelfs op wijst, dit woord toch vooral niet met 'gg' te schrijven. Koenen heeft liever 'aggressief', maar keurt 'agressief' niet af.

(Red.) Als wij 'gramfoon' met mm schrijven, wil dat niet zeggen, dat wij de ene m met een hoongelach begroeten. Bij een echte onzekerheid aangaande de spelling - en dat leek ons bij dit woord het geval; wij hebben er deze maand nog eens extra in de pers op gelet! - nemen wij de taalkundig en historisch meest verantwoorde spelling. Is een bepaalde 'foute' schrijfwijze van een vreemd woord ingeburgerd, dan wil O.T. niet door pedanterigheid verwarring stichten. Wij vinden het niet zo vreselijk, dat sommigen zich beroepen op het Latijnse werkwoord 'aggredi' (aanvallen) en daarom 'aggressief' schrijven, anderen daarentegen menen, dat het woord via het Franse 'agressif' tot ons is gekomen en dus met één g geschreven moet worden. Wij horen in 'gramfoon' geen lange maar een korte a. Overigens is deze norm niet zo geschikt om daarmee de spelling van een vreemd woord te regelen. Wij hebben verschillende mensen 'imiteren' laten uitspreken. Zij zeiden heel duidelijk 'immiteren'. Wilt U daarom het woord nu met mm schrijven? Vreemde woorden spelt men meestal zoals het in de oorspronkelijke taal gebeurt; uitgangen e.d. komen er Nederlands uit te zien. Traditionele uitzonderingen zijn natuurlijk ook hier.

Olympiade

(Mo.) Op blz. 36 in het September-nummer van 'Onze Taal' zegt de Redactie bij de spelling van Charkow o.a. het volgende: 'De Olympiade in Helsinki heeft ons dat weer eens geleerd.' Hier wordt volgens mijn mening het woord 'Olympiade' verkeerd gebruikt. Olympiade is de benaming van een periode van vier opeenvolgende jaren, in het eerste waarvan de Olympische Spelen worden gehouden. Ten onrechte duidt U er dus de Olympische Spelen zelf mee aan.

(Red.) Met ongeveinsde nederigheid zouden we ongelijk bekend hebben. De grote woordenboeken geven echter bij het woord: 'tijdvak van vier jaar tussen de Olympische Spelen' en 'Olympische Spelen'. Wij hebben voor de zekerheid nog eens bij het Grieks gekeken: ἡ ὀλυμπιάς betekent zowel het tijdvak als de Spelen zelf.

Im- en export

(Da.) Reeds jaren probeer ik zonder succes in ambtelijke stukken de samenvoeging van de woorden 'import' en 'export' te doen schrijven: 'in- en export'.

(Red.) Formeel hebt U gelijk. De m van 'import' is ontstaan, doordat de n van het voorvoegsel 'in' geassimileerd is aan de p en dus een m is geworden. Het Latijnse werkwoord is ook 'importare'. Deze assimilatie is niet meer aanwezig bij het volgende 'en' in de samenvoeging met 'export'. 'Im' van 'import' ligt evenwel vast in het gehoor. Men voelt het woord niet meer als een samenstelling, waarvan het eerste deel 'in' is. Taalkundig is 'in- en export' zeker juist, maar wij kunnen begrijpen, dat Uw strijd hiertegen reeds jaren zonder succes is gebleven.

U vraagt en wij...

staan werkelijk voor geen zier, maar wel voor de verklaring er van. De oorsprong van 'zier' is onzeker. Het werd in de Middeleeuwen al gebruikt voor 'kleinigheid'. □ Van 'hommel' kunnen wij ook niets maken en het maken willen we niet. Het heeft met andere Bargoense woorden als 'sjakes', 'noppes', 'smeris' de uitgang gemeen. □ Met een zacht klapje hebben we het debat over de titulatuur gesloten. Het zou onaardig zijn, als we niet de laatkomer lieten zeggen, dat de leeftijd van de voor- en tegenstanders belangrijk is en de omstandigheid, of zij zelf een mooie titel hebben. We denken er over formulieren te laten drukken, waarop de inzenders hun leeftijd, beroep enz. moeten invullen. U vult in Uw leven al zoveel in.. dat kan er nog wel bij. □ 'Waarde kalant' schrijft een Belgische firma geregeld in haar circulaire. Bij dit waardige woord kunnen we ons pas koning voelen. Overigens is het woord in Zuid-Nederland en was bij ons vroeger ook een vrij gewoon woord, dat nog dichters staat bij het oorspronkelijke Franse 'chaland'. □ F of ph? Ruzies kunnen er van komen. Wij zouden zeggen: in algemeen bekende woorden liever een f, bijv. 'microfoon', 'telefoon'. Het wordt natuurlijk pas hachelijk, als men wil bepalen, waar het algemeen bekende overgaat in het onbekende. Philosophen moeten dit maar uitmaken. Toch maar liever geen ruzie maken. □ Hoe zit het met 'iezegrim'? Mag ik daar ook een i of zelfs een ij schrijven? Ja, zelfs een grimmige ij mag de man met het ijzeren (helm)masker in zijn bijnaam dragen. □ 'Ten vervolge op mijn brief' als zusje van 'ten gevolge van' is gewild en lelijk. Schrijf gewoon 'in vervolg op mijn brief'. □ 'Brandschoon' heeft niets met de schoonheid van het vuur te maken. Het is 'zo helder als de kling van een zwaard'. Namen als 'Rembrand', 'Hildebrand' en 'IJsbrand' hebben nog dit oude woord in zich. □ In Dusseldorp is een Hollandwoeke geweest. Natuurlijk een Nederlandse week en geen Hollandweek. □ En wij maar zeggen, waar de woorden vandaan komen, als u dit wenst. En maar net doen, of we dat allemaal uit ons hoofd weten. □ Voor de eerste keer gestoten op het woord 'unicaat'. Het zal wel aan ons beperkt gezichtsveld liggen. Wij gevoelen geen behoefte aan een rijmwoord op 'duplicaat', dat van het Latijnse duplicare

(verdubbelen) komt. 'Unicaat' is een vreemd maaksel, dat niet gerechtvaardigd kan worden. Wat is er tegen 'het origineel'? □ 'Door U wordt belang gesteld in het Haags gebeuren' is de reclametekst van een krant. Door ons wordt zout gelegd op deze Haagse slak. □ Waarom zou onze zin 'de inhoud van een lezing wordt verlaagd' fout zijn? Moet daar staan 'het peil van de inhoud'? Neen, wij laten ons niet de kaas van het brood eten. □ Een goede vriend van O.T. betrapte ons op 'woordvoorraad'. Het moet zijn 'woordenvoorraad'. Ofschoon Van Dale het woord geeft en er heus een goede verdediging van bestaat, laten we ons deze keer wel de kaas van het brood nemen. De inzender besloot met de leus 'Heerlijk om zo te mogen vitten!' Met deze heerlijkheid maken we een einde aan 1952. In 1953 gaan we verder. □ Het zou ons niet verwonderen, als iemand de vorige zin afmaakte met... 'met vitten'!